

39

EX LIBRIS
ONISFOR CHIBU
CLUJ-SIBIU

ISTORICUL

SEMINARIULUI VENIAMIN

DIN

MONASTIREA SOCOLA

Fondat la 1804.

Precedat de o scurtă privire asupra învățământului religios în Moldova de la timpurile Domnului Vasilie Lupu.

DE

CONSTANTIN ERBICEANU.

O. Erbiceanu

Notă. Această materie a fost publicată în colónele Revistei Teologice, de unde am extras-o în broșură, după ce a fost revădută.

IAȘI

TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STR. PRIMARIEI.

1885.

~~FS II 93221~~

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota 77097

224/18

B. C. U. "Carol I" - Bucuresti

C201802515

~~LOI~~

2

6227336

~~BIBLIOTECA
CENTRALA
PEDAGOGIC~~

Invățământul religios

LA

Românii din Moldova

Propunându-ne a da în resumat istoricul Seminarului din M^{-rea} Socola, întâia scólă sistematică de cultură religioasă și națională, scóla mult iubită de sufletul nemuritorului Metropolit Veniamin Kostachi, fundatorul ei, am socotit că mai înainte de a intra în expunerea istoricului acestui institut clerical, care este cel mai vechi în tótă România și de aceea de o mare importanță pe câmpul renascerei noastre intelectuale, morale și naționale, n'ar fi fără interes pentru lectorii noștri de a cunoște și timpurile ce au precedat înființarea acestui institut de cultură religioasă. Mai ales că fundarea ei stă logic în strânsă legătură cu mica noastră cultură națională de mai înainte.

Un alt motiv ce ne îndeamnă a trece mai departe în cercetarea învățământului nostru religios și național este că unii dintre publiciști, sub nume ascunse, și pentru scopuri necunoscute nouă, s'au încercat de curând a nega Bisericeii noastre naționale serviciile ce ea a adus atât naționalității cât și literaturii române; calomniându-ne Biserica noastră că ar fi introdus în țară slavismul și protejat grecismul. De aceea, pe de o parte vom espun în scurt cum Biserica prin reprezentanții sei au cultivat și susținut prin Biserica limba română și prin urmare prin limbă au sprijinit naționa-

litatea noastră ; ear pe de alta vom demonstra Românilor cât de drept judecă ateii și cât de onest interpretă faptele istoriei noastre naționale.

Pentru acest cuvânt vom începe espunerea pe scurt a învățământului religios chiar de la timpurile Domnului Vasilie Lupu. Ne vom servi în trătarea acestei epoce numai de documente și probe și vom lua ca ajutor în parte și scrierile importante în acest sujet a D-lui G. Misail, publicate în Buletinul Instrucțiunei publice din anul 1865 — 1866, datorit inițiativei D-lui V. Alex. Ureche.

Dupre cum aproape tótă cultura noastră națională și cartea românească cunoscută de la Vasilie Vodă până la epoca Fanarioților s'aũ desvoltat și aũ propășit, mai în tótă vechimea noastră românească, sub adumbrirea providențială a sf. noastre Legi Creștinești, sub influința ideilor religioase, sub patronagiul direct a Metropoliților, Episcopilor și a unora din ceilalți Clerici, sub adăpostirea și sprijinul bănesc și moral tot al acestora, (veđi catalogul de Iarcu, vezi de asemenea tratatul despre tipografi a eruditului V. Popp) tot acelaș fapt s'aũ petrecut și în timpurile mai moderne și încă pe o treaptă mai însemnată, adică : pe timpul Domnilor Fanariotți, până la 1804 când s'aũ înființat Seminariul din Socola, cu alte cuvinte tot Biserica și tot reprezentanții seı aũ sprijinit cultivarea cărței românești.

Pentru a precisa mai bine mersul învățământului religios, și național de la Vasilie Lupu V.V. până la înființarea Seminariului din M-rea Socola, vom divide acest timp în doüe epoce: una, cea sub Domniı pămănteni, ear adoüa sub Beii de la Fanar.

PERIODA
DE LA
VASILIE LUPU VOEVOD
PÂNĂ PE TIMPUL
DOMNILOR FANARIOȚI.

I.

Orî câte idei bizare vor izvodi în mintea lor necredincioșii și atheii, că adică n'aũ adus multe servicii literaturii și naționalității române Biserica noastră pămănteană, vor rămănea totuși tot-deauna rușinați și dovediți de ră credință în susținerele lor, față cu faptele petrecute în istoria neamului nostru. Prin aceste acuzări nedrepte, născocite într'adins și pe care le aduc religiei strămoșești, cu care totdeauna aũ fost legată naționalitatea noastră, ei nu cugetă că lovesc tot atât de tare și în naționalitate pe cât și în Biserica Românilor.

A separa Nația de Biserică în timpurile noastre trecute, este a tăgădui orî ce urme de cultură națională, datorită Bisericeii, este prin urmare a suspenda orî ce urme de viață a naționalității. Cine dar este vrăjmaș Bisericeii noastre naționale din trecut, ca și cei de astăzi, este națiunii însăși. Cine batjocurește și ridiculează sf. noastră Biserică orthodoxă lovește și atacă sinul mumei române, a Bisericeii, ce aũ adăpostit în timpuri grele și de nevoi, și aũ nutrit cu laptele ei spiritual și cultural naționalitatea noastră. Această mumă, demnă de respect și venerațiune din partea Românilor, este Biserica noastră națională strămoșască. Ea n'aũ trăit, în toți seculii trecuți, separată de naționalitate, în rivalitate cu Statul, și nici indiferentă la păsurile Românilor creștini;

Ea aũ fost adăpostul nenorociților, ajutorul lipsiților, depositul sacru al naționalității în împrejurări grele, refugiul asupriților. Ea în fine a fost cultivătoarea și conservătoarea simțului național și născătoarea literaturii naționale. Inceteze dar inimizii religiei creștine, acești noi păgâni a naționalității ca și ai Bisericii noastre, de a mai ponegri Biserica și a-i nega drepturile și bine-facerile ce aũ produs neamului nostru; înțelegă o dată că lovindu-ne Religia, ne lovește în sufletul naționalității noastre, care este cultivată, desvoltată și susținută de Biserică.

Acești fii vitrigi și degenerați, caută cu ori ce preț a compromite și degrada Biserica română, fără se cugete serios că dacă ar putea reuși a o calomnia în atâta, în cât acțiunea ei se fie amorfă, consecința va fi: compromiterea naționalității în fața streinilor, desfrânarea societății române bazată pe idei creștine și apoi resturnarea edificiului social de astăzi. A! dar tocmai aceasta și urmăresc ei, adică înlocuirea Bisericii cu ideile lor discrierate; de unde apoi animalizarea omnirii, predominarea forței brutale, și suspendarea a totă virtutea și binele admis astăzi în societate. Acesta-i programul ce tind anarhiștii a-l realiza și la noi. Se nu uitați acesta! Cum că ceea ce susținem noi este adevărat, că nu avansăm cuvinte numai în combaterile noastre contra materialștilor și ateștilor, vom dovedi cu probe și documente. De aceea noi, acestor fii rătăciți ai Bisericii și națiunii, le negăm puțința că posed simțul de naționalitate a strămoșilor, până când aruncă și se încearcă a întretăia adevărul, că simțul de religiositate creștină, în neamul nostru aũ servit puternic simțul de naționalitate și aũ desvoltat cultura noastră literară națională.

Pentru acest scop ne am propus a da și acum, ocaasional, câte-va doveđi istorice despre patriotismul reprezentanților Bisericeî nóstre din toți timpîi și a cultivărei literaturėi nóstre naționale prin Biserică. Să începem de la timpurile lui Vasilie Lupu Voevod, orî mai propriu ȃis ale lui Varlaam, Metropolitul Moldovei.

Se știe că acest Domn aű înființat scólă și tipografie în Monastirea Trei-Ierarhî din Iași și aű dotat scólă cu un venit sigur, spre a se perpetua amintirea lui în veci între Români, duple cum dovedește hrisovul lui Duca Vodă. Dar, pentru a putea acest Domn să'și realizeze dorința sa, ș'aű luat de asociat pe Metropolitul Varlaam, cunoscut prea bine Românilor prin scrierile și imprimatele sale. (1)

În hrisovul lui Duca Vodă din 1678 Februar 9, se recunoște *feredeul și cu scólă și cu tot venitul ce este pe ulița Savasti, aprópe de Bahlui, ca aparținend scólėi fondate de ctitorii ei, repositul Vasile Voevod și fiul seű Ștefan Voevod etc, D-lű G. Asachi în broșura: Chestia învățătorei publice în principatul Moldovei ȃice: Ist Domn aű fundat în Iași, la anul 1644 o Academie pe care aű îndănut' o cu mari averi nemișcătore și o așeză sub Epitropia Monstirei Sf. Trei-Ierarhî... Tot el ȃice pag. 7. Prin urmare limba națională alungată din templul învățaturilor publice, în care, aprópe de doue secole, nu aű aflat alt adăpost de cum sub egida Bisericei pământene, a căruia cler, n'aű putut se dea altă sciință de cât cea ce însuși aveaű, adică: cetirea cărților bisericesti și scrierea cu litere cirilice. (1)*

(1) Metropolitul Varlaam aű lasat posterității românești mai multe scrieri, care sunt cel mai însemnat material al limbei nóstre.

Cine aŭ mai ajutorat încă, pe lângă Metropolitul Varlaam, în cultivarea limbei române pe acest Domn, Vasilie Voevod, de aŭ fundat această scoală și această tipografie românească? Metropolitul român Petru Movilă și eată cum: Vasilie Popp în disertația despre tipografiile românești la pag. 75 dice: „Ear cea mai mare pricină (pentru „înființarea tipografieii lui Vasilie Lupu) se vede „că aŭ fost vestitul acela Petru Moghila, care pe „acest timp era Arhiepiscop și Metropolit al Ki- „evului, Haliciului și a tótă Rosia, care la pofta „lui Vasilie Vodă i'aŭ trimis tiparul cu tóte meș- „teșugurile ce trebuie la tipografie... Că Mol- „dova aŭ avut în tóte timpurile mulți barbați „învățați. ... De nu ar fi avut Moldova Metro- „poliți și Episcopi nu-mai din sinul nației sale, „care lucru este spre cea mai mare laudă, ce se „póte gândi, pre lesne se putea întâmpla, ca în „timpurile cele mai de pe urmă să se stingă „tótă literatura românească în această Provincie.”

Metropolitul Varlaam eată ce zice în prefața Cazaniei sale. „Presfințitul Părintele Petru Mo-

el împreună cu Vasilie Vodă aŭ asvărlit din Biserică și Stat limba sârbească, înlocuind-o cu încetu cu cea română, el cel întâi aŭ predicat poporului Moldovan creș in în limba sârmoșască, el cel întâi aŭ combătut în limba națională influințele sectelor calvine și luterane; el cel întâi dar, între Moldoveni, aŭ tipărit cărți românești și aŭ lucrat împreună cu Domnul de aŭ adus de la Kiev tipar în țara Moldorei (veđi prefața sa la Casanie). De la el avem următorele scrieri: 1). Casania imprimată în M-rea Sf. Trei-Ierarhi la 1643 II). Respunsurile Metropolitului Varlaam contra Catihisului Calvinesc de la 1642. Tot din acest timp mai avem: Cartea românească de învățătură la Duminicile de peste an de Moghilă, Episcop Hușului, și cele șapte taine ale Bisericeii de Logofătul Eustatie, precum și pravila cea mare împărătească de Eustatie Logofătul. Constatăm dar că produsul literar românesc este bisericesc cu Metropolitul ei în frunte și care produs este cu totul în opoziție cu aserțiunile nefundate a ateor (veđi Iareu).

„ghila, fiilor de Domn de Moldova, Arhiepiscop și Metropolit Chievului, Haliciului și a toată Rosia, „carele pre pofta Mariei sale (Vasilie Vodă Lupu) „aū trimes tiparul cu tóte meșteșugurile câte trebuesc.“

Aceste cuvinte a le unor barbați români, de bună credință, ar trebui se astupe gura hulitorilor, cari ne lovesc în trecutul nostru religios și național ; dar unde nu ı sinceritate și bună credință în cercetarea faptelor la câte restălmăcirı de fapte nu ne putem aștepta ! Din această tipografie ne aū ramas mai multe monumente din cele mai prețioase în literatură noastră română, (vezı Popp. pag. 77 și Catalogul D-lui Dimitrie Iarcu pag. 3). Prin urmare monumentele cele antice literare sunt eșite din pana scriitorilor bisericești Români-Mitopoliți. Nu mult după acesta eruditul Metropolit Dositei aū făcut pe la anul 1650 altă tipografie în Iași, sub numirea : „Tipografia metropoliei“. La pagina 102 a Uricarului D-lui Codrescu, partea a III, se vede și : „registru de lucrurile tipografice trimise din Rosia în Moldova Metropolitului Dosotei“. Și în notă de la pagina 104 se cetese cuvintele următoare tot în Uricar : „Acest registru „s'aū aflat în actele istorice, adunate și publicate „de Comisia arhiografică a împărăției Rusiene „Tom. V. fața 76, sub anul 1679 Decembre 16.“ Aceste acte aū fost date D-lui Codrescu de eruditul nostru Episcop Preasf. Melhisedec, neobositul cultivator a istoriei naționale (2).

(2) De la eruditul Metropolit Dosotei ne aū ramas, tot ce póte fi mai important în renașterea limbii noastre, în anevoința ce punea acest eminent Prelat de a alunga cuvintelestreine din limbă și ale înlocui cu cuvinte împrumutate din lati-

Tot pe acest timp s'aŭ înființat o tipografie în M-rea Sf Sava și alta la M-rea Cetățuia, și din aceste avem câte-va cărți valorose pentru literatură.

Pentru susținerea scólor naționale Domnul Grigorie Stefan V V. la anul 1656 în 2 April în-tărește dania lui Vasile V.V. Lupu, care lasă trei moșii pentru întreținerea scólor, anume: Răchitenii, Tămășeni și Iuganii (Uricar. tom. III pag. 274).

Astfel dar încă din timpul lui Dosotei avem o tipografie în Metropolie, în care s'aŭ imprimat o sumă de cărți românești. Póte nu vă plac acestea domnilor materialști și ateți, dar dă n'avem ce vă face, faptele sunt astfel cum le arătăm noi. Înțelegeți-o dată că nu'í moral și cu-viincios se resturnați faptele istorice, numai și numai se vă iasă la cot socoteala domnielor vóstre!

Cărțile bisericești cu care s'aŭ servit în Sf. Biserică, prin care poporul român ș'aŭ înavuțit și susținut vorba românească, și în care aŭ chemat cu foc și zel numele lui D-zeu în ajutor, aŭ fost sprijinul naționalității și literaturii noastre; ele însă s'aŭ imprimat, cultivat și respândit sub auspiciile mai mult a Metropoliților și Episcopilor țarei, ce erau români, simțau și lucrau românește, în opoziție cu curentul politic, și în statornicie, față cu prifacerile lucrurilor de pe atunci din societate. Eată ce zice și autorul Psaltirei

nește și grecește. El dar lupta pe față contra slavismului (vezi viețele sfinților prelucrate de el și variantele de pe margine). Noi avem înprinte în românește de la el următoarele cărți. I). Psaltirea în versuri. II). Acatistul. III). Liturgia. IV). Psaltirea, românește cu slavonește. V). Viețele sfinților. VI). Parimierul. etc.

(Consultă: Disertația despre tipografi a lui Va ilie Popp. și catalogul lui D. Iarcu în care sunt înșirate o parte din cărțile de ritual).

în dedicația ce face către Craiul Ardealului, Gheorghe Racoti, respectiv de introducerea limbei românești în serviciul bisericesc.... „Pentru a-
„ceea se arată luminat și aave dintru aceste din
„tôte, că rugăciunile dintradunări, încă și din-
„tralte locuri, leturghiile, rugăciunile și cântă-
„rile și alte slujbe D-zeești, nu mai ce'su înde-
„șert în limba streină, celor ce nu o înțeleg și
„înaintea lui D-zeu încă nu'su voite, care'su în
„limbă străină și nu le înțeleg, și cu vină se
„vor păgubi, cei ce slujesc slujbă D-zeească în
„limbă streină, neînțelegându-o, cum fac Papii
„de Rîm, și cei bărați leneși și patêri, ce se
„chiamă părinți, și deavestăvnicî și călugărițe,
„care nimică nu știu carte și încă cântă: Tatăl
„nostru, și ave Maria, și psalomî în limbă stre-
„ină, fără de tótă sciința, acea'su ca gaițile și
„ca păsările, care'su fără de tótă sciința și încă
„vor se grăească ca și omul, așa și acei ce gră-
„esc în limbă streină neînțelegând'o.“ (4) De
aicea încă se vede lămurit cu n ómenii noștri
bisericești îndemnau și argumentau în fața Ro-
mânilor și a Domnilor că trebuie să se róge în
limba națională, ear nu sirbește orî în grecește
orî latinește, adică: în o limbă ce nu o înțeleg
și în care nu î va auzi D-zeu !

Tot autorul acelei Psaltiri dice : „Despre Cina
„Domnului Christos: Se facem spre pomana lui,
„iară să o va face învățătorul în limbă streină și
„ascultătorii nu î vor înțeleg, și atuncea ne cum
„se fie spre pomana Sfinției sale, ci mai vartos
„va fi uîtată pomana Sf. sale în veci“.

(4). (vezi G. Asachi. Chestia învățaturei publice pag. 7. idem. suretul Domnului Grigorie Stefan VV. în Uricar Tom III pag. 279)

Am văzut că timpurile Metropolitului Dositeiū sunt primii simburī de cultivare a limbei nóstre, din punctul de vedere filologic, ear scrierile lui sunt isvóre nesecate de cercetări literare pentru timpul nostru. Nu trebuie dar să se corupă datele istorice, să se nege drepturile ce sfânta nóstră Biserică română le aū obținut cu atâtea nevoi, scăpând în parte de naufragiū barca ce conținea naționalitatea și limba română, și care dilnic era puternic amenințată de vigeliile cumplite ce s'aū strecurat peste aceste țeri!

Ce se întâmplă însă în Moldova cu scólele înființate în Sf. Trei-Ierarhi de Vasilie Vodă Lupu și cealaltă din Sf. Sava? De asemenea cu tipografiile din M-rele Sf. Trei-Ierarhi, Sf. Sava, Cetățuia și Metropolie? Nu știm cu siguranță spune altă de cât, că un timp de la înființarea lor aū prosperat foarte mult. mai ales cea din Sf. Sava, la care Metropolitul Petru Movilă aū trimis bărbați învățați ca profesori. Ear ca fructe a acestor scóli avem pe Dositeiū, Dimitrie Cantimir, Eustratie și Miron Costin etc. După venirea însă a Beilor din Fanar aū dispărut curând tótă această activitate românească din cause de lipsă! După cum din aceste scóle aū ieșit mai mulți bărbați învățați, cariī oă făcut mari servicii țarei în vremea lor, tot așa și din Tipografia aū eșit mai multe cărți românești ba și multe grecești. Tipografia însă a Metropolei Moldovei aū funcționat chiar și pe timpul fanariotilor, dovadă cărțile imprimate. (Vezi catal. D. Dimitrie Iarcu pag. 4 și 5—12, idem Vasilie Popp. pag. 78, 79 și 80, unde se ved operile imprimate în diferite date, în tipografiile din Iași și în special în cea din Metropolie). Cu tóte

că ne lipsească documentele despre starea învățământului public național până în suta a XIX, totuși cât despre învățământul religios, de și pe o treaptă restrânsă, afirmăm că nu s'aũ între-rup nici-o-dată cu totul. Afirmăm și susținem aceasta basându-ne pe faptul necombătut acela, că în Biserica noastră națională, mai ales la țară și prin monastirile ne'nchinare, iar în cele închinare la strana stângă, se cetea, cânta și servea în limba românească. Apoi acest personal firește se presupune că știa a ceta și a scrie; pentru a scrie se presupune că trebuia se învețe românește într'o scółă, prin urmare trebuia se existe scółi, unde acești ómeni bisericești români, trebuia se învețe a ceta, scrie și cânta. Noi din experiență știm că cântarea noastră bisericească, pentru a fi sciută, reclamă cel puțin un timp de 4—6 ani; și fiind-că pe aceste timpuri existaũ cântăreți bunți, pentru că se reclamaũ de împrejurări, trebuiaũ aceștia să se cultive în scółi românești. De asemenea din tradiție știm că se înveta pe de rost atât ceaslovul cât și psaltirea, plus altele ca educație mai înaltă. Așa dar forța faptelor petrecute dovedește nevoia existenței unor scółi bisericești, singurile românești, în care se conservă, sub adumbrirea Bisericeii, limba noastră. Dar care și unde aũ fost aceste scółi? Nu ne îndoim un moment că prin Monastirile românești aũ fost scółe, unde ucenicii și frații învățaũ carte. Dovadă cărțile și manuscrisurile remase în diferite monastiri românești.

Putem dar se admitem, fără nici o teamă de a cădea în eróre, că de câte ori Domni din vremi trecute aũ înființat scółi românești, Biserica aũ conlucrat la această cerință națională; mai mult încă, ea în urmă aũ devenit protectóra na-

turală a acestor scoli : de aceea scólele nóstre române din vechime s'aũ început și funcționat în Orașe în casele bisericesti, iar pe la țară în jurul Bisericilor, în pridvórele lor, orĩ în casele servitorilor Bisericeĩ, socotindu-se ca puse sub patronajul Religiunei.

Așa dar Biserica n'aũ încetat nici un moment de a păstra sfântul deposit al neamului nostru, caracteristica nóstră națională, limba ; mai mult încă, ea, Biserica română, după cum aũ luptat pentru independența sa națională, aruncând anathema asupra a tot streinul ce ar încerca a se sui pe tronul Metropoliei Moldovei, ca Metropolit legitim, susținând că numai păstorul român, vorbind românește, este adevăratul părinte și păstor al țării, tot așa aũ protestat și alungat înrăurirea slavă orĩ greacă din Biserica poporului. de la țară ; ear spre a putea avea servitorĩ Bisericești întreținea scoli în diferite locuri pentru acest scop, mai în special pe la Monastiri.

Materialul adevărat a limbei nóstre, vorbit de masa poporului, este acel conținut în cărțile bisericești și în special în acele de ritual. Țăranul român din auđul cuvintilor în Biserică și îmbogăța graiul seũ, și forma modul de a'si exprima ideile sale, și colora, prin cuvinte învățate din Biserică, chiar și desfătările și veseliele sale, și'si plângea nevoile și suferințele sale ! Cine se îndoește despre sinceritatea adevărului susținut de noi n'are de cât se consulte manuscritele vechi din bibliotecile nóstre, din Monastiri și în particular din M-rea Neamțului, care mai tóte sunt din epoca aceasta și a fanarioților.

EPOCA FANARIOȚILOR

PANA LA

FUNDAREA PRIMULUI SEMINARIŪ DIN MONASTIREA SOCOLA.

II.

Să nu uităm că timpurile despre care voim a vorbi, sunt timpurile Beilor din Fanar prin urmare eram guvernați de ómenī devotați interese-
lor turcești, diplomației ei, eterogenī și de singe și de viță némului românesc. Aceștia în timp de 120 de ani, cât au avut onórea și ocașia de a stórcce această țară și noi nefericirea de a suferi jugul greū și odios al nesatiului lor, al tiraniei și în-
josirei dimnităței nóstre naționale, al ignoranțe și obscurității intelectuale și morale. numai la desvoltarea învățământului nostru românesc, fie macar și cel religios, nu s'au gândit nici-odată. In capul asupritorilor fanarioți nu putea întra ideile de naționalitate română, de disvoltare inte-
lectuală și cultură națională; căcī ar fi a admite că tiranul lucrează contra sa, că asupritorul 'și des-
copere arta sa asupritului, orī că fanariotul 'și prepară isgonirea lui din țerile îmbelsugate româ-
nești, din care curgea atăta miere și lapte în cât se săturaū și ei și ghiftueaū și pe stăpăniū lor, pe Turcī.

Așa dar se nu ne așteptăm la formare de școli naționale în timpul fanarioților, provenite din sentimente patriotice și durere de inimă pen-

tru mojiul țăran; ei scolele fundate din timp în timp sub fanarioți 'și aũ alt izvor și alte vederi cu totul opuse, ori în imponcișere cu interesele năstre romănești. Ei 'și preparaũ prin țările romăne, sub auspicele favorabile a Porței mai întâi calea sigură de a nu 'și perde vre-o-dată tronurile acestor țări; apoi de a avea un contingent cât mai mare de logiotați (*λογιότατοι*), ómenĩ învățați greci, spre a da o direcție cu totul grecă învățământului în această țară; și cu cariĩ greci, și fórtē rare ori cu romăni gecisați, se serveaũ în administrația și conducerea guvernământului, dacã acela se mai putea numi guvernământ. Prin scoale grecești formate de ei, în care aũ paradosit mai tóte capacitățile grecești, cele mai renumite ale secului trecut, s'aũ format și însădit în tinerimea greacă sentimentele patriotice grecești, ori de independență națională. Este cunoscut deja că tinerimea greacă în țările năstre s'aũ adăpat cu cultura intelectuală și cu ideile de independență națională. Capii diplomați ce urmăreaũ eliberarea grecilor de sclăvia Turcilor eraũ și pe afară de teritorul romănesc, dar cuibul și vatra unde s'aũ fiert și călit convingerile naționale grece era în țările năstre.

De aicea urmează un fapt constant pentru istorie că nu putem nega că grecii fanarioți n'aũ înființat scolĩ în țările acestea, și mai multe și póte și mai bune de cât în timpurile anterióre; dar constatăm că felul acestor școlĩ, după organizarea și forma lor, numai romănismului nu folosea, de și romăniĩ mai nobili nu eraũ escluși de a le frecuenta. Dar după cum un agricultor deștept, stând continuu cu un agronom, va învăța și el după un timp a'și cultiva științific pământul seũ;

dupre cum un individ ager, stând pe lângă un meseriaş orî artist orî industriaş, deprinde şi învaţă arta orî meseria stăpânului seû; dupre cum un amploiat inteligent, trecând prin tótă ierarhia diplomaţiei pricepe ce este acea diplomaţie; tot aşa s'aû întâmplat cu fanarioţii şi cu noi Românii. Ei în scólele lor greceşti inspiraû tineritului ideile patriotice greceşti ear Românul le întorcea şi le aplica la naţionalitatea sa. Dascalii greci vorbeaû de îndipendentă, de libertate naţională, inspiraû ura ne'npăcată vrajmaşilor patriei lor; Românul înţălegea şi acomoda ideile profesorului la naţionalitatea lui, şi acesta ura pe grec póte tot atât, cât şi grecul pe turc. Dascalul în fine descria cu colorí vii şi aprindea în sufletul tineritului speranţa nestînsă de a se videa în ţara sa cetăţan liber şi independent, respirând aerul dulce al Eladei, cu care se legaû suvenirile cele atât de preţioase ale strămoşilor seî; Românul sta, cugeta şi reflecta, apoi se irita şi se împlea de urgie în contra grecilor, asupritorilor seî, şi nutria puternic simţul seû de naţionalitate română din prelegirile pline de foc patriotic a dascalului grec. Aşa dar Fanarioţii nu din sentiment cătră promovarea culturii naţionale române aû înfiinţat şcolii, ci din scop pentru propriile lor vederi; ear Românii profitând de ideile disvoltate în acele şcolii ş'aû preparat, aţâţat şi reînviat mult sentimentul lor adormit de patrie şi de învăţatură naţională.

Cine mai eraû pe atunci persónele pe cariî îi durezza inima pentru ţară? Pe lângă alţii şi Metropoliţii ţarei cu Episcopiî lor, cariî se espuneau chiar pentru cultura naţională prin cea bisericască. Metropolitul şi Episcopiî, cariî, sub

cuvântul legal de a'și pregăti preoți pentru serviciul divin, se furișau, așa dîcând, de sub vederea de vasilisc a streinilor pismași, înființau și întrețineau școli în care se învăța puțină carte românească. De la acești învățatori și școlari ni-aũ ramas prețiosul material literar bisericesc ce'l posedămd în epoca fanarioților.

Fanarioții lucrând în interesul lor ne aũ făcut un serviciũ destul de însemnat, pentru că ne-aũ reînviat simțul patriotic și literar, profitând noi de ideile ce le propagaũ în scólele de aici. Aceasta este convingerea noastră. Acum se urmărim mersul scólelor grecești în epoca fanariotă, basându-ne earășî pe ce ne spun documentele.

Cel întâi Domn fanariot care aũ deschis în această țară școli, este Grigorie Ghica V.V. (1727 — 1733) Eată cum se exprimă despre el Letopisițiile terei vol. III pag. 82. După ce vorbește de ușurările făcute asupra dărilor de desitină de stupi la Monastiri și Boeri..... adaugé: „Adus-aũ și dascalii elinești, greci și slavonești, ș'aũ așezat școle de învățatul copiilor; și câtă somă de bani saũ făcut dascalilor pe an, aũ rânduít și din visterie și aũ rânduít și boerii cei cu boerie se dea aicea bani din an în an. Și orî cine vrea se'și dea copiii la învățatură, învața fără nici o plată“.

Ear la pag. 162 a Letopisițiilor, tot vol. III, se cetesc cuvintele: „Acest Domn în dîilele sale, în al doilea an a domniei sale, prin mijlocul lui Hrisant Patriarhul de Ierusalim, aflându-se aicea la Moldova, aũ așezat școle de învățatură pentru carte în oraș în Iași, cu cheltueala sa, scó a elinească, grecească și moldovinească, cu dascali învățați, la care școle, nu numai cei să-

C 201802515
D. C. I. F.
1 m. 2188181

„raci, ce nu aveaŭ cu ce plăti învățătura, ci și fi-
„ciorii boerilor celor mari și mici, a tuturor de
„obște, aŭ eșit învățați, și încă și din alte țări
„ veneaŭ copii seraci de învăța, dintru care nu
„ puțină pomană i aŭ rămas; de vreme că nici
„ la o țară nu era mai proustă învățatură de cât
„ la Moldova“. In cel întâi loc, la pag. 82, Cro-
nicul atribuit lui Necolaï Mustea dice că aŭ în-
ființat Grigore Ghica, și o școlă slavonă; ear
Cronicul anonim, la pagina 162, se exprimă că
numai elinește, grecește și moldovinește aŭ înfi-
ințat acest Domn. Această contrazicere evidentă
o desleagă pe deplin hrisovul Domnesc a lui
Grigorie Ghica, dat în adoŭa a sa domnie, și în
care se zice: „Aceasta dar rânduind și Domnia
„ mea, care după cea D-zeească pronie aŭ rân-
„ duit a ni-se da stăpânia acestei țări, îndată a-
„ tunci în domnia întâia am cercetat și pentru
„ așezământul școlilor și întâiam fost făcut acest
„ așezământ, rânduind și așezând să fie patru școle
„ cu patru dascalî, una elinească și alta gre-
„ cească și alta slavonească și alta românească;
„ ear leafa dascalilor se rânduise asupra boerilor
„ cu boerî și a diregătorilor.“ (Veđi hrisovul din
7256 de la đidirea lumei, orî 1748 după Chris-
tos, publicat în fôia pentru minte, inimă și lite-
ratură No. 23 din 4 Iunie 1845).

Scopul orî impulsuinea ce aŭ predominat pe
Grigorie Ghica în întâia sa domnie de a înfi-
ființa școlî, o justifică și o demonștră singur în
preambulul hrisovului de care vorbim. El zice:
„Facem știre tuturor cui se cade a sci pentru
„rândul școlilor de învățătura cărței, de vreme
„că în țara aceasta, din nepurtarea de grijă a
„Domnilor, ne obicinuiuindu-se mai dinainte vre-

„me a se ținea școlii de învățătură, era multă
„procură, că și cei puternici, ce cu puterea lor
„țineau dascăli pentru copiii lor, încă cu învăță-
„tura cea desevărsită nu se procopsa, rămânând cei
„mulți tot neînvețați, ear prostimea cu totul se
„afla lipsită de podoba învățăturei. Și fiind-că
„școlile sunt ca o fântână din care se adapă
„obștescul norod, cu îndestularea învățeturei și
„a înțelepciunei, care învățătură face pe tot omul
„a cunoște D-zeirea, a pricepe legea cea pra-
„voslavnică, a procopsi pe oameni cu imfrumu-
„șetarea vorbei și practica cuvintelor, a învred-
„nici a se face preoți iscusiți și dascăli în-
„vețați de la care curge mult folos atât biseri-
„cesc cât și politicesc. Cu puterea învățeturei
„și Sf. Părinți au biruit eresurile și au luminat
„Sf. Biserică împodobind-o cu multe canóne de
„cântare și laude și pre toți ne'ndeamnă și ne-
„nvață a ne sili cu nvățătura“. Așa dar Gri-
„gorie Ghica au înființat cel 'ntăi patru școli
cu câte un profesor fie-care din ele; ear ținta
au fost cultivarea Clerului. Dintre Fanarioți
Grigorie Ghica face excepție, pentru iubirea sa
cătră Români. Aceste școli au funcționat în
întăia sa domnie, dar se vede că îndată ce
el au lipsit din scaun, boerii mari și mici și
direguitoarii n'au mai voit a plăti impozitele
puse asupra lor, pentru întreținerea școlilor,
pentru că tot în acest hrisov cetim: „Dar
„în urmă văzând că cu acest asezământ nu vor
„putea sta școlile, fiind că era cu supărare, și
„boerilor se pricinuia sminteală și cu schimba-
„rea boerilor, și neputându-se scóte bani la vre-
„me nu lipsa jalobele dascalilor; și vădând Dom-
„nia mea că se dă o pricină de stricarea scó-

„lelor și fiind trebuință a se găsi alt chip de
„așezământ al școlilor mai întemeet și mai
„stătător, am socotit Domnia mea, luând blagos-
„lovenie și de la Sf. Sa părintele Metropolitul
„țării și a sfinților sale Episcopilor.
„așezarea școlilor s'aũ făcut întracestași chip.“
Despre reforma acésta vom vorbi în curând, a-
dică: despre modul întreținerii școlilor aplicat de
Ghica Vodă în a doia domnie, Acum se tra-
tăm ce aũ făcut Constantin Mavrocordat relativ
de scolii, după ce aũ înlocuit pe Gr. Ghica în I-a
domnie. D-lũ Misail zice: „când veni Mavro-
„cordat în Moldova, fu mai liberal, adică atât
„de liberal, cât pôte fi un fanariot. Prin așe-
„zământul din 1741, hotărâ se fie pe lângă Me-
„tropolie, Episcopii și în tóte monastirele das-
„cali și copii la învățatură, fieși care după pu-
„tința sa“. (Vezi Buletinul Instrucției publice,
pe anul 1865—66 pag. 50). Apoi se regula-
mentează: Ca Metropolitul și Episcopii se așeze
pe la satele cele mai mari preoți învățați, cari
se fie profesori copiilor de pe la țară; programa
era: a învața pe copii rugăciunile, credința, a-
dică: espicarea celor 12 Art. a creșului, în fine
a scrie, etc.

De aicea urmează că și înainte de această
scolă erau Clerici învățați, căci de unde ar fi
putut găsi Metropolitul și Episcopii preuți căr-
turari, bunți de profesori, dacă nu admitem că
și înainte de această epocă erau scolii românești
de carte bisericéscă, scriere, cetire etc. în mai
multe monastiri din țară. Noi vom cita numai
renumitele școle din Putna, din M-rea Neamțului,
Secului etc, la care și unde aũ învățat românește
Varlaam și contemporanii lui, Dosoteiũ, Herescu și

alții, ear în timpurile mai posterióre Iacob Putneanu și Iacob Stamati, Veniamin Costachi etc. Apoi preoții cu puțină procopsală de carte, tot prin aceste scoli Mănăstirești, orî sătești, aũ învățat. Tradițiunea ne spune că în satele cele mai norocoșe, unde era un preot orî psalt cărturar, se înființa scólă, la care preoții de prin prejur și locuitorii cei mai cuprinși 'și trimeteau pe copiilor, pentru care plăteau câte-ceva lunar. Scóla earna era casa preotului orî a psaltului, ear vara pridvorul Bisericeii șura saũ prispa din jurul casei. Se știe că se învața derost ceaslovul, psaltirea, scrierea, cântarea și rare orî aritmetica (posed un script în care se cuprind aceste învățături). Limba era cea română, orî cea a cărților nóstre bisericesti; fiindcă fanarioții nici o dată n'aũ mers până acolo de a înlocui limba bisericască, prin sate, cu limba greacă; în adevăr când preotul se simța că știe ceva ceti și grecește, atunci zicea câte un vozglas, dar aceasta demonstra o mare eruditie față cu locuitorii. Noi nu ni putem esplica faptul cum se avem atâtea cărți românești, marea majoritate bisericesti, unele imprimate, alte manuscrite, dacă nu admitem c'aũ fost români, cari aũ învățat și preoți, călugări și psaltii cari aũ ținut scoli în mai multe localități. De bună samă nu admitem că streinii le aũ tradus în limba noastră, le aũ compus și imprimat. Un manuscript de preț în acest sens posedă și Biblioteca Seminarului nostru din Socola, în care se vede chinul ce aveaũ traducătorii români și cum se anevoiau de a găsi cuvinte potrivite românești spre a exprima o frasă orî propozițiune streină. În acest manuscript se cetesc o mulțime de variante, care sunt foarte importante pentru istoria literaturii

noștre române. În o inscripție mai posterioară ce se găsește la finele acestui manuscris, se zice că este legat în timpul lui Antioh Domnul țării. Apoi chiar și scriitorul însăși posedă mai multe cărți vechi și manuscrise, între care și cea întâi gramatică românească, originalul manuscris, izvodită în Bulgaria Brașovului la anul 1756 de Dimitrie Eustatie Brașoveanul.

Sub Mavrocordat în hrisovul numit: Așezământul țării 1741, eată ce vedem: că la Metropolie și cele trei Episcopii, „cei ce ieu cinul preu-
„țesc să se învețe, de obraze învățate, care vor
„fi rânduite de la păstorii norodului, nu numai
„cele trebuincioase ale pravoslaviei, de care are tre-
„buiță mare fiește-care creștin a le ști, ci și cele
„ce sunt ale acestui cin preoțesc....“ Apoi tot în acest hrisov se hotărăște „ca la Metropolie,
„Episcopii și monastiri se fie dascalii și copiii la
„învățatură, fiește-care după putința sa“. În fine că Metropolitul și Episcopii se pună preoți de ispravă pe la târguri și satele mari pentru a învăța pe copii. (Vezi Uricarul tom. IV pag. 401). Din acest hrisov rezultă că noi am avut prin biserică și școli sătești, nu numai prin târguri, și în care erau profesori preoții.

Aceste dispoziții relative la școlile bisericesti s'au luat de Const. Mavrocordat prin indemnul Metropolitului Iacob Putnénu. Apoi eată ce mai găsim în hrisovul lui Grigorie Ghica: „Deci de vreme ce ea-
„răși cu mila lui D-zeu am luat stăpânirea țării a-
„cestia și fiind-că am aflat școlile, care sînt la această
„țară, părăsite și stricate și fără nici o faptă.
„Vrînd noi se le ridicăm (reînoim) și se le așe-
„zăm.... hotărăm a orândui aceste de mai jos
„ca o adăugire și întărire la hrisovul nostru,

„care s'aũ făcut așezarea și tocmeala acestor „școli.“ Apoi formează o Epitropie din doi Boeri și Mitropolitul țării pentru a îngriji de școli. Numele școlii din Iași este de „Academie“. Pentru învățământul religios prevede acest hrisov următoarele: „Indemnăm și pe Preasf. sa părin-tele Metropolitul, ca de acum pe nimine să nu „înaltă la cinstea preoției, de nu vor avea cărțile dascalilor (Atestatele) celor preoțiți, care cărți „se arăte tótă procopsala lor la tótă bisericasca „învățatură; căci orî carile din aceștia, fără de „numitele cărți ar fura preoția a fi supus la tóte birurile la care sunt supuși și mirenii.....“ (hrisovul pórtă data din 1775 Noemvr. 15, publicat în fóia pentru minte, inimă și literatură No. 24 din 1845 Iunie în 11). Se notăm spre știința că până la Grigorie Stefan V.V. jurisprudența Clerului nu era bine determinată, așa că aceștia erau judecați de judecatoriî civili; ear acest Domn aũ regulat: „Deci sf. Pravilă așa „poruncește și învață, afară de mórte, orî câte „greșele vor fi, nici un județ mirenesc să n'aibă „treabă cu dânșii a-î judeca,.... De acum în-„inte se scie cum s'aũ socotit și cum s'aũ toc-„mit Sf. Pravilă, cu sfatul Domniei mele; ca cu „Episcopii se aibă treabă Metropolitul, ear cu că-„lugării, călugarițele, preoții și Diaconiî mire-„nești și cu țircovnicii se aibă treabă a'î judeca „și a'î certa și a'î globi cineși după dela sa.“ Sub acest Domn dar pe la 1656 s'aũ regulat pentru întâiasî dată drepturile juridice ale Bisericeî nóstre (veđi hrisovul publicat în fóia pentru minte. inimă și literatură No. 6 din 5 Februarie 1845 fără dată). În hrisovul din 1748 a lui Grigorie Ghica se eartă pe preoți de a plăti

alte dări către Stat, cari „plăteau până atunci ..dajde Statului câte patru galbeni pe an“. (Missions op. citat pag. 51); dar îi îndatorește de a plăti câte un galben pe an pentru întreținerea școlilor. Mai înainte a fost dispus de Grigorie Ghica în întâia domnie și de Const. Mavrocordat de a se plăti lefii profesorilor prin contribuție asupra boerilor, precum și din visteria Statului; Statul neavând bani și Boerii creșându-se înjosiți prin acea dare și opunându-se a plăti, după masilirea Domnilor, natural a fost se suferă și școlile, de acea Grigorie Ghica dispune astfel în acest hrisov: „Leafa dascalilor am rânduit ea-„răși de la preoți, ertându-i pe dănsii de alte „dăjdii, se dea ei numai un galbăn pe an pentru școle; însă zece potronici la Sf. Gheorghe și zece potronici la Sf. Dimitrie, care bani se îi „stringă Sf. Sa părintele Metropolitul ce va fi, „și de la Sf. Sa să și ia dascalii lefii lor... Să „se chivirnisască și copiii cei săraci, streini, cu „hrană și îmbrăcăminte...“ (un potronic valora cam 10 bani).

Astfel Preoții de pe la 1748 a plătit dare pentru întreținerea școlilor formate sub Domnia următorii fanarioți. Budgetul era: 360 lei dascalul cel mare elinesc, 120 lei, dascalul al II-le, 130 lei dascalul slavonesc și 100 numai se da la cel românesc. Tot în hrisovul lui Grigorie Ghica să hotărăște a se înființa câte o școală pe la fie care Episcopie, cu doi dascăli, de slavonește și românește, cu leafă de 70 lei pe an, plătiți tot de Metropolitul și tot din banii adunați de la preoți. Profesorii aceștia era scutiți de orice dări către visterie: „și acei dascăli se aibă scu-„teală de birul visteriei, nici un ban să nu dea,

„numai ei să păzească slujba lor, grijinduse de
„învățătura copiilor; și earăși sfințiile sale E-
„piscopii se facă neconținută cercetare scolilor,
„adese luându-le sama cum învață copiii și la
„ce se sporesc, ca și dascalii să se silească și
„copii să se procopsască cu învățătura lor“.
(idem hrisovul citat).

Așa dar Biserica a contribuit și la întreținerea
scólelor civile din aceste timpuri, pe lângă că ea
avea și scólele ei aparte curat bisericești și în
care numai românește se vorbea și se citea, pe
când în cele lalte grecește ori slavonește etc.

Metropolitul Iacob Stamatî face o descriere a-
mănușită a stărei scólelor noastre cătră Domn, în
care prin 9 capitule propune o reformă și o ame-
liorare a Academiei înstituită în Iași de Grigorie
Ghica. În Capitulum I se arată cum Metropolitul
a dat danie un pământ din locul Metropoliei spre
a se zidi casele necesare, în Capit. al II. venitul
scólelor se menține tot de la preoți câte 4 lei
pe an și 4 parale la leu Protoiereilor, pentru
strângerea banilor. Cap. III trateaza cum trebuie
se predea dascalii și ce anume dascalii elinești
etc. În al. IV că epistimile (sciințele) să se dea în limba
elină. În Cap. V. că limba latină este necesară pen-
tru studiul legilor „și încă și spre îndreptarea
„limbei moldovinești. În Cap. VI. pentru studiarea
geometriei practice, justificând această știință, ca
adică noi suntem popor agricol și adese se în-
tâmplă procese între proprietari și dar trebuie
această știință. Celelalte capitule tratează des-
pre regulamentul intern al scólei. Această ana-
foră n'are dată. Și aicea vedem înaintea sco-
lilor tot pe Metropolitul țarei sprijinind scólele ro-
mânești. (Vezi Uricarul tom III pag. 12—22).

La 1803 Constantin Alex. Moruz dă un hrisov cuprinzător de 20 de articule prin care stabilește bazele scólelor. Pe lângă scóla din Iași se mai înființază școli elinești și moldovinești în Focșani, Bărlad, Galați și Chișinău, plus cea din Roman și Huși. Veniturile scolilor sunt tot de la preoți, câte 4 lei noi și câte 8 parale de leu răsură, mai hotărăște a se da câte 100 lei pe lună din visterie și câte 50 lei de la casa rásurilor. Lefile se plătesc profesorilor de Episcopii la Eparhii și de Metropolit la Iași; Inspecția acestor școli era încredințată Metropolitului împreună cu alți doi Boeri, cari se examineze silința dascalilor la sfârșitul fie căria lună, etc. (Vezi Uricarul pag. 22—30). Anul 1803 este anul suirei pe tron a nemuritorului Mitropolit Veniamin. Fînd-că în anul următor vom trata cestiunea înființării Seminarului, trebuie se resumăm acum tot cea ce am espus până aicea, relativ de învățămîntul religios și național, dat și sprijinit de Biserica noastră românească.

Din cele zise se dovedește pipăit că Metropolitul țării din timpuri era în fruntea învățămîntului național, că prin îndemnările acestuia și contribuția Clerului său ținut un secolui aprópe scólele noastre naționale; că pentru învățămîntul religios purta grijă numai Metropoliții din timpuri, avînd prevederea și datoria de a avea școli speciale spre a se putea forma în ele personalul clerical pentru serviciul Bisericeii.

Pe lângă acestea mai constatăm că în Bisericele de la țară serviciul s'aú sevărșit totdeauna în limba română, că pe cînd nobilimea noastră se învața în școli grecești și slavonești etc. și se încuscreau cu streinii, în cât se înstreinau de

la sinul Bisericei românești, preferând a asculta ritualul în limba greacă, Biserica noastră n'aŭ permis a se schimba ceva și nici aŭ încetat cândva de a servi lui D-zeu de cât în limba patriei. Prin urmare ea aŭ fost singurul razâm și cultivător al limbei în masa poporului; apoi, noi scim, că limba spune orî căruî popor de ce origină este, de aceea prin limbă aŭ susținut Biserica și naționalitatea noastră amenințată de streinî.

Fanarioții earășî indirect nî-aŭ făcut un serviciu, prin aceea, că în școlele grecești urmând fii românilor aŭ profitat de ideile dascalilor greci, respectiv de renașterea lor națională, și ș'aŭ reinviat simțul decăzut a patriei. Biserica încă prin o măsură prudentă aŭ ținut pe tronul Metropolitan (cu fôrte puține escepțiuni), numai Metropoliți de singe și neam român și nici o dată sîrb orî grec. Metropoliții țarei și tot clerul fiind naționali n'aŭ cugetat, n'aŭ lucrat de cât românește; de aceea nî-aŭ și lasat atâtea monumente neprețuite și de o importanță fôrte mare pentru limba noastră românească. Orî cât de mic grad de învățatură exista în Biserică în tôte timpurile, el nu era de cât românesc și nu contribuea de cât pentru susținerea românismului, față cu curentul strein ce era atât de puternic pe atuncea. Conchidem dar că din timpul lui Vasilie Lupu 1634 și până la înființarea Seminariului din Socola în 1804, Biserica noastră națională strămoșască, în marginele putinci-ose disvoltării sale, aŭ susținut cultura și perfecționarea limbii române, aŭ favorisat respândirea limbii prin cărți imprimate și prin sevărșirea ritualului bisericesc în limba română, prin men-

ținerea unor scolî în care se preparaũ servitorii Bisericeii și în fine prin ajutorul bănesc și sprinjinul moral dat scólelor civile de pe atuncea. Mai putem dice încă că tot Biserica ne aũ lasat o multime de manuscrite românești, din acele timpurî și care constituesc un material fórt prețuit pentru istoria culturei limbei nóstre. În fruntea activității naționale, în acele timpurî de cumpănă grea, în cea mai mare parte aũ fost Metropoliții și Episcopii țarei, ori Biserica.

Inființarea Seminariului

DIN

S O C O L A

III

Pe la anul 1804 era Domn Alexandru Moruz pentru a doua oră; ear metropolit Veniamim Kostachi, rădicat la scaunul metropolitan încă din 1803 Martie 15, Mecenatul Românilor cum 'l numește Asachi. Lumea română păstrează și va păstra în seculi nesfârșiți o venerațiune profundă acestui prelat distins prin calitățile sale; iubea știința și o cultiva, iubea fapta bună și o practica; iubea țara ca Român și ș'o sprijinea. Ear ca Metropolit adăpostea și sprijinea pe serac și veduvă, contribuia și susținea la învățatură pe copiii orfanî și talentați. In fine s'aũ gândit a rãspãndi și a asigura cultura religiósã Bisericeî naționale, pentru care ș'aũ format planul de a inființa o scólă specială pentru cultura intelectuală și morală a clerului românesc.

In apropiere de Iași era în acele timpuri o Monastire de Maică—numită Socola—. El își propune a permuta pe acele Maică din Socola la o altă Monastire, anume la Agapia, unde mai înainte erau călugări. Ca superióră pe atuncî la Socola era chiar sora Preasf. Mitropolit Veniamin; ér în monastirea Socola fundată la 1572 de Sultana fiica Domnului Alexandru Lăpușneanu, puse bazele primului Seminar românesc la 1804, în luna

lui Octomyrie. Preasf. Melhisedec în Cronica Episcopiei de Roman pag. 197 vol. I în nota No. 5 zice: „Se vede de aici că Lăpuşneanu aŭ avut mai mulţi fii şi fete. Una din fetele lui Sultana Dómnă, se ştie că s'aŭ călugărit şi aŭ fundat monastirea de maici la Socola, lângă Iaşi, în codru. Acea Monastire a existat până la anul 1804, când s'aŭ prefăcut în seminariu. În biserică există şi acum portretul acelei Domniţe Stareţe. Numele ei cu al Tatălui seŭ şi a Mamei sale se pomenesc acolo ca ctitoriceşti.“

Un contemporan ni raportă un episod foarte curios din viaţa Metropolitului Veniamin, estras din Fôia pentru minte etc. din 1848, în care se espune o conversare a Metropolitului cu câţiva Boeri. Aceşti Boeri nu puteau suferi ca copiii lor se înveţe în scólele româneşti alăturea cu fiii de negustori şi ómeni de rând, de aceea ei fac apel la Veniamin şi'i amintesc că se trage dintr'o viţă de boer mare, Boldur, şi că are prin urmare datoria de a sprijni epanghelma boerească: Veniamin le respunde: „am milă şi respect cătră „toţi răzeşii şi maziliu, cătră tóte treptele de jos, „pentru că numai prin vinele lor curge singele „boerilor Moldoveni, când, după cum scim, cei „puţin din clasa nóstră, carii nu sunt cu totul „străini, prin necurmăte cuscirii cu veneticii, to- „tuşi aŭ perdut originalitatea lor“. După ce boerii 'l apostrofează că susţine pe ciocoi, în loc de a ajuta pe fiii boerilor, le răspunde iarăşi: „numiţi ciocoi pe cei doi fii ai protopopesei? „pe aceştia i-aŭ rădicat meritele lor, boerilor.“ Repostându'i ei în urmă că de ce nu'si face milă dar cu tot fiii de preoţi, atunci li respunde cu un ton ironic: „Aveţi cuvânt la aceasta, şi ca

„se'mi îndrept greșala, făgăduesc că, încăte-va „dile voi înființa o Seminarie pentru educația „tuturor fiilor de popă din țară.... Boerii atunci „aū făcut câte-va metanii ipocrite, i-aū serutat „fanarioticește mâna, și s'aū departat mușcân- „du-și buzele“. (Veđi Bulet. Instruc. publice pe anul 1865—66 pag. 172, idem F'óia pentru minte inimă și literatură No. 34 din 1848, trasurī din viața Metropolitului Veniamin, idem Veniamin Kostachi de Andrei Vizanti, pag. 45 și 46).

Pentru a'și îndeplini cuvântul dat cătră Boeri, Metropolitul Veniamin nu perde timp și se duce la Vodă și îi comunică planul său și cere a i se da un hrisov în acest scop.

Eată acum și hrisovul Domnesc dat de Alecsandru Constantin Moruz V.V. prin care se institue Seminariul Socola și se înaugurează deschiderea cursurilor acestei prime școli clericale sistematice :

Hrisovul Domnului Alexandru Moruz Voevod

Dacă cea mai mică vătămare a sănătăței, face pe om a nu'i plăcea nici bunătățile trupului, nici a norocirei, cu cât mai ales cea mai mică vătămare întru cele dohovnicești aduce cea mai mare bătae a cugetului, la cei ce sunt bine-credincioși Domni și ocărmuitorii noródelor. Intre alte domnești și părintești a domniei mele privigheri, pentru îndestularea bunei viețuirī a supușilor, nu am trecut cu vederea și așazarea din nou a școlei de la Monastirea Socola, care acum s'aū alcătuit spre învățatura, îndreptarea și desevrșita catehesie a celor cari se vor învrednici prin bisericestele canóne a se hotără să primească darul cinului preoției ; cari mai înainte

lipsiți fiind de această mai întâi trebuitoare la dănsii învățatură și sciință, era vădută greșire întru cele dohovnicești și socotită vătămare, după însuși arătarea Presfințitului duhovnicescului nostru Părinte Metropolitul țarei.

Spre aceasta dar pentru ca să pótă avea și cele trebuincioase a pitrecerei vieței, cu tótă îndestularea și mulțemirea, acei carii vor fi învredniciți a primi acel dar și mai înainte vor fi rânduiți spre catehisie învățaturei la acesată scólă, de la numita Monastire Socola, eată binevoind domnia mea, prin acest al nostru domnesc hrison, rânduim pe lângă celelalte venituri a numitei Monastiri să se dea din domneasca noastră visterie câte *două mii cinci sute lei* pe tot anul, luându-se câte o a patra parte pe tot șfertul, precum în întăritura anaforalei deobște a birului pe târg se arată. Și hotărîm epitropia cea deseversită la Preasfințitul alesul de D-zeu, duhovnicul nostru părinte Kirio Kir Veniamim, Metropolit Moldovei, pe care nu numai 'l indatorim ca se primească banii aceștia nestrămutat pe tot șfertul din Domneasca Noastră visterie; dar osebit să se îngrijască cu neapărată datorie și cu râvnă osîrdică pentru buna învățatură și cu deplină sciință a catihisărei întru cele bisericesti a numiților aleși și rânduiți cătră aceasta, cât și pentru ale viețuirei lor trebuincioase, ca petrecând cu îndestulare în vremea învățaturei și ieșind destoinici darului, se nu înceteze pururea a ruga pre dătătorul binelui, Milostivul D-zeu, pentru această țară și pentru cei ce locuesc întrânsa.

Acestea rânduiuindu-se și hotărându-se s'aũ dat și domnescul nostru Hrisovul acesta, întărit cu

a noastră domnească iscălitură și pecete, cu credința prea iubiților noștri fii luminatelor Beisadele, Constantin Voevod, Dimitrie Voevod, și Neculaï Voevod, și mărturia Preasfințitul Metropolitan al Moldovei Kirio Kir Veniamin, a iubitorilor de D-zeu Kir Gherasim Episcop Romanului, Kir Meletie Episcop Hușului și a cinstiți și credincioși boerilor Divanului Domniei mele D-lor : Costachi Ghica vel logofăt de țara de jos, Iancul Razul vel logofăt de țara de sus. Neculaï Balș vel vornic de țara de jos, Gavriil Conaki vel Vornic de țara de sus, Dimitrie Sturza vel vornic de țara de sus, Dimitrie Ghica vel vornic al Obștei, Lucaki Arghirovulo vel postelnic, Alexandru Mavrocordat Hatman, Necolaï biv vel postelnic, epistat Cămărei, Iordachi Roset vel visternic Alexandru Balș vel Agă, Grigore Ghica vel vornic de Aprozî, Dimitrie Bogdan biv vel spatar, epistat comisiei, Necolaï Balș vel spatar Vasilie Roset vel Ban, Necolaï Dimachi vel caminar și a tuturor boerilor Domniei mele mari și mici. Poftim frățeste domnia mea și pe alți luminați Domni, cari în urma noastră vor primi din pronia cerească Ocărmuirea acestei de D-zeu păzite țări cu creștinesc cuget pentru a domnielor sale slavă și vecinică pomenire, se adaugă și se întărească această milă ca în veci nestremutată să se păzască. S'aŭ scris la anii de la Christos 1804 întru a doua domnie a Moldovei, la anul al treilea, în luna lui Octomvrie întru al nostru domnesc scaun în Iași. (iscălit. Noi Alexandru Constantin Moruz V.V.).

În acest hrisov se recunosc acestei scoli prerogativele următoare : 1) „Pe lângă celelalte venituri a numitei Monastiri să se dea din dom-

„neasca noastră visterie câte două mii cincî sute lei
„pe tot anul, luându-se câte o a patra parte pe tot
„sfertul, precum în întărirea anaforalei de obște
„a birului se arată“. II). „Se institue o Epi-
„tropie pentru inspecția și îngrijirea scolei: Și
„hotărăm epitropia cea deseversît la Preasfinți-
„tul alesul de D-zeu duhovnicul nostru, părinte
„Kirio Kir Veniamin Metropolit Moldovei...“ Ast-
fel Seminarul s'aũ asigurat bănește cu veniturile
ce Monastirea Socola avea încă de la fondatorii
și domnitorii ei, pe când era Monastire de Maici;
apoi i s'aũ pus și o Epitropie pe Metropolitul
țării. Dintr'un opis de la 1848 în care sunt
trecute toate documentele Monastirei Socola, ce
se păstra în arhiva socolei, vedem că Socola po-
seda următoarea avere imobilă: 1) Un ispisoc de
la Duca Voevod în care se cuprind hotarile Mo-
nastirei, și o hotarnică a Moșiei Socola. 2) Un
ispisoc de la Antioh Constantin Voevod pentru
Moșia Eserenii și Găurenii. 3). Un zapis de vân-
zare de la Apostoliu feciorul lui Evtimie pentru
poeana din Codrul Vasluului 4) Mai multe do-
cumente și o hartă a moșiei Băcioia. 5) în fine
schitul Duca, hărăsit de Metropolitul fundator.
Acest opis mai dovedește că Socola aũ avut
mai multe vii și locuri de prisecî, cum și o sumă
de prerogative pentru scutiri de impozite și o
mulțime de scutelnici. Cam aceasta era averea
scolei la fundarea ei, plus și cele 2500 lei pre-
văzuți prin hrisov. În toamna anului dar 1804,
în luna lui Octomvrie, s'aũ deschis această scolă
pentru toți fiii de preoți, dascalî și sătenî. Acum
se videm ce se învața în ea la început și ce
profesori avea. G. Asachi ne spune: „Drept
„aceea El aũ întemeat la 1804, cel întâi Seminar,

„la Socola în apropierea Iaşului în care se trada
„(preda), întâia dată, Gramatica română și alte cu-
„noscinți ce se socoteau trebuitoré pentru epanghel-
„ma de paroh“. (Veđi G. Asachi, Chestia învățaturii
publice pag. 9). Tot G. Asachi mai ăice în urmă:
„Dar acest institut, chemat, după scopul nobilului
„fondator, a pune temelul unei învățaturé începă-
„tore naționale, din lipsa direcției competente,
„în curs îndelungat n'au putut responde către
„scopul propus“. (Op. citat). D-lă G. Misail
ne spune că în Seminariu se predau științele
următorele: Limba românească, Istoria, Arit-
metica, Geografia și Teologia (veđi Bulet. Instr.
păb pag, 172) Tot D-sa ăice: „cu tóte aces-
„tea din cauza nestatornicirei timpurilor și a
„resbelor între Turcia și Rosia propășirea Se-
„minariului au scăzut așa de fórté, în căt pe la
„1820 numai un profesore se mai afla acolo,
„învătând gramatica după sistema protopopului
„Radu Tempea.“ Cine au fost profesorii carii
predau sciințele de mai sus. Din Diptihul Se-
minariului și din tradițiune scim, că erau: das-
calul Constantin, dascalul Enache, cunoscut sub
numele de Paharnicul Enachi și un că lugăr Ioil,
dascal de Teologie (luat din diptih) și care au profesat
până la 1809 când l'au înlocuit Isaia Socoleanu.

Cu căți elevi au început scóla? Nu se scie.
In Hrisovul de la 1806 Aug. 3, dat tot de Dom-
nul Alexandru Constantin Moruz, cetim următó-
rele relații fórté semnificative în cestiunea ce ne
preocupă:.... „Acelaș cuget ne au îndemnat
„a socoti numai puțin cuviincióse și învăță-
„turile cele dohovnicești, acelor ce se aduc
„în slujbele cele sfinte, prin învrednicirea cinu-
„lui pieotesc, și pentru aceasta, ca pentru cea

„ce este și spre proslăvirea lui D-zeu și spre
„cinstea patriei, am pus în lucrare de s'aū făcut
„scolă din nou în Monast. Socola, orînduindu-se
„și dascalî după cuviință și făcîndu-se și venit,
„în cât s'aū putut, spre ajutorul întemeerii și
„statornicieii ei. după cum prin osebitele hri-
„sôve a Domnieii mele, ce s'aū dat mai înainte,
„se arată.“ (veđi Uricar. tom. III pag. 40).

Din cele ce ni spun D-lu G. Asachi și D-lu
Misail și mai cu samă din hrisovul citat se do-
vedește lămurit că Seminariul aū început în tómnă
anului 1804 și că la 1806, când este data Hriso-
vului citat, funcționa. Tot acest hrisov ne spune
în mod pozitiv că aū fost numiți la Seminariu
mai mulți *Dascalî după cuviință*. Tot în anul
1806, după insistența și cu influința Arhimand-
dritului Metropoliei, Sofronie, ce era și Egumen
Monast. Socola, acest Domn mai concede încă
nouă prerogative scólei. „Ce dar socotind Dom-
„nia mea și bine-voind spre a se aduce scóla
„aceasta în cea mai bună stare, pentru ca și
„rodirea învățăturilor ei să fie pururea în bună
„sporire“.... Se hotărăște în acest hrisov a se
scuti Monast. Socola de a plăti vădrăritul pe 16
pogóne de vie de pe moșia Socola și de pe tóte
celelalte moșii a scólei. Să scie din tradiție că
Arhimandritul Sofronie juca un rol fôrte însemnat
la Metropolie și era și om deștept. Tot-odată tre-
bue se scim că Egumenul Monastireii nu era pro-
fesor și nici Rector, cari pe atunci erau dintre
civilii și aceasta aū ținut până după eșirea din
Rectorat a reposat. Vladimir Irinupoleos Suho-
pan, pe atunci arhimandrit, adică până la 1842.
Apoi mai semnalăm spre sciință, că adese se
iveau conflicte și neînțelegeri între directorii Se-

minariului și Egumenul Monastirei și adese se părau la Metropolie. Cine avea mai multă înrăurire acela învingea. Dar să nu anticipăm, să revenim la timpurile de la 1806 înainte. Acest an este fatal pentru scólă, căci fundatorul ei, Metropolitul Veniamin, (constrâns de vremi *calomniat cătră Ruși*, cari deja ocupase țara). c'ar fi de partida turcească, este nevoit a se retrage din scaun și a se duce la Monastirea Neamțului, unde a stat până la 1812. În acest timp el se ocupa acolo cu traducerea mai multor cărți religioase. (Vezi Fóia pentru minte etc. și Andrei Vizanti, opera citată)

Pe timpul cât Metropolitul Veniamin a stat la M-rea Neamțului scóla nu s'aú întrerupt cu totul, dar nici mari progrese nu putea face sub Exarhatul lui Gavriil, care aú fost pus asupra Bisericeii, ca Metropolit, atât în Moldova cât și în țara Românească și aú durat Exarhatul seú până la 1812, adică timpul ocupației când aú fost surgunit de Calimah V.V. grec și espediat peste Prut, fiind că și Gavriil surgunise pe călugării greci din țară.

Se nu uităm că și Exarhul Gavriil era român, de origine din Transilvania, scia fórté bine românește, cum se constată din Catehisul imprimat în *Exarhiceasca tipografie* a Chișinăului, anul de la Cristos 1816, pe când era ca Arhiepiscop acolo, și a Molitevnicului din 1820 tot acolo etc. De la el ni-aú ramas următoarea legendă: „Intrebând boerii Români din Basarabia pe Gavriil, pentru ce, când erau în Moldova posteau și de pește, ear în Basarabia aú voie să mânânce? Li-aú respuns: Boeri D-vóstră, puteți să mâncați pește numai pe păscar se nu mâncați!“

La venirea din nou a Metropolitului Veniamin în scaunul său arhipăstoresc, care cu drept 'l merita, n'aŭ uitat nici de cum scóla sa, pe care atâta o iubea. Din tradiție se scie ca distracțiile și veseliele sale sufletești le găsea, când era obosit de ocupațiile sale literare și de frământările în afacerile politice, în mijlocul elevilor Seminariei, pe cari îi considera ca pe fiii sei; pentru care adese le aducea și le împărța, cu propria sa mână, presentele sale, ca cuțitașe, materiile de strae, colțuni, papuci și fructe: ca portocale și altele! El cunoștea aprópe pe toți scolarii și adese îi chema cu glasul său blând și 'i dismerda îndemnându'i la învățatură! După venirea sa la 1812 îndată aŭ îmbogățit cu nouă studii, Seminarium și prin urmare și cu personalul didactic necesar.

Se constată, cum vom vîdea, că la 1812 s'aŭ mai îmbunătățit programul, cuprinzînd încă și studiile următoare: 1) Gramatica Română, 2) Simbolul, (Symbolistica) 3) Catihisul, 4) Aritmetica 5) Exigesa, 6) Istoria religiei, 7) Istoria profană 8) Cele trei lucrări ale minței (Filosofia). 9) Limba latină. 10) Teologia. 11) Cântările Bisericești. Cităm *ad litteram* cuvintele dintr'un discurs public ținut la ispitirea (examenul) din anul 1815 de studenții Seminariei în fața Metropolitului Veniamin în care eată ce dice: „Doi ani aŭ trecut de când ne a-
„flăm în această scólă, și pofta de a pune la
„lumină atâtea închipuri închisă de o lungă
„vreme, rîvna de a sci atâtea lucruri și adevă-
„ruri nesciute, totuși aŭ putut a sevêrși atâta,
„de am putut a ne face idee de gramatică, de
„simbol, de Catihis, de artimetică, de cartea fa-

„cerei, de istoria religiei, de istoria profană, de „cele trei lucrări ale minții, de începutul limbei „latinești, începutul bogosloviei, cântările și rânduiala bisericeii“.... (Posed un manuscript în care sunt trecute 18 discursuri ale elevilor Seminariei din Socola pronunțate către Metropolit și Domn între anii 1813—1827, de unde am extras acest pasagiu).

Incetând din viață Sofronie, despre succesorul său Isaia Giușcă, dis și Socoleanul, eată ce scim din Diptihul Seminarului: „Acest Arhimandrit Isaia, după ce tânăr Monah aū venit aicea la Monast. Socola la anul 1803 și aū învâțat în scóla de aici clericală și aū stat și rânduit învățator, apoi la anul 1809 s'aū hirotonisit Diacon și preot și la 1811 rânduit Egumen monast. Socola (se înțálege după încetarea din viața a Arhimandritului Sofronie), cinstindu-se la 1812 și cu cinul de Arhimandrit, unde și egumenește până la 1838, ear la 1841, Martie 25, s'aū mutat din această viață“. De aicea videm încă că Seminarul nu ș'aū întrerupt cursul său între anii 1806—1812, apoi că Isaia înainte de a fi Egumen aū fest profesor în Socola, de la 1809 până când aū fost numit Egumen. Acesta aū jucat un rol insemnat pe lângă Veniamin și Mihail Sturdza Voevod.

Tot pe timpul acesta, adică : de la 1812 înainte, mai găsim în Diptih că au fost dascalii de cântări, tipic și rânduială Bisericească la Socola : 1) Dascalul Gheorghe Vălcul, și în urmă dascalul Vasilie Popovicî. Diptihul cuprinde aceste vorbe: „Aceștia aū fost învățatori de Musică în scóla din Socola, unde ei s'aū săvêrsit din această viață și Vasilie aū dat Monastirei 1000 lei prin a sa dieata la 1827 Februar 12“. Tot

pe timpul acesta aŭ mai fost profesor și Economul Constantin despre care earăși eată cum se exprimă Diptihul: „Acest Econom Constantin în copilăria sa fiind de 14 ani, la 1805 aŭ intrat la Seminară din această Monastire, unde învățându-se până la 1811 aŭ fost rânduit în această Seminară învățător până la 1818, și atuncea hirotonisindu-se preot pentru Biserica Gospod din Iași, cu hramul sf. Nicolai. aŭ fost slujitor la acea Biserică până la 1834. Când earăși s'aŭ rânduit Catihet la această Seminară până la 1841.... Acest Econom Constantin la 1842 îmbrăcând schima Monarhicească, sub numele de Climent, aŭ reposat în acest an.“ Tradiția susține și elevii sei spun, că aŭ fost un bun și moral profesor.

De la 1806—1833 puține date positive avem despre mersul învățătorei în Socola, și eată pentru ce. Vin Ruși și ne ocup țara până la 1812, apoi la 1821 începe Eteria, apoi vin Turcii și staŭ în țară, vin în fine Ruși, așa că până la suirea pe tron a lui Mihail Sturza, la 1834, totul era nesigur, totul schimbător și nestabil, totul în amortire din cauza împrejurărilor. Dacă vom mai adăugi pe lângă aceste și arderea mai întâi a Metropoliei de Moldova la 1827, când aŭ fost mistuite și devenite prada focului toate actele vechi ale Metropoliei, prin urmare și cele relative la Seminară, apoi arderea Seminarului la 1828 din cauza lagărului rusesc, care ș'aŭ așezat lângă Seminară cuptorele sale pentru fabricarea chitanului, când din neprievvedere aŭ ars casele Seminarului și Biserica împreună cu toate documentele și arhiva scolare. Prin urmare se esplică ușor sărăcia de documente ce se constată

la formarea istoricului acestei scoli, așa că numai de alte date lăturase ne putem servi. Pentru timpul dar de la 1812—1820 ne vom servi de discursurile ce le posedăm și care conțin un material însemnat pentru scôlă. Că după venirea Metropolitului Veniamin din Neamț la 1812, cerut de tótă obștea boerilor, el aș îngrijit nemijlocit de scôla să vede din acea că la 1813, August în 6, când este patronul Bisericeii din Monastirea Socola, aș venit la ispitire atât Vodă, care era Scarlat Alexandru Calimah, cât și Metropolitul și Boerii țării. Aceasta se probează prin discursul ocașional, ce probabil, dascalul Enachi 'l aș pronunțat în fața lor și eată ce găsim în el.

„..... Care îndemn (de bună ocărmuire) aș să-
„vârșit să înduplice o putere ce este domnitóre
„preste hotăriri. se voiască a cerceta și această
„sistemă. care de fericitul întru pomenire Ale-
„xandru Moruz Voevod și de cătră al nostru
„îndurător părinte, Metropolit Veniamin, s'aș sis-
„tisit, pentru ca se fie slujitori altarului, rugători
„lui D-zeu pentru întărirea stăpănirii Înălțimeii
„Vostre, pentru binele patriei și pentru folosul de
„obște.....“ Ear în alt discurs adresat cătră Me-
tropolitul Veniamin și cătră patrioți găsim cu-
vintele următóre: „.... Și nu scim care nădejde
de apărare va da prețnire la sirguinta acelora,
carii nu sunt în stare a-și arăta singuri ródă
silinței lor, de cât prin niște prea ușóre cugetări
pruncești. Nu scim ce laudă va lua o is-
pitire de lucrări așdite cu niște tineri, carii până
eră n'aș hrănit ale lor simțiri de cât cu acele
ce le da prostia; cu niște cugete ce încă n'aș
sprijinit nici o socoteală de cinste, cu niște i-
nimă adormite de cătră tótă trezvirea, și în scurt

cu niște noi începători, a căroră muștru (educație) este însărcinat mai mult de greșele de cât de nimereale.... Și pentru noi (profesorii) o încredințată nădejde de apărare întru sciința, că acestia, ce voim a'i ispiți, sunt niște óspeți pre decurând sosiți la această scóla, fără s'ficală vom lua îndrăznire a'i și ispiți despre cele ce în pof-tiri s'aũ arătat, subt acea mângăeată nădejde că vom fi dăruiți cu acea îngăduință, ce póte sa rădice îndemnurile spre o nouă sirguință...

Apoi făcênd apologia cărturăriei mai dice: „Pentru că de încetează vrajba, de tace zavistia, de nu se mai aud urletele hulelor și a pârelor, cu care răutatea se silește să surpe norocirile de aprópelui, cine póte dice că nu creșterea tinerilor cea întru frica lui D-zeu este curățenia acestor greșale....“

„Apoi și noi din curate cugete rugăm pre dătătorul de bunătăți ca întru dile îndelungate păstorind turma lui Christos, să dobândiți împreună tótă fericirea binelui de veci“. Din aceste două oratiuni se constată că esamenile la Socola se țineaũ la 6 August (póte ocasional), că scóla avea elevi pe care dorea Metropolitul a'i asculta în public și Domnul și Boerii spre a'si recomenda scóla, apoi că erau profesori mai mulți, și că studiile se da numai în limba română.

Póte că Metropolitul Veniamin aũ făcut cu scop de aũ adus pe Domn la esamin, pentru că în anul viitor. la 1814 Iunie în 20, Domnul dá un hrisov în favórea scólei, în urmarea jalobei ce i'aũ dat Isaia (Socoleanul) Arhimandrit și Egu-men, pus la cale la aceasta, de bună samă, de Metropolitul Veniamin. Acel hrisov recunósce scólei prerogativele următóre: După ce accentu-

ează puternic că s'aŭ aședat scólă de catehesie în Monastirea Socola, că Monastirea are miluiri de la Domni și mai ales pentru ajutorul și întemeerea Scólei din Monastire, apoi dice că dă și el Monastirei, ear mai ales susținerii scólei aședate pentru învățaturile de Catihesie.

„Hotărîm, dice hrisovul, să aibă a lua pe tótă „luna câte de ce lei mila din vamă, câte patru oca „unt de lemn, patru oca luminări de ceară, și una o „că tămie iarăși din vamă pe fie care lună.“ Visteria să scutească 600 oi de goștiniță, două sute stupi de desătină, de asemenea a să scuti tot vinul de pe moșiile mănăstirei de dajde. Apoi. mai adauge „că găcinduse 30 luđi (ómení) stre- „iní, aduși de acum înainte de peste hotar, „să fie scutiți de birul Visteriei. Pentru ca să i „aibă Monastirea numai spre ajutorul slujbelor „și a trebuințelor sale și scóla să se păzască „întru cea mai încuvințată stare, spre bună spo- „rirea învățăturilor“.... Ast-fel dar scóla Socola prin înrăurirea Metropolitului Veniamin aŭ obținut și de la Domnul Calimah o adăugire la venitul său, pentru a se putea întreține. 1)

Scapați o dată bine dascalii de la Socola cu ispitirea de la 6 August, cu ocazia Serbării Nascerei Domnului, prind la curaj și în fața Metro-litului și a patrioților Boeri, pronunță o orați-une prin care 'și înalță la cer izbânzele lor cu e-levií. Eată ce se dic în acea cuvântare..... „Unde și care este mijlocul prin care se dobândește fericirea? Cu ce s'aŭ poliit și se poliesc noró-

1). Tóte hrisóvele atingătore de fundarea Seminarinlui eraŭ până la 1860 în arhiva scólei în original, de unde le aŭ decopiet, Dl. Teodor Codrescu și le aŭ publicat, astăzi sunt în arhiva Ministerului de Culte. etc.

dele? Aŭ nu starea unor tréaze ithiceşti (morale) învătăturî pörtă vrednicia unor așa căştigurî? Si arătați-ne, mă rog, vre un suflet atăta de îmbunătățit carele se fi avut milă a tređi noródele carele aŭ adormit, nu đic un vânt, ci sute de ani, fără să se fi trezit vre-o-dată ca se vadă óre în ce stă adevarata cinstire și binele cel deseversit? arătați-ne, mă rog, pentru ca se'î cântăm laude, arătați-ne pentru că noi nu scim, nu cunoșcem pre alt moralicesc Iroŭ, carele, prin starea unora mai înalte învățaturî, se voiască a poloi și pe acest națion, precum Moisi al Evreilor, Pitagora al Grecilor și alții mulți ai altor neamurî, fără numai pe acest adevărat părinte al neamului românesc. Că unde scia, nu đic pentru cei de obște, ci pentru slujitorii Bisericeî lui D-zeŭ, pentru povățuitorii norodului, pentru preoți đic, luminele lumii, de unde scia óre ce na-milă este retorica? Ce jivivă, logica? Ce fel de dobitoc moralul, saŭ învățătura dreptului firei, și ce nălucire Bogoslovia. Rîs cu adevărat și de cătră jidovi, cari sunt gunoîul omenirei; pentru că măcar să fie ei rîspândiți întru tóte neamurile, dar totuși macar cu basne pot a'si tălcui a lor relighie, și de póte astăđi și un Moldovan a'si deschide gura în limba sa să grăească de figurî siloghismiticești, se îndrășnească a se despolălui, saŭ a se vorbi în a sa limbă, de a sa credință, de unde acéstă cinste neamului? De unde o așa căştigare atăt de mare, pe care o laudă tóte stăpânirile megieșite?

... Se lăsăm starea evlavieî, privigherea Bisericeilor, milostivirea, îngăduirea, întórcerea cu milostivire și miluirea, vestească-le pre acestea lacrimile ce s'aŭ vărsat pentru voi în vremea

părăsirei scaunului; că noi (profesorii) și ei (elevii) din curățenia inimei atâta dicem: Bucură-te ithicescule (moralule) Iroū și al Patriei mare făcător de bine Veniamine.“

Se vede că le aū venit și bieților dascalii o ocașiune favorabilă, cum se zice le venise și lor rândul la cinste, pentru că le venise apa la móră, revenise pe tronul Arhipăstoresc părintele lor spiritual de la care și prin care și căpătau subsistența lor materială și existența, ear scóla prosperitatea ei; de aceea cu atâta foc vorbesc de bine-facerile cărței și de propășirea lor cu studenții în sciințe ne mai auzite în limba românească! În anul 1814 s'aū ținut (se vede că era obiceiū) mai multe cuvântări, așa unul Metropolitului la Invie e, altul la Nascerea Domnului și în fine altul la ispitire; dar acesta'î pronunțat de studenți, în care'î mulțumesc pentru bine-facerile ce primesc de la el cu educația și instrucția lor. Altul de diua sa onomastică, sf. mucenic Veniamin. La 1815 într'un cuvânt la Invierea Domnului, pronunțat tot de elevi, î adresază următoarele engomiū: „.... Ești stălpul preste carele tot norodul are pusă nădejdele căștigării binelui de veci, și împlinirea cinstei; turn de acea sprijineală, ce mângăe cu încredințare căștigarea odihnelor.Că noi (elevii) nu avem altă gătire resplătitoare, de cât cântăm vredniciile măriri Vóstre și bunele scoposuri, lăsând în aducere aminte și fiilor noștri, că niminea altul încă n'aū fost până în veacul nostru, carele să fi poleit mai mult neamul românesc cu folosul sciinților.....“ Ear cătră Domn, tot la această serbatóre, tot cam așa se exprimă. În fine vine timpul ispitirilor, cu care ocașie se descriū bine-faceriele religiei; de a-

cea nu ne putem opri de a nu estrage o pericopă și din acest cuvânt, și care au fost pronunțat înainte de începerea ispitirei: „Inșă religia este aceea care aduce liniștirea cea dorită a împăcării cugetului. Având nădejdele răzămante pe statornica fericire, aceasta scie a potoli patimele, a goni stricăciunea și a impila răutatea. Pentru că de și urmează înfrânarea, de aleargă bunătaea de a ne folosi cu acele învățături, prin care se putem ajunge la starea cea mai dese-vârșită a câștigării binelui de veci, învățătura religiei le pricinuește..... Ear după terminarea ispitirelor eată cât de frumos și oratoric se adresează unul din studenți cătră Metropolit și prea slăviții patrioți: „De cum-va nu va putea lua nici un fel de mulțemire sau laudă sporul la silința, ce am avut de a pune în înțelegere atâte osebite învățături; Drept care înainte nu putusem avea nici un fel de închipuiră, apoi sorta creșterei noastre cei din pruncie se va osândi; pentru că n'au pricinuit altă deșteptare minței noastre de cât a ne lăsa într'o dobitocească grosime. Și se pôte socoti de câtă greutate a ostenelei este însărcinat, cel ce nu din scândură netede, ci din niște copaci, ce sunt îngreueți de crengi, este silit a face vre un analog, sau amvon de cuvântări“.

„Doi ani au trecut de când ne aflăm în această scôla și pofta de a pune la lumină atâtea închipuiră, închisă de o lungă vreme, rîvna de a ști atâtea lucruri și adevăruri ne sciute totuși au putut a seversă atâta.....„La 1816 cu ocașia heretisiră de dișa Nascerei Domnului adresează Metropolitului următorea laudă: „.....Nu am da ôreși-care răsufare dorinței noastre de a nu aduce

mulțămire Preosfințiilor Vóstre, de vreme ce covârșirele facerilor de bine a îndurării vóstre au atâta vrednicie, cât au silit și pre cei streini să le socotească a fi vrednice de însămnat, pentru ca să trăiască în veci cu mirare la pomenirea cea purarea vecuitoare; Se știu acum și de cătră Rosia, le cunoște Austria și să slăvesc de către toți învățații țărilor megieșite. O gazetă, cu șase ani mai înainte, ne au dat această înștiințare: Eară neamul românesc în Moldova, prin Arhipăstorul lor Metropolitul Veniamin, căroră li-au făcut scóla de Bogoslovie (Teologie) și de alte învățături în limba lor, cearcă a se deștepta. Apoi mai citează o Geografie, care zice: Ear în Iași easte Metropolit Veniamin, om îmbunătățit și fórté iubitor de neamul românesc, vrând a'l lumina prin tálmacirea a multor folositoare cărți în limba românească. Cine nu scie că o raritate este a mișca socoteala lumii ca să ăa la păstrare, pentru ținere de minte, vre una din faptele ominești; ear mult mai mare raritate este a videa în vremele de acum un Archipăstor, carele întocma să urmeze cuvântul evanghelicesc ce dice: a face și a învăța, a învăța prin tóte unghiturile, ear a face cine și unde?....“ Tot acest cuvânt cuprinde o sumă de notițe prețioșe pentru timpurile acele, atribuind multe fapte activității neobosite a Metropolitului Veniamin! La 1815 pronunțară un discurs cătră Domn în care să dovedește identitatea de interes între Greci și Români; apoi arată că noi Români suntem vița neperitoare a vechilor, acelora din Roma. Eată cum să exprimă lăudând bravurile strămoșești:

„....Pentru că măcar să se fi dejghinat această ramură (noi Români) din Romul, cel mai slăvit

al neamului romanesc, măcar ca rătăcirea sa să'l fi povățuit a ajunge la această țară a Dachilor, însă după cum se zice: că vița de vie are să învie, în acele ce se ating de a lor voinicie, ei au fost spaîma și gróza stăpănilor megieșite în a se apara pre sine. Pre Palojenî nu plugarî, ci tărători plugului de a țara să semene ghindă spre pomenire î au supus, și până astăzi se văd copaci în Bucovina, dumbrava roșe se cheamă." Este foarte însemnată această notă caracteristică, ce se atribuește Românilor de către scolarul Dascalului Enachi, care era, cum vedem, și înfocat patriot. Ast-fel se însedea atunci patriotismul, în inimile tineritului!

„De este a grăi de haracterul acestor Români ei sunt asemenea albinei, a lor silință este ca să adune, a lor stubee mai tot-dé-una se văd pline, nu bagă în samă când cu omenire i se tae fagurul; ear de cum-va niștine î zădărăște, urmează în răsplătire și ei asemenea albinei. De easte a dice de a lor evlavie, la aceasta las se fie mărturie Mănaștirile, ce pretudindenea se văd zidite și înzăstrate. Proști, însă a lor prostie evanghelică ască asemenea porumbilor, se lasă a fi ei ca pruncii...”

Din aceste citate ce le am estras întradins și cu scop din cuvintele profesorilor și a studenților din Seminaria de Socola, se face multă lumină despre starea învățământului și în special a institutului lui Veniamin. Mulți credeau că nici urme de scólă n'au mai esistat de la 1806 —1820, ceea ce nu'î exact, din probele ce am adus; ci din contra se argumentează în mod pozitiv existența Scólei și cam ce anume să învăța. La 1816 la finele anului se vede că

aū murit un b̄iet dascal de la Socola, ear studenții lui i'aū făcut discursul funebru, ce se conservă în manuscriptul de cuvinte, ce posed.

Cu tôte acestea scóla din Socola nu merge tocmaibine între anii 1817, 18, 19 și 20; Fiindcă rămăsese numai un profesor, în anul de pe urmă, care preda gramatica românească. De aceea Metropolitul se îngrija tare de a o îmbunătăți. Eată ce găsim în Fóia pentru minte etc. No. 34 din 1840: „Dar cu cât scăpătasă mai mult această națională Seminarie, cu atăta mai tare s'aū înaintat scóla grecescă, care se afla în politie, însuși una și singura mistuind tôte veniturile scólelor naționale; și pentru Moldo-românul și limba lui nimic alt numai rămăsăse românesc, de cât acea cerșută grație, de a ținea pe lângă scóla grecească un profesor, care în limba românească să învețe matematica teoretică cu aplicație la geodesie și arhitectură....“

Venim acum la anul 1820. Metropolitul Veniamin concepuse încă de mult timp planul de a face o nouă reorganizare Seminarului seū și avu de consultător în această afacere pe D-lū G. Asachi, ce studiasse în străinătate cu mijlócele Metropolitului. Se decisă că pentru a da o estindere mai mare studiilor Seminariale trebuiesc profesori și mai apți și mai mulți. În țară nu se găsea; atunci în vara anului 1820, mai întâi Metropolitul ș'aū luat un asociat ori coleg, ca con-epitrop, pentru afacerile scólei, pe Vornicul Mihail Sturdza, care era cel mai învățat dintre boerii tineri, și în acord cu acesta însărcinează pe referendarul G. Asachi ca să se ducă în Transilvania și să angajeze de acolo profesori bunī, persóne reputate pentru sciința de carte și morală

Eată ce dice D-lă G. Asachi în Chestia învățătorei publice pag 12: „Recunoscând că basa civilizațiunei unui popor este luminarea Clerului și formarea parohilor, pătrunși de sfințenia epanghelmei lor, Metropolitul Veniamin după propunerea lui G. Asachi, ș'aă însoțit de Epitrop a Seminarului pe Vornicul Mihail Sturdza, cel mai învățat din Boerii cei jună, carele înțelesese mărimea unei asemenea chemări de a conlucra cătră renașcerea învățătorelor naționale. Punerea în lucrare a unui noă plan de reorganizare a aceluă Institut s'aă încredințat referendarului G. Asachi, drept care el aă călătorit în Transilvania, în curs de șase luni, spre a studia scótele române Orthodoxe, ce erau amu organizate în acea Provincie încă de la Impăratul Iosif al II-lea. Patru profesori sub direcția doctorului Vasilie Popp, din cei mai învățați și vrednici români, angajați pentru Seminarul Socolei, carele se reorganizasă după un noă sistem, conform cu starea învățătorelor, aă început cursul lor la anul 1820, cu un zel care promitea doritul rezultat.

Dar acest curs organizat sub auspiciă atât de fericite la începutul anului 1821 de odată s'aă împedecat de revoluția Eteriei grecești.“ (Veđi opul citat G. Asachi pag. 12 și 13 și înainte). Ear D-lă G. Misail se exprimă așa: „Așa dară în vara anului 1820, Epitropia Seminarului trimise pe D-lă G. Asachi ca însuși îndemnător și împreună lucrător, dicea un biograf a repositului Vasilie Fabian, în Transilvania cu recomandăie cătră Comitele Gheorghe Banfi, Guvernatorul țarei, ca să invoiască aducerea a doă, trei tineri capabili a respunde la profesura sus numitelor obiecte. Nu cunoșcem sentimentele ce personal

vor fi caracterisat pe Comitele Banfi, aceasta o lăsăm în sarcina ómenilor competenți, dar vedem pe biograful lui Fabian că în adâncea politică a acestui personagiū, unită cu renumele bunului Metropolit Veniamin, pune garanțiile buneie reușite a misiunei D-lui Asachi.... Și în adevăr aceea aū angajat pe D-lū Ión Costea, profesore pentru retorică și poetică, pe Ioan Mamfi profesor pentru gramatica latină. Unde găsi însă și pe răposatul Fabian nu se scie. Atât e pozitiv că D-lū Asachi, în scurt timp, însoțit de acești trei tineri, veni la Brașov. Aicea mai angajă și pe D. Doctor în filosofie și medicină Popp, unul dintre cei mai învățați români ai seculului al XIX, dupre cum recunosc ómenii fórte competenți pentru filologie, și tot-o-dată Directore Seminariului. Cu acest contingent prețios de profesori se întórse în Iași D-lū Asachi pe la începutul lui Noemvrie 1820. Ceilalți intrară în Socola, ear D-lū Fabian ramase pe lângă D-lū Asachi". (Veđi Bulet. Instruct. publice 1865—66. pag. 173 și 174)

În Fóia pentru minte etc. la No. 31, 32, 33 și 34 anul 1840 este publicată de un anonim P. viața lui Fabian sub titlul: Oareși-care trasuri din viața reposat. Paharnic Vasilie Fabian sau Bob, in care eată ce găsim: „La începutul lui Noemv. D-lū G. Asachi însoțit de profesorii sei Ión Costea, Ioan Mamfi și Dr. Vasilie Popp se duc la stația lor, la Monastirea Socola, unde li s'au rânduit cost (salar) și lacase".

Dacă n'ar fi venit evenimentele triste ale Eteriei grecești îndată după stabilirea acestor persoane, ca profesori la Seminariul Socola, am fi avut curând frumoșe rezultate. Dar nenorocire,

abia se începuse cursurile, abia începuse a cunoște acești profesori școlă și pe scolarii, când izbucni, prin luna lui Februar 1821 Eteria. Acum să vedem ce reformă se proiectasă în programa nouă, după venirea acestor profesori? După D-lă Misail acești noi apostoli aveau a preda I). Gramatica românească și limba latină, cu toate părțile ei. II) Retorica și poetica limbii latine. III) Filosofia și filologia, sau comparațiunea limbii românești și derivațiunile ei cu limba mamă—latina.

Pe lângă acestea trebuie a mai adăugi și științele religioase, de care tace D-lă Misail. Din cele dișe să constată că se predau o parte din științele religioase și mai înainte, de profesorii ce erau până la 1820, cum am văzut. Notăm că în Opisul citat mai sus găsim, în o hartă a Socolei de la anul 1815, subscrierea unui inginer Vasilie Popp, ore nu este chiar Dr. Vasilie Popp, care cunosccea și ingineria și care probabil c'aun fost pe aicea înainte de această epocă?

Mai însemnăm că până la 1820, școlă n'aun avut Rectori ci Egumenii Monăstirei, din diferite timpuri erau și ca reprezentanții școlii, ori un fel de inspectorii morali asupra ei și cari dădeaun relații despre mersul școlii Metropolitului Veniamin. Să scie că Metropolitul fondator venea foarte des la Seminariu, spre a se convinge singur de starea ei. Egumenii ce s'aun strecurat cu timpul la Monastirea Socola, până la înființarea Directoratului, sub Vasilie Popp, aun fost: I) *Kir Sofronie, Arhimandrit Sf. Metropolii și Egumen Monăstirei Socola.* (Veđi hrisovul din 1806 a lui Alexandru Constantin Moruz, în Uricar. vol. III pag. 40 și 41). II) *Cuvioșia sa Isaia Arhi-*

mandrit Egumen, pentru Monastirea Socola. (Veđi hrisovul lui Scarlat Alexandru Calimah din 1814, în Uricar vol. III pag. 46, 47 și 48). Să vede dar că la 1812 nu mai era Sofronie ca egumen, ci Isaia, pronumit și Socoleanul, ce aũ fost și profesor în anii 1809—1812 și care aũ egumenit cam până la 1841, Mart 25, când aũ încetat din viață și l'aũ succedat, ca Egumen, Sofronie kărbosul, renumitul Orator și supranumit Masilonul românilor; dar acesta din cauza unor neînțelegeri s'aũ retras curând din Egumenie. Acum cu înființarea Directoratului se cam încurcă mersul scólei, mai ales de la 1839, pentru că nu era bine stabilite atributele unuia și altuia, cum în curând vom istorisi. Ce se întâmplă însă cu Seminarul după începerea Eteriei? Scóla încetéză cu totul, cursurile se suspendă involuntar și pe timp nedeterminat; ear sermanii profesori locali, și mai ales cei trei aduși întradins din Transilvania, ș'aũ vėđut închisă cariera lor, ca profesori la Socola, chiar în începutul ei! Cine era să'i sprijine? cine să le plătească simbria?

Eată cât de cu durere de inimă se exprimă despre această întâmplare fatală însuși D-lu Vasilie Popp, în desertația ce face la începutul Psaltirei în versuri, a lui Pralea. „Aũ simțit aceasta bunii patrioți. Părintele Veniamin Metropolitul Moldovei, și Mihail Sturdza, inspectorul scólelor naționalicești, aũ lucrat cu mari jertfe, pentru ca să statornicească această limbă în patria sa, nu numai profesori transilvaneni aũ chemat la sine; dar și sf. Monast. Socola, cu tóte veniturile ei, Muselor latinești o aũ închinat. Și batăr că locuia acele Muse la câmp (pentru că în Politie și în Palaturi se resfațau cele streine); totuși

marī rodurī ar fi adus, dacā acea nefericită Revoluție, a căria urme și până astăzi se ved în Moldova, nu le ar fi alungat din dulcea lor odihnă.”

Metropolitul Veniamin abia aū putut scapa peste Prut, el singur, de gróza furiilor Eteriștilor, dupre cum el însuși esclamă cu durere și amărăciune în cartea sa intitulată: *Istoria scrip-turēi Vechiului Testament*: „La anul 1821 Februarie în 22, sara spre 23, când fără-de-legile nóstre aū încordat arcu D-zeeștii urgii și laū gătit pre el, și întrânsul aū gătit vasele morții, ca un trăsmit din cer aū căzut preste nenorocita țara aceasta cumplită răsvrătire a Grecilor.... Intr’o așa înfricoșată priveliște am dat și Eū dosul urgiei și am trecut peste hotar într’o căruță próstă, îmbodolit peste obraz cu un brău de lână, cu o manta nemțască îmbrăcat și cu o pălărie pe cap! Ticălosul om, ce nu’și închipuește ca să’și apere viața!...” (Veđi opera citată, idem Andrei Visanti, *Epoca, viața și operile Metropolitului Veniamin*). Tot în opera citată, la 1822 Iulie în 12, dice Veniamin: „Astăđi s’aū făcut și nouă cunoscută mila D-zeească: că după furtuna cea primejduitóre, de 16 luni mai bine, s’aū descoperit înseninarea și ca un Anghel vestitor de bucurie aū venit și nouă carte, din I a lunēi curgătóre, cu vestirea de rânduirea Domnului Moldovei. Prea bine cinstitorul de D-deū Ión Sandu Sturdza Voevod, dintre Boeri Patriei Nóstre, înoindu-se și acest pronomion al ei, carele mai de douē veacurī era perdut.” (Veđi Vizanti op. citat). Cât aū fost 1 este Prut Metropolitul Veniamin ș’aū stabilit cartierul seū la Colincăuți: „Și

am ales loc de tristă petrecere în satul Colincăuți. Fiește-care vestire din jalnica patrie 'mă adăuga rană în suflet și părăe de lacrimi în ochi. Numai cetitul și talmăcitul cărților 'mă mai dădea prilej de puțină alinare...“ (Veđi tot operele citate). Când cloșca părăsește puii sei, când muma lasă, de spaimă, pe fiii sei la voia întâmplărei, cumpăna este grea și mare, pentru că atunci izbăvească-se cine cum pôte și unde găsește adăpost! Așa dar de la 1821, Februar 22 și până la 1822, luna lui Iuliu, Părintele spiritual al scólei din Socola nu mai era în țară, de aceea și copiii învățăcei și profesorii învățători s'aũ împrăștiat în tótă lumea, care pe unde aũ apucat și putut. Așa scim că cei trei profesori din Socola și anume: Ión Costea, Ión Mamfi și Vasilie Popp vedënd că n'are cine să le susțină poziția lor, pentru că nici Consulul nemțesc și nici Epitropia nu-ı putea asigura ce va fi în viitor, se reintore la locul lor natal, în Transilvania. Ear Fabian aũ rămas în țară. Cât despre scoları tot această sórtă durerósă aũ avut, aũ fugit pe la casele părințelor lor. De când saũ întemeiat Siminariul, 1804 și până la 1821 Februar 22, scóla nu s'aũ întrerupt nici o dată, de și pôte nu erau nici profesori căți ar fi trebuit se fie, nici elevi îndeajuns; cu tóte acestea s'aũ ținut cursuri în regulă. Scóla până la această epocă purta numele din hrisov: *Scóla de Catihisie*, (hrisovul din 1804) *Scóla pentru Catihisie* (hrisovul din 1814). Când saũ reînființat Seminariul după această pustiire a sa? Nu știm pozitiv, ceea ce putem dice, cu probabilitate, este că la 1824, după afirmările ómenilor bătrâni și după cele ce ni-aũ comunicat unele persóne contempora-

ne între care și venerabilul Econom Vasilie Arbore, Seminariul funcționa ca școală, pe la 1826, când Sf. Sa s'a hirotonisit ca Diacon. Eată ce ni-a spus Sf. Sa : Că, voind a intra în cler, a trebuit să se prezinte la Înalt Preasf. Veniamin, la carele înfătoșându-se l-a întrebat : dacă scie Catihisul dogmatic? Sf. a răspuns : da. Atunci Metropolitul Veniamin a început singur al cestionă din catihis, și fiind-că a răspuns la toate întrebările ce a pus, i a spus : „te vei face dragul meu Diacon“, netedându-l și pe cap; întrebându-l de unde scia că are a fi examinat din catihis, Sf. Sa m'a spus : că dacă n'ar fi știut să răspundă bine, atunci Metropolitul l' trimetea la Socola, la Seminarie, să învețe catihisul, unde pe atunci erau anume persoane ce învățau cele de nevoie pe cei ce voeau a se hirotoni, adică cetirea, cântarea, rânduețele bisericesti, catehisul, dogmatica, limba română și altele.

Cine era pe atuncea profesori, dascălul Enachi, cu totă siguranța Arhimandrit Ghedeon Proca și pôte Pralea, care a făcut psaltirea în versuri, în Socola și pascalul Vasilie Popovici, reposat la 1827 etc. Nu se pôte preciza timpul profesurilor acestor persoane, dar este sigur c'a servit în seminarie în acest restimp, adică între 1824—1834. Astfel abia s'a putut susține școala până la 1834.

Să scie că venind Rușii în țară la 1828 și ocupând țara până la 1834, când veni Domn Mihail Sturdza, Metropolitul Veniamin a stat nesupărat pe tronul său Arhipăstoresc, prin urmare și școala sa mergea, cum mergea. Ceea ce însă este trist pentru școală, este arderea ei. Așa Rușii stabilindu-și lângă zidurile școlii lagărul lor, pentru că eșise din oraș temându-se de holeră,

ș'au făcut cuptóarele, pentru facerea hlebuluí (pănei) necesar soldaților, tocmai lângă ȱidirile Seminarului; apoi din nebăgare de samă, sáring scánteii de la cuptóare, ș'au aprins scóla împreună cu Biserica și au ars cu deseversire. Chiar până acum se ved ruinile unor case arse de atunci, unde era vechea scóla, în partea despre mează-ȱi a Bisericeii. Prin această tristă întâmplare focul au mistuit arhiva scólei cu tóte actele ei și Biserica cu tóte ce conținea, așa că abia ș'au putut scóte documentele. Din această cauză nu scim și nu putem urmări, an cu an, mersul acestei scóli în acest interval.

Pe la 1848, între documentele scólei, se păstra un plic cu opt hárții, tratând despre arderea Bisericeii și a școleii, din anul 1830, între care era și izvodul de cheltuiala, ce au întrebuințat Monastirea la meremetul ei. Tot în acele hárții se afla și Dieta dascalului Vasilie (profesor); (vedí Opisul citat mai sus și pe care'l posedám cu subscrierea : Arhimandrit, Filaret Scriban).

D-lú G. Asachi ȱice : „Dar resboiul și mai cu samă holera anului 1831, au pus o nouă pedicá propășireii și întemeerii scólei învățáturelor.“ (Chestia învățátureii publice pag. 14). Cu tótá ocupația ruscă, cu tóte nenorocirile că pe lângă ocupație au mai fost și holeră, scólele nu ș'au întrerupt cu totul, de și Rușii au voit să ia scólele pentru spitale; dar mulțámitá influinței Metropolitului Veniamin, care opunându-se la acésta, Rușii au cedat; așa că videm tocmai în timpul ocupației ținându-se examene publice ear rezultatul au fost prea satisfăcător. (Vedí în Fóia pentru minte etc. No. 34 publicată epistola lui Fabian din 1828, idem Bulet. Instruct. publice, pag. 181).

În Epistola D-lui V. Fabian se dice : *Aă vrut (Rușii) să ia scólele de spitale, dar Metropolitul Veniamin n'aă lasat nici într'un chip.*"

La 1832 se pune în lucrare Regulamentul Organic, ear la 1834 luna Iuniú vine Domn Mihail Sturdza. De la acest timp și Seminariul 'și íea o fasă mai sigură. Din acest timp se păstrează și câte-va acte formale de admiterea elevilor seminaristi la învățatură. De la 1821—1834 Seminariul abia 'și susținea numele de scólă.

La 1832 Metropolitul Veniamin chémă pe Episcopii seí și închee următorul jurnal: „Astăđi întrunindu-ne aicea în Metropolie spre a se face închipuire și analogie banilor 60,000 lei, ce după Regulament să cuvine a se da la Seminariul din Socola, atât din partea Metropoliei cât și a Episcopioilor de Roman și Huși, și făcându-se analogie pe suma celor Bisericești din trustele Eparchiele; după dreapta analogie ce s'aă făcut, vine a se respunde pe tot anul din partea Metropoliei 25 mií lei, din partea Episcopiei de Roman 23 mií lei și din partea Episcopiei de Huși 12 mií lei. Și ímplinindu-se suma de 60,000 lei se vor respunde regulat pe fie care an de la 1 Ianuar 1832 în mâna rânduítului din partea Inalt Preasf. Metropolit, spre care sfârșit s'aă încheat acest jurnal". (Veđi acta No. 19 din Sf. Metropolie). (Subsemnat) Veniamin Metropolit. Sofronie Episcop Hușului.—Fiind-că veniturile moșiiilor și imobililor Monast. Socola nu erau îndeajunse spre a să întreținea un internat mai mare și a să plăti mai mulți profesori: și fiind-că Metropolitul Veniamin voía a asigura scóla și a 'i da o direcție mai bună, de aceia aă recurs prin autoritatea sa, de a să trece în Regulamentul Organic o lege specială pentru Seminariú, după care tre-

buea să contribue și Eparhiile împreună cu Metropolia la întreținerea scólei, cu suma de 60,000 lei anuală. Acești bani s'aũ respuns un timp de către Episcopii Eparhioți și Metropolie în mâna Egumenului Monast. Socola, care pe atunci îngrija pentru internat. Pe la anul 1834. Isaia Egumenul și gospodarul Seminarului să adresază D-lui Arhou Paharnic Enuță, Directorele Metropoliei, cerënd cele 60,000 lei pentru scólă, cu cuvintele următóre: „Aicea la Seminariul de la Socola, urmează neapărată trebuință de cheltuială, în plata lefilor învățatorilor și în hrana studenților și îndeplinirea mijlocirei acestora lipsește, neavënd bani; apoi fiind-că banii hotărâți prin Organicescul Regulament pentru Seminarie sunt a se primi prin Sf. Metropolie, din care bani s'aũ primit numai 15,000, apoi bine voiți a ne răspunde restul până la 60,000.“ (Iscălit) Isaia. (Veți tot acta din Sf. Metropolie No. 19). De aicea se constată că anual, atât Episcopii Eparhioți, cât și Metropolia, respundea acea sumă pentru a să putea acoperi cheltuelile reclamate și făcute cu întreținerea scólei.

La 1834 este numit, numai ca Director, Damaschin Bojinca, ce era pe atunci jurisconsultul țării; acesta nu preda nici un obiect în Seminarie, dar venea Duminicile și în sərbători de a observa mersul scólei, cum și în alte zile când cerea trebuința, adică: dacă profesorii vin la cursuri și elevii învață; de asemenea primea elevii și purta corespondența cu Epitropia. De aicea înainte toți elevii erau recomandați de Metropolie și apoi rânduiți de Director unei comisiї speciale, compusă din profesorii Seminarului, cari trebuia să

esamineze capacitatea și știința ténărilor, ce voia a intra în internat.

Esist în arhiva scólei o sumă de acte de natura aceasta până la 1842. Aceste sunt cele mai vechi în arhiva scólei.

Ca profesori pe timpul directoratului d-lui D. Bojinea, erau : 1) Pahar. Enachi, 2) Părintele Costachi Teodorescu a două órá, 3) Andrei Teodorescu, 4) Igretz. Dr. în medicină și profesor de limba Latină. După Igretz, de limba Latină, ducându-se el, aũ fost G. Olărescu. Despre acest Igretz scim, după cele ce nĩ-aũ comunicat D-lũ Măcărescu, că eșind din Socola s'aũ dus în Algeria și aũ fost medicul Chedivului. De la acesta nĩ-aũ rămas legenda următoare: Igretz observând pe un țáran român că aũ mâncat o cantitate fórté mare de cireșe, l'aũ urmărit pas cu pas spre a constata că din acea mâncare lacomă și multă, trebuia să móră, conform teoriilor științei; dar când aũ vădut că țáranul aũ intrat îndată într'o crâsmă, ș'aũ tras pe gât un sângeap de rachiũ, doctorul aũ esclamat : De acum aũ scăpat ! La 1840 Iunie în 5, în locul lui G. Olărescu aũ venit D-lũ Dimitrie Stoica profesor în Seminariũ, de limba Latină, adus înadins de d-lũ D. Bojincă. Directoratul D-lui Bojincă, aũ ținut până la 1839, când aũ fost înlocuit cu Arhimandritul, pe atunci, Suhopan (Arhiereũ în urmă) până la 1842, când aũ intrat ca director Arhimandritul Filaret Scriban. Să notăm că Preasf. Suhopan aũ mai fost într'un rând ca director și profesor în Seminarie, la 1839; dar n'aũ stat mult timp venind în neînțelegere cu Isaia Socoleanul, care având multă influință pe lângă Metropolitul Veniamin, aũ reușit a îndepărta pe Preasf. Suhopan. Pentru

moment ne abținem de a enumăra cauzele ce au provocat eșirea Preasf. sale din întâiul Directorat, lăsând aceasta pentru altă dată. Această dată au fost înlocuite earăși cu D-lă Bojincă. In al doilea directorat profesorii s'au mai primenit și înmulțit; așa vedem că Preasf. sa au adus din Bucovina ca profesori 1) pe Procopovici de exigesă și ebreeste 2) pe Mandișevschi de Teologie 3) pe Nasiovici de limba latină, iar directorele preda Filosofia. Din profesorii vechi rămăsese 1) Paharnic. Enaki 2) Parint. Costachi Teodorescu 3) Andrei Teodorescu, ba încă și un profesor de cântări. Așa dar personalul didactic era destul de respectabil de la 1834—1842, mai ales între anii 1839 până la 1842.

Scim earăși că Metropolitul Veniamin au dimisionat din Scaunul Metropoliei la 18 Ianuar 1842 și prin decretul Domnesc No. 10 din 29 Ianuar i să admite dimisia. In anul precedent însă la 1841 Martie în 28 Metropolitul Veniamin insistă cu putere și reușește a i se admite de Divanul domnesc și a i se întări de Domn următorea legiuire în favórea Seminariului, care dacă s'ar fi aplicat, am fi fost departe astăđi cu cultura Clerului. Eată acea lege.

Pravilă.

„Pentru adausul venitului Seminariei Veniamină din M-rea Socola, care adaus este neaparat spre acoperirea cheltuelilor acei Seminarii și pentru hirotonisirea de preoți, numai din acei câți vor avea trecut cursul învățaturilor în acea Seminarie, întărită cu Ofisul domnesc din 28 Mart anul 1841 No. 19 cătră Sfatul cărmuitor.

D. Pe viitorime socotindu-se de la începutul

anului curgător 1841, vremelnicește pre cât va fi trebuință, să se dea la Seminaria Veniamină din M-rea Socola de către Episcopia Romanului câte patru-decî mii lei și de către Episcopia de Huși câte treizeci mii lei pe fieș-care an, înțelegându-se cuprins în aceste sume și ajutorul ce mai dinainte urmară a da la dânsa aceste Episcopii.

II). Pentru a putea câștiga tagma preuțască stima acea pe care în adevăr o învrednicește, să nu pôta pe viitorime a să hirotonisi preoți aceea în Principat din alte osebite fețe, de cât numai din acei, câți trecând cursul învățăturilor în pomenita Seminarie din M-rea Socola, vor fi cu deplină sciință a dogmilor duhovnicești și tot-odată împodobiți de un bun moral: Ear până la vremea când vor ieși din Seminarie asemenea bărbați, cu care să se pôta îndestula o așa trebuință, propriiprietarii satelor cu Biserici, pe unde ar fi lipsă, să se adresască cătră Preosfințitul Metropolit, s'aũ cătră vre unul din Preosfințitii Episcopii de Roman și de Huși, precum acele sate, dupre a lor poziție s'ar afla de Eparhia Metropoliei saũ acele a vre unia din Episcopii, pentru ca Preosfințitul Metropolit saũ Preosfințitii Episcopii să pue la cale a se îndeplini lipsa de preoți la acele sate, cu luarea din preoții ce sunt de prisos peste trebuință pe la osebite locuri.“

Cu eșirea Preasf. Suhopan din directorat la 1842 luna April, toți profesorii din Bucovina, ce'i adusesese Preasf. sa, s'aũ retras curând nu scim din ce cause. Ear referendarul scólelor de pe atuncea, D-lũ G. Asachi, i-aũ înlocuit, după recomandarea sa făcută cătră Epitropie, cu persónele urmátóre: 1) Ioan Maior. 2) V.

Filipescu 3) V. Malinescu. 4) I. Verdeanu ca econom. 5) Lăzărescu ca șef-petagog. Acest personal didactic l'aŭ găsit Arhimandrit. Filaret Scriban, pe lângă cei vechi, când aŭ intrat Director Seminariei în 1842, 30 Septembrie. De la acest timp Directorul se numea Rector. De la acest timp se unifică funcțiunile de Egumen și Director în persoana Rectorului. Cel mai din urmă Egumen în Seminarie aŭ fost arhimandritul Gavrilaş pe care l'aŭ înlocuit Scriban, după cum ni-aŭ informat D-lu I. Verdeanu. Din o veche condică ce păstrăm și care este scrisă de Andrei Teodorescu, profesorul de Aritmetică, care în timpul Eteriei ș'aŭ perfecționat studiile sale și la Sf. Sava în București, vedem că pe la 1834 să notaŭ elevii, când intraŭ în Seminarie, când să retrăgeaŭ, ori fugiaŭ; apoi dacă li s'aŭ dat atestate și dacă aŭ suferit penalități și de ce natură și de câte ori. Este curiosă această condică, putem s'o numim condică disciplinară, în care sunt trecute toate faptele elevilor; mai devine importantă încă și din punctul de vedere pedagogic a scólelor noastre. În ea sunt înșirați elevii, de natura aceasta, până la 1842 August, cu alte cuvinte, până la venirea Preasf. Scriban ca Rector.

Este curios că pe atunci erau și elevi privați în Seminariu, fii de ai unor civili distinși, cum: Mihaï Sion, Necolai Dudescu, ba și copile: ca Maria Ioanova, Ecaterina fiica lui Dimitrie argintaru, cărora li se făcea un curs special. Iată spre curiositate studiile ce aŭ învățat unul din acești elevi privați: 1) Gramatica Română, 2) Scrisórea 3) Retorica teoretică 4) Aritmetica, Algebra, Geometria, 5) Geografia, 6) Ist. Univer-

sală 7) Ist. Naturală, 8) Logica, 9) Morala, 10) Limba Francesă 11) Limba Latină.

De bună-samă că Părinții acestor elevi privați plăteau a parte pe profesori pentru munca lor. Aceasta la 1842. Notăm că și repositul Constantin Negruzț tot de la profesorii din Seminariu au învățat românește, pe timpul său, după cum o declară în Păcatele tineretilor, unde descrie în mod sarcastic pe C. C. Enaki. La acea Nuvelă a sa i a răspuns și C. C. Enaki prin o poezie.

Di această condică mai constatăm că pe acele timpuri era o activitate mare literară între profesori, ba și elevi; pentru că se observă că se luaă din Bibliotecă cărți foarte multe spre cetire, atât de către profesori cât și elevi. Apoi elevilor li să dădea din Bibliotecă și cărțile pentru a învăța, câte erau imprimate, mai ales autorii limbelor clasice. Tot din această condică să mai constată că Seminariul avea pe la 1834, o Bibliotecă bunișoră, înzestrată cu cărțile necesării. Tot din aceasta să mai constată încă că Metropolitul Veniamin și dădusă pe la 1840 scriptele lui ne-imprimate Bibliotecăi Seminariului seă spre a sta acolo și care să conservă până astăzi. Pentru sciință însănmăm aicea un număr din acele manuscrite, câte le găsim în această condică, de și nu întră direct acest lucru în planul ce ni-am propus.

1). 7 Tomuri hrisostomicele tălmăcite de Preosf. Metropolit al Moldovei, Kirio Kir Veniamin, în limba românească.

2). Tălmăcirea Psaltirei, manuscript.

3). Catihismul Sf. Chiril al Ierusalimului, românește, manuscript.

4). Cântarea cântărilor românește, manuscript.

5). Exaimeron românește, manuscript.

6). Carte talmăcită, manuscrisă și afierosită Seminariei de Preasf. Metropolit.

Le notăm aicea spre a să sci că tóte aceste sunt încă neimprimare.

Pentru curiositate și pentru cunoștința modului cum să pedepsea elevii respectiv de abaterile lor și ca specimen de disciplina scólei între anii 1834 până la 1842, dăm aicea un număr de elevi de pe atunci, cari au suferit pedepse și de ce natura și pe care notițe le extragem literar din condica ce posedăm.

Numărul elevilor trecuți în această condică este de 108. La No. 5 este trecut " Mihail Stefănescu, primit în Seminarium la 1834 Decemvrie 3, în etate de 12 ani, fiul Preotului Petru din Gârcina, ținutul Neamțului. La 13 Octomvrie 1841 de sineși volnicindu-se s'au dus din Seminarie în Iași; Apoi după jalobă i s'au slobozit atestat la 19 Noemvrie, n'au suferit nici o pedeapsă în școlă". (Acesta este Preasf. Melhisedek eruditul Episcop de Roman. Notăm acesta spre a se sci de posteritate ce fel a fost Preasf. sa și în tinerețele sale).

La No. 29 cetim: "Alec Lohan primit la 1838 Septemvrie 18 în vărăstă de 18 ani, fiul Preotului Ión Lohan din Tabără, ținutul Iașii. La 24 August 1841, prindându-se furând struguri din via de la deal de Seminarie și pedepsindu-se cu bătăe înaintea Rectorului de Necula Țiganul, care 'l prinsă, pentru că și mai înainte se prinse de altul și se dojenise. El au fugit din Seminarium. La 9 Octomvrie viind tatăl seú 'l am îndemnat mult să'l aducă". Ceii de sub N.N. 51, 52, 53 și 58 au fost dați afară pentru lipsa de talent, orî neascultare, după ce li s'au aplicat și pedepse....

No. 66 „Nastasia Folescu, fiul economului Ieremia din Huși, la 1840 Septemvrie 8 aŭ fost primit în vrăstă de 17 ani. După multe răle urmări ale sale, lipsuri de la parados, fugiri și earăși primiri, și pedepse scolastice pentru a sa îndreptare: apoi la Ghenar 1842 earăși s'aŭ dus din Seminariu. La 7 Februar earăși 'l aŭ adus tatăl său“.— De asemenea scolari fugari sunt foarte mulți notați în această condică, pentru că cartea pe atunci se socotea ca ceva foarte greu de a se învăța ; de aceea fugeau des scolarii de ea, și și luaŭ lumea în cap, cum se dice. No. 70 „Neculai Teodorescu, 1840 Octomvrie 23, în vrăstă de 13 ani, fiul economului Vasilie de la Vovidenie din Iași, la Septemvrie 1841, 'l aŭ lipsit din Seminariu Rectorul pentru că era pătimas“. Cel de sub N.N. 95, 96, 97, 106 etc. aŭ fost bătuți unii câte cu 100 de lovituri și dați afară.

Tot în această condică mai găsim insemnarea următoare scrisă tot de Andrei Teodorescul profesor: „Suhopanul mi-aŭ dis de am scos un izvod de pe condica veche de toți scolarii ce aŭ eșit din Seminarie cu atestatură, dicând că i le cere Măria Sa Vodă, în acel izvod am insemnat de desupt acestea : tinerii ce întră în Seminariu sunt îndatoriți ca după eșire se primască a să hirotoni preoți, mai sus însemnații însă după ieșire fiind siliți a și agonisi singuri cele trebuincioase spre trăire, aŭ primit ori ce slujbă aŭ aflat mai degrabă ca să se chivirnisască. Cu toate acestea tot s'aŭ hirotonit câți-va preoți.—Tot din această condică să constată că profesorii din Bucovina aŭ venit în Seminariu la Septemvrie 1841. Și că Seminariul în acest an ș'aŭ sporit venitul cu 1000 galbeni, numărul copiilor însă aŭ scăzut la 50, pe când înainte era între 75—80. 5

Acum mai însemnăm spre stiință și sărbătorile scolastice de peste an, pe care le respectați profesorii, după dispoziția făcută de către însuși Preasf. Metropolit Veniamin încă din anul 1839 August 23.

INSEMNAREA

sarbatorilor scolastice de preste an.

Luna	Zile	Numirea sărbătorilor
Ianuarie	1	Anul nou și Sf. Vasilie
"	6	Arătarea Domnului
"	30	Sfinții Trei Erarhi, Grigorie, Vasilie și Ioan.
Fevruar	2	Intimpinarea Domnului Is. Hrist.
Martie	25	Buna Vestire a Prea-sfintei Născătoare de Dumnezeu.
April	23	Sf. Marele Mucenic Gheorghie
Iunie	29	Sf. Apostoli Petru și Pavel.
August	6	Schimbarea la față a Dom.
"	15	Adormirea Prea-sfintei Născătoare de Dumnezeu.
"	29	Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul.
Septembre	8	Nașterea Născătoarei de Dumnezeu.
"	14	Inălțarea Cinstitei Crucii
Octombre	26	Sf. Marele Mucenic Dimitrie.
Noembre	8	Sf. Arhanghelii, Mihail și Gavril.
"	21	Intrarea în Biserică a Prea Sf. Născătoarei de D-zeu.
Dechembre	6	Sf. Ierarh Nicolai.
"	25	Nașterea Mântuitorului Is. Hristos

Dechembre 26 Soborul Prea-sfintei Născătoare de Dumnezeu.

NB. Osebit de aceste se mai serbează Săptămâna Patimilor și Săptămâna Luminată, Înălțarea lui Hristos, Sfânta Treime două zile.

NOTA II. Impărțirea ceasurilor, paradosirei, precum și altele ce ar mai cere trebuința, pentru ținerea buneî orânduele în Seminarie, va pune în cale Rectorul.

VENIAMIN Mitropolit Moldovei.

Iași, 23 August 1839.

Eată acum și instrucțiile pentru Rectorul Seminariei Veniamine din 1842 Septemvrie 27.

INSTRUCȚII

PENTRU

RECTORUL SEMINARIEI VENIAMINE.

1. Pe temeîl dispozițiilor Reglementului, și anume Art. 19, Rectorul, însărcinat cu povățuirea învățăturilor duple programă, este și șeful administrației din lăuntru, îndatorit fiind a privilegia la toate lucrările întocmai duple Reglement și Instrucții.

2. Poroncile Epitropiei, atingătoare de lucrările din lăuntru a Seminariei, se vor adresa către Rector, carele le va împărtași întocmai la acei pe cariî privesc, și atât de a lor punere în lucrare, cât și despre alte întâmplătoare, Rectorul să va adresa înscris către Epitropie.

3. Rectorul va povățui toate lucrările cerute de legiurii și instrucții, atât ca învățăturile să

se urmeze dupre programă, și metodurile cele mai înlesnitoare din cărțile saū manuscriptele încuviințate de Epitropie, cât și a să păzi cu cea mai mare sfințenie îndatoririle Reglementului, și acele cerute de sfânta Biserică și de cel mai curat moral, împlinind îndoită îndatorire de Rector și de proestos a Bisericeī, pentru care la împregiurări va face și cele cuvinte cu asemenea țintire.

4. Drept-care spre ținerea disciplinei și a buneī orândueli între amploiați, ce aū a păzi cuvenita cinstire, Rectorul va aplica pururea mijloace pilduitoare, eară cu clericīi, cariī s'ar abate de la îndatoririle lor, va întrebuiņa dupre hotărârea Reglementului Academic § 20, acele de emulație și de corecție, și anume:

1. Muștrările.
 2. Amenințările
 3. Prânz îndeosebī.
 4. Prânz după ce să vor secula scoleriī de la masă.
 5. Ne împărtășire de recreație în zilele săptămânei.
 6. Ne împărtășire de recreație în zilele de sărbători.
 7. Immulțirea lecțiilor peste acele hotărâte.
 8. Arest în dormitoare.
 9. Arest la carcerul închisoarei Institutului pe termin de 12 ceasuri până la trei zile.
 10. Scoaterea din Seminarie după formalnică cercetare, și un Raport cătră Epitropie.
5. Indestularea așăzământului avënd dupre

art. 20. a să face după budget prin iconomul orânduit cu osebite instrucții, Rectorul va privileghe împlinirea orânduitelor îndestulări a personalului și ținerea în bună stare a caselor, a mobililor, și a altor efecturi.

6. Pentru corespondența cu Epitropia, unul din pedagogi să va însărcina cu scrierea și ținerea condicilor.

7. Un alt pedagog să va însărcina cu facearea cataloagelor la biblioteca Seminariei, ce are a să aduna și a să spori dindin-a-dins condeiul a venitului, și care bibliotecă, așăzindu-se în una din camerile Rectorului, va fi sub a lui însărcinare.

8. Potrivit cu regulile comisiei economice, având unul din pedagogi în toate sările a înscrie în înadinsă listă cătimea porțiilor trebuitoare pe a doua zi pentru îndestularea a tot personalului de față, această listă a îndestulării, să va iscăli de asemenea de Rectorul, nu mai puțin după reveduire el va iscăli și toate socotelile iconomului, care la încheierea fiește căria lunii a să împărtăși comisiei economice de la Academie spre controlare.

9. Rectorul este îndatorit a aplica și a desvăli toate lucrările țintitoare de binele Seminariei, el va pute propune Epitropiei măsurile ce ar socoti duple împregiurări folositoare acelu așezământ, prin care să se poată informa păstorii vrednicii a poporenilor, după toată înțelegera acelu cuvânt simbolic.

10. Cheltuelile extraordinare mărunte, și ne prevădute Rectorul, sub a sa iscălitură, va împuțernici pe iconomul de ale face, eară pentru mai mare va cere deslegare de la Epitropie.

În această categorie intră și rețepțele pentru clericii bolnavi, care rețepțe, se vor contra-iscăli de Rectorul.

(Iscălit). *N. Suțu. Logof. Alex. Balș.*

Cu venirea la rectorat a reposatului Arhiereu Filaret Scriban înșămnam că Seminariul din Socola ș'aū luat un avent puternic spre progres, o stabilitate și o prosperitate din cele mai îngrijite, pentru ca scōla se între în adevarata sa cale spre a'si putea ajunge scopul ce urmărea fondatorul ei, adică cultivarea întelectuală și morală a Clerului. Timp de 18 ani și două luni, adică: de la 1842 Septemv. 20 și până la 1860 Noemv, în 10, cât Preasf. Filaret Scriban aū funcționat ca Rector în Seminariul lui Veniamin, aū ocupat acest înalt și important post cu tōtă demnitatea și devotamentul cerut de la un adevarat apostol a renașterei spirituale a clerului din Moldova. El n'aū pregetat un moment a se arunca, cu tōtă devoțiunea și convingerea sa, în calea grea și spinōsă, dar meritorie, de a da neamului românesc preoți învățați, prelați erudiți, amploiați onești, cetățeni morali și bravi soldați. El înțalegea că renașterea reală și solidă a unui popor să prepară prin renașterea și cultivarea Clerului. În timpurile acele de sub Regulament, de sub guvernământul personal, de sub deprinderea ruginită a Ierarhieii de a se hirotonisi turme de călugări și preoți ne'nvēțați și nepreparați pentru misiunea lor, aū sciut dicem Scriban să facă sacrificii, să 'și espună persōna sa urgieii aprige și tendințelor retrograte a le Metropolitului Meletie, ce voia a împuțina cultura clericală, ca să nu dicem a o stânga; aū sciut Filaret a rabda

și a suporta bărbătește vigelia cumplită a anilor 1847, 1848 și 1849, când s'au făcut încercări indirecte de disființarea Seminariului și când însuși el a fost, pe scurt timp, pus în disponibilitate, cum dicem astăzi, numai și numai pentru că persista a cere încasarea economiilor ce le făcuseră în anii trecuți cu întreținerea școlii, cu scop de a clădi noșe zidiri pentru școală. Căci pe aceste timpuri, adică de la fundarea școlii 1804 și până la reforma Seminariului sub Cuza, la 1860 toți profesorii erau interni și prin urmare nu erau încăperi îndestule și pentru elevi și pentru personalul didactic și încă și pentru servitorii Bisericești. Fînd-că Scriban n'au voit a ceda la acea rezervă de bani; fînd-că n'au făcut present Metropolitului de cât numai niște metanii, pe când el arăta și provoca, cu o posomorăre și cu o mimică dibace, ori căruși Egumen și funcționar clerical, a'î deslega enigma celor trei M (MMM). desemnați pe oblonul caretei sale; și fînd-că Filaret cu fisiognomia sa smerită s'au prefăcut că nu înțelege acea găcitore; de aceea cu multă dibăcie a fost suspendat de Meletie, disființîndu-i-se catedra. Dar să nu anticipăm, se revenim la anul 1842 Septemv. 20 și să vedem ce a fost Preasf. sa în timpul Rectoratului seș. Tot ceea ce s'au făcut în acest restimp pentru cultura Cleru ui, precum și pentru tôte persoanele mai însemnate prin cultură din Cler, dintre care multe sunt încă astăzi în viață, sunt rezultatul muncii, activității și prevederilor Preasf. Filaret Scriban, sunt fiii seși spirituali. De aceea noi 'l numim ca al doilea fondator a Seminariului Veniamin, ca acela ce pentru respectul ce purta fondatorului școlii și pentru durerea de inimă

cu care lucra pentru moralisarea țării sale s'au sacrificat totă viața sa în jurul didurilor Seminariei Veniamine, numai și numai pentru a rădica această scólă la înălțimea ei.

Notăm că Metropolitul Meletie din cauza avarității face escepție între Ierarchii țării, pentru că cuprins de această patimă au făcut multe lucruri răle, ce au ramas proverbiale.

Incepându-se cursurile scôlei în 1842 cu personalul didactic recomandat de referendarul G. Asachi, cea întâi ocupație a Rectorului au fost de a protesta în 1842 atât câtră Epitropia Invățaturilor publice, cât și câtră Metropolit în special de a nu se mai face preoți cu grămada necărturari și needucați pentru această sublimă misiune. La acest protest al seú abiea în 1843 Ianuar 8 i se răspunde: „că deacum, luându-se dispoziții de a se regula parohiele nu se vor mai face preoți, de cât din cei mai învățați și mai morali“.

Cu toate acestea s'au găsit cheea de aur, espedientul, așa că se menține Seminarul, dar se înființază candidații. De aceea dispoziția dice: „Dar fiind-că cere trebuința de preoți, au regulat Epitropia de a se înființa de la 13 Februar 1843 un curs special, pentru candidații la preoție, și din acești candidați de-o-camdată 12 se fie interni în Seminarie, ear restul externi“. Aicea noi constatăm începutul externatului în Seminarie. In acest curs de candidați se învăța: 1) Catehisul cel mic. 2) Ist. Sfântă 3) Explicarea rânduelelor Bisericești și 4) Cântările Bisericești cu tipicul. Dar Rectorul vedând că cu această dispoziție nu se pune stavila la calea abuzului, adică a hirotoniilor cu gramada, au cerut imediat la 1843,

ca candidații să facă un curs de trei ani regulat. Acești candidați aveau totdeauna etatea de la 22 — 30 de ani. Atunci să dă ordin de la Metropolie de a nu mai veni candidații la Seminariu, ci a se hirotonisi după ce să vor constata că știu; dar și direcția Seminariului găsește un mijloc expedient acela de a forma o comisie ad-hoc compuse din Ión Maior, Dr. Anton Velini cu consentimentul și a epitropiei, de a se examina elevii din Seminarie și a li se da atestate spre a putea fi hirotonisiți și astfel a concura și suspenda, de va fi cu puțină dispoziția de a se face preoți dintre candidații cei ce nu vin prin scôlă și a căroră știință se constată prin; Cu toate acestea în anul acesta 1843 April în 16 să rânduește de Epitropie ca profesor pe Dr. Anton Velini de logică, Teologia Morală și Arheologie; ear de șef pedagog și profesor pe Dimitrie Lăzărescu. La 24 April se rânduește profesor pe Isaia Ieromonah (Teodorescu) în locul lui Veniamin Ieromonahul, cu salariul de 600 lei pe an.

La 1843 se face uu amvon în Biserica din Socola spre a servi elevilor de a se exercita în elocuența bisericască. In fine se reușește ca să se publice prin Buletinul sătesc No. 32 din 1843, condițiile și cursul ce trebuie să urmeze candidații. Cursul era de 4 ani; programul este: (1) Catihisul. 2) Ist. sfântă. 3) Pildele lui Solomon. 4) Cântările Bisericești. 5) Hambacul (propedia) 6). Instrucții de Economie.

La 1843, Decemv. 6, Epitropia dă anafora lui Vodă cerând a se înființa Catehețiile pe la ținuturi, pe cuvânt că la Socola nu's candidați îndejuns pentru hirotonie și se simte mare nevoie

de preoți. Deci imediat se deschid 12 școli de Catehezie cu câte un profesor, ales dintre elevii absolvenți ai Seminarului și hirotonisit, cu salariu anual de 1000 lei pe an.

Resultatul învățământului în anul școlar 1842 a fost următorul: La 15 April 1843 se face examen public general în fața Epitropilor și a altor persoane; ear succesul a fost foarte satisfăcător. În urma acestei mulțămiri Epitropia a dispus de a se ține încăperi sistematice pentru școală, în care se între 120 de interni pentru că în acest an erau numai 70 de elevi interni, și încă să se facă și alte îmbunătățiri în Bibliotecă și mai ales în spitalul internatului, după reclama Dr. Aga Vărnăv, doctorul și profesorul școlii. Tot cu această ocazie la 19 April a ieșit și bătăia profesorilor la Epitropie cerând cu insistență sporirea leilor în urma strălucitei victorii obținute la examen; dar n'aș avut nici un rezultat de o-cam-dată jaluba lor, i-aș mai ținut sub ispitire. La 1843 Iuliu în 9 Ion Dârțu (Presf. Ieremia) cere să se facă monah și i se admite, de asemenea Mihail Ștefănescu (Preasf. Melhisedek) ca profesor cere a îmbrăca schima monacală și i se admite la 24 Decemv, acel an. Pe la 1843 să dădea de cătră inspectorul școlii raport lunar cătră Epitropie de starea școlii din punctul de vedere intelectual, moral și fisic și această măsură aș ținut până la 1845. În fine se depune esamenul de vară tot cu acel succes și se dă drumul elevilor imediat, pentru că Epitropia aș respuns, că esamenul public l va ținea mai târziu, după întorcerea Metropolitului din Eparhie. În acest an aș eșit cu atestare din Seminarie 40 elevi (veđi condica anului

1843). Cu începutul anului scolar 1843—44 să fac noie primeniri și în profesori și în sciinți și în tóte afacerile scólei. Acum se regulează și să mai îmbunătățese și simbriele profesorilor; până la acest timp nu scim anume ce salar primea fie-care profesor; de acum însă există un budget în regulă. La 1 Octomv. acest an cursurile se încep cu următorii profesori și următoarele studii.

- 1) *Arhim. Filaret Sriban*. Profesor de teologia Dogmatică, Dreptul Canonic, Ermineutica și Ist. Patriei. Avea un salar 10,800 lei.
- 2) *Dr. Aga Const. Vărnăv*. Profesor de medicina populară și Dr. scólei, salar 4000 lei.
- 3) *Dr. Anton Velini Comis*. Logica. Psicologia și Istoria filosofiei, salar 4000 lei
- 4) *Puhar. Enachi Neculan*. Pastorală. Retorica, Limba română, avea suplinitor pe Mihail Ștefănescu. salar 1800 lei.
- 5) *Arhim. German Vida*, Elina și Latina, avea sunumit la 1843 Sept. 14. plinitor, salar 5600 lei
- 6) *Isaia Teodorescu, Ieromonah*. Suplinitor de Teologia Morală și Mărturisirea Ortodoxă, salar 2400 lei.
- 7) *Andrei Teodorescu* Isioria Universală, Geografia sf. și obștească, salar 3000 lei.

- 8) *Ión Lupu, Clucer.* Cântările Bisericești, tipic și tălcuirea ritualului, salar 600 lei.
- 9) *Constantin Focșa.* Suplent de Ist. Bisericească, Gramatică, Aritmetica, Caligrafia, salar 1800 lei.
- 10) *Dimitrie Buțureanu.* Suplent de Ist. Sfântă, cetirea și explicarea Bibliei și rânduelilor bisericești, salar 1800 lei. (era Catihetul scólei).
- 11) *G. Ionescu.* Suplent la Candidați, salar 650.

Cu această reformă s'aŭ prezentat Rectorul la Epitropie la începutul anului scolar; Cursul era pe V ani. Acest program nu s'aŭ aplicat de cât scurt timp. Observăm că din personalul vechiu didactic lipsesc: 1) Ión Maior, 2) M. Albotescu, 3) V. Filipescu, 4) D. Lăzărescu, 5) V. Malinescu, 6) și I. Verdeanu și sunt înlocuiți. Causa înlocuirii lor este tratată în acta No. 939 esistentă în sf. Metzopolie.

Nu se începuse încă clasele și la 18 Septemv. Andrei Teodorescu refuză profesura dată și cere de la Epitropie a i se da din nou catedra sa de Aritmetică, ori să i să platească dispăgubira cât n'a avea slujbă, dar nu reușește. Astfel la 1843—44 să încep cursurile și la începutul semestrului se jeluesc elevii Direcției că profesorii li dau lecții prea mari și nu le pot studia, pentru care se hotărăște ca fie-care profesor să potrivească și să combine materia pe lecții și să facă repetiții spre a se putea folosi elevii de cursuri. Astfel la 24 Februar 1844 se încep esamenenele de iarnă, la care s'aŭ prezentat 80 de elevi, și după termi-

nare, la 4 April se încep cursurile pentru semestrul al doilea. La 25 Mai Ieromonahul Isaia Teodorescu, Inspectorul Școlii, cere atât la Direcție cât și Epitropie să fie scutit de profesorat, fiind bolnav, și să i se permită a să retrage pentru un timp la M-rea Vorona, spre a-și căuta de sănătate, ceea ce i se învoiesce de către Epitropie. Locul său este îndeplinit la inspectorat prin Ierodiaconul Melhisedek, iar profesoratul prin Constantin Buțureanu. În anul acesta s'a dat de către Epitropie, prin mijlocirea Directorului ajutor pentru îmbrăcăminte și cărți elevilor celor mai silitori din Seminarie suma de 2800 lei. În acest an a luat atestate 65 elevi. (Vezi condicta anului 1844).

În anul școlar 1844—45 se începe școala cu 76 de interni, cursul era tot pentru 5 ani; studiile sunt tot acele din anul trecut, dar în personalul didactic s'a făcut unele schimbări: așa în locul lui Isaia Teodorescu Ieromonah videm pe Const. Grigoriu și Ieremia Ieromonah. Programul de studiu pentru acest an a fost publicat în Suplimentul Buletinului Oficial din 1844 Septemv. 21. Situațiunea școlii în anul acesta este următoarea: În partea didactică erau unsprezece profesori, cei din anul precedent, cu schimbarea semnalată, elevii s'a rădicat la numărul de 80, dar și candidații s'a rădicat earăși la numărul de 80, numai la Seminariul din Socola, afară de cei ce erau pe la școlile catihetice ținute, în număr de douăsprezece. În anul acesta la Martie în 2 se înființază musica vocală în Seminariu și se rânduește ca profesor de acest nou studiu, introdus pentru întâia dată în Moldova, pe Sardarul Alexandru Petrino, cu salariu de 10,000 lei, o leafă exorbitantă pentru acel

timp. Tot în anul acesta profesorii să jeluesc contra Dr. Aga Vărnăv că nu vine să viziteze regulat bolnavii, să'și facă lecțiile și să'și dea examenul; în petiție se vede iscălit și Mihail Albotescu, ca profesor. În urma unei cercetări Dr. Aga Vărnăv se dimisionează și se numește Doctor scólei și profesor pe Dr. Bassero la 1845 Octomv. 18, cu salar de 4000 lei pe an.

Esamenul de eamnă să începe la 15 Februarie și se termină la 22, ear programa studiilor de esaminat este publicată în Albina românească în No. din 11 Februar. Sciințele din care care s'au ținut examen sunt: 1). Catihisul, 2). Istoria sfintă, 3). Ist. Bisericească, 4). Gramatica română-sintaxa, 5). Noul Testament, 6). Geografia, 7). Aritmetica, 8). Limba Elină, 9). Limba latină, 10). Cronologia (Ist. Univers.), 11) Ist. Patriei, 12). Omi-letica, 13). Retorica, 14). Scripturistica, 15). Eclesiastica, 16). Mărturisirea Orthodoxă, 17). Medicina Populară, 18) Invățăturile religiose, 19). Logica, 20). Ist. filosofiei, 21). Istoria Pragmatică, 22) Dogmatica, 23). Ermineutica. Profesori pentru toate aceste obiecte erau: 1). Arhimandrit. Filaret Scriban, 2). Arhimandrit. German Vida, 3). Dr. Vărnăv (pentru semestrul I), 4). Comis Dr. Anton Velini, 5). Dimitrie Focșa, 6). Isaia Teodorescu (semestrul I), 7) Ierodiac. Melhisedek, 8). Const. Grigoriu, 9). Mihail Albotescu (în locul lui Andrei Teodorescu) 10) Sard. Alex. Petrino, 11). Clucerul Lupu Ión etc. Cursurile semestrului al doilea să încep imediat și examenele semestrului al II să hotărască la 15 Iuniu, când se termină la finele lunei. Ear examenul public, ce să ținea tot-dé-una în fața Metropoli-tului și a Boerilor mari, carii formaū Epitropia,

nu se ține anul acesta la timp, ci să dă orăin de Epitropie să elibereze elevii; ear cât despre examenul public se dice că să va ținea după vacanție, când Metropolitul să va întorce din Eparhie.

În anul acesta ies 118 elevi din scôlă și eată pentru ce: Meletie dă zor la guvern că are lipsă de preoți și că Seminarul nu dă numărul necesar de seminaristi pentru preoție și dar este nevoit a face preoți dintre gramatici ori candidați. Decî pentru a pune o pedică acelei răle intențiunii și spre a mai împuțina numărul celor hirotonisiți dintre candidați, aū dat atestate unui număr mai mare de elevi și din clasa III ba și a II.

Cursurile anului următor să încep la 27 August.

Observăm că în cursul anului acestuia aū încetat din viață C.C. Enachi, vechiul stălp al scôlei, care de sigur c'aū fost cel întâi dintre profesorii scôlei și unde aū profesat până la 44 limba Română, filosofia (despre cele trei cugetări ale minței ominești) și alte obiecte. Acesta era de origină din Bucovina, nepot a Episcopului Hereșeu și care amărât pentru luarea Bucovinei aū trimis pe nepotul seū profesor la Socola. Despre acest C.C. Enachi vorbește și rep. Constant. Negruzzi în nuvela sa—Cum am învățat românește—publicată în „Păcatele tineretelor“ la început, în care deride și în mod ironic cum acel dascal preda limba românească; dar căruia i-aū respuns și dascalul, la rândul seū, în poezie, cu un ton autoritar de dascal. Această poezie n'aū fost publicată nici o dată, dar să păstrează încă. Putem afirma că tot C.C. Enachi este în parte autorul și corectorul discursurilor, ce le am citat între anii 1813—1827. Regretăm

că nu s'aŭ conservat un manual complet de gramatică și filosofie după care le-a predat atăta timp în scôla. În anul acesta aŭ ieșit earăși tot pentru acel cuvânt 92 de Seminarisți. (Veđi condica anului 1845).

Situația Seminarului pe anul scolastic 1845—46 este următórea: sunt la începerea anului 11 profesori, 76 elevi interni și 80 candidați externi. Lucrurile încă din anul acesta încep a se încorda, Metropolitul Meletie căuta cu tot prețul să dischidă scaunul, să facă preoți pe bani, Scriban earăși la rândul seŭ, prin sprijinul și influența sa, căuta a i se opune, cine însă triumfă la urma urmei? Tot cel mai tare, precum vom videa; pentru ca Metropolitul Meletie striga că el n'aŭ dat melci orî culbeci pentru.... ci Meletie aŭ dat miului Miha! Și dar trebuia a se scóte acele mi. Să ne amintim că pe aceste timpuri mai era o dajde asupra preoților numită *darea cãrjei*. Dar numai aceasta nu era îndeajuns, ci mai trebuia și alte resurse. Din această cauză aŭ început a să răci de tot și înăspri relațiile dintre Scriban și Metropolitul Meletie. De pe la 1844 Meletie n'aŭ mai dat prin Socola și în tóte actele de cheltueli ale scólei, prezentate de Direcție, să căuta nod în papură, să făceau aspre reproșuri de sumele cheltuite și să cereau mereŭ economii și acte justificative; ear Scriban nu uita de a cere rezervele din economii de la Epitropie spre a đidi încăperi pentru scôla. Cursurile să mențin în formă încă pentru 5 ani, dar scôla este rău vėđută și criticată sub diferite pretexte. Vėđend Preasf. Filaret Scriban situația scólei amenințată dă la 21 Iunie în 1846 un raport înscris Metropoliei descriindu'i starea scólei și greutățile ce

întimpină din cauză că lipsesc bani. Veniturile moșiilor scólei și ajutorurile ce i se dau scólei trebuia să se încuviințeze de Epitropie, care administra averea; ear casierul orî sameșul scólei, încasa numai veniturile ce i se aproba de Epitropie. In acest raport Directorul arată cu cifre positive că scóla n'are bani, că aũ cheltuit 5000 lei cu reparația caselor ce cădeaũ, și 9000 lei în judecările ce aũ avut institutul cu procesul moșiilor sale și a scótereĩ planurilor lor.

Apoi declară că dacă nu este crezut că n'are bani scóla și că duce încă o mare lipsă, *atunci el este fôrte voios a se retrage de la direcția scólei.* Apoi conchide: „*Supuind tóte acestea la chibzuința Inalt Preosf. Vóstre, după datoria slujbei cu care sunt însărcinat, și de care rog pe D-zeũ se'mi dea închipuire de a mă scapa de ar fi cu putință, cât să póte mai îngrabă*“..... Fiind dar directorul scólei strâns cu ușa a dice da orî ba, aũ preferat a inclina de a se retrage cât a părădui averea scólei; Metropolitul Meletie însă atâta aștepta.

Puterea reală, sprijinul seũ contra atacurilor metropolitului Meletie, și a intrigilor camarilei de la curtea Domnească și Metropolie, era Alexandru Sturdza, om diplomat, bătrân rutinat în ale lumii, care prin meritele, scrierile sale și demnitatea caracterului seũ aũ ajuns la cele mai mari onoruri în Rosie și care în fine retragându-se la bătrănețele sale în Basarabia, unde și avea proprietățile, se ocupa în liniște cu studiul Religiunei Crestine Ortodoxă. De la el ne aũ ramas mai multe scrieri religioase de mare valóre și din care unele sunt traduse și în românește de Preasf. Filaret și Arh. Neofit Scriban. Cu acesta

legând amicie Preasf. Filaret Scriban, pe când încă era student în Kiew, 'l avea mâna sa dreaptă la nevoi. Alexandru Sturza de și trăit în Rusia nu numai că nu uită, dar încă cu mai mult foc și cu mai mult sentiment lucra la progresul și civilizarea vechei sale vetre strămoșești și cuib a familiei sale din Moldova! *Satis sapientis.....* Dăm publicității ca probă la cele disse o epistolă a sa către Vodă Mihaï Sturdza în totă întregimea sa, și bucăți din altele.

*Măriei Sale Principelui Mihail Sturdza
Gospodarul Domnitor al Moldovei etc. etc.*

„Subscriși ai onorea de a supune Măriei Vostre considerațiunile următoare: Seminariul de Socola încredințat supra-vegherei noastre are de scop de a da Bisericeii din Moldova supuși demni și capabili de a îndeplini augustele (sacrele) funcțiuni a preuției în deosebite grade a Ierarhiei peste totă întinderea pământului nostru natal. Statutele acestui pios Institut oferă elevilor perspectiva de a obține cu timpul locurile de preoți în poliții și pe la sate; și acele de profesori de Religii din Principat, precum și alte demnități a ministerului păstoral. Dar cu toate aceste dispozițiuni tutelare, subsemnații ai tot dreptul de a prevedea și a să îngriji de discorajarea ce ar putea să cuprindă pe tinerii Seminariști, dacă toate locurile vacante din ordinul Ierarhie vor continua de a fi date, ca în trecut, la individe fără misiune, desbrăcați de toate cunoștințele cerute și luați de la întâmplare din rangurile inferioare a populațiunei țării. Abținându-ne cu totul de a caracteriza aicea abusul învechit a

hirotoniilor arbitrare, la care Guvernământul Măriei tale se anevoiește de a aduce vindecare, noi credem de datoria noastră de a solicita în favórea Institutului, ce ni este încredințat, unele măsuri protectóre, fără de care Seminarul de Socola va fi fără greșală lovit de nerodire, precum aũ fost până la epoca reorganizării sale. Aceste măsuri, a căror urgență ni este dovedită, ar putea a se mărgini la dispozițiile arătate mai jos. I). Să vor crea *patru-spre-dece locuri de profesori de Religiune și de Ist. Sfântă*, în Academia de Iași și la celelalte *trei-spre-dece* districte a Principatului. Aceste posturi vor fi *exclusiv rezervate* elevilor Seminarului de Socola, cari șși vor fi terminat cu succes ambele cursuri de studii prescrise prin Regulament. II). Aceste posturi vor fi retribuite din fondurile Departamentului Instrucției Publice din casa economiilor veniturilor episcopale. III). Seminaristii ce sunt disponibili în present vor fi imediat chemați a înlocui în această ramură pe institutorii laici. IV). Să înțelege că câți dintre profesorii de Religie vor fi investiți și cu hirotonie și exercita și funcțiunea de preot pe lângă o Biserică, vor fi puși la scóla cea mai apropiată din localitate. V). Apoi se vor crea șase locuri de predicatori, la Iași, Roman, Huși, Galați, Botoșani și Focșani, care vor fi de asemenea rezervate elevilor Seminaristii din Socola, cari vor fi terminat ambele cursuri. Elevii din secțiunea inferióră (de 4 clase) vor fi preferați ca preoți pentru satele vacan e. Zece locuri le vor fi rezervate în fie-care diocesă, în totul *trei-deci*; totalul general *cinci-deci de locuri*, cu care Seminarul va fi asigurat pentru viitor. Aceste sunt măsurile urgente ce avemt

onóre a le supune cu respect Măriei tale. Cûrînda lor îndeplinire ne pare a fi o garanție *sine qua non* pentru existența ulterioară a Seminariului. Este o chestiune de viață orî de mórte. Pentru ce am țese noi cu atâta îngrijire și cu atâtea cheltueli pânza bătrânului Laertiū, dacă spiritul întunericului ar conserva puterea de a desface în fie-care nópte ceea ce produce fie-care di?.....“

Decemvrie 1843.

(Subsemnat : A. Sturza).

Această epistolă vorbește, fără comentariu, de ce sentimente era predominat Alexandru Sturdza pentru cultura și educația neamului românesc și din care făcea și el parte prin sânge. Să scie că el avea mare influință morală asupra Domnului și vărului său Mihail Sturdza. Acum dacă s'ar fi îndeplinit tóte cerințele sale, dacă nu s'ar fi pus pedicî lăturase la realizarea reorganizării Seminariului, cultura clericală în Moldova ar fi fost fórte mult înaintată.

În o altă epistolă adresa'ă cătră Teodor Sturdza, din 1846 August 22, găsim câte-va indicii despre starea lucrurilor în Biserica Moldovei.

La punctul II dice : „Cu această ocazie Guvernul Alteței Sale ar putea pune în activitate articulele din Regulamentul general al Principatului, care prescrie marginî facultăței de a hirotoni preoți, facultale de care Episcopiî noștri continuă de a abuza prin rutină (obiceiu) saū prin interes, ceea ce este deplorabil.“

La punctul IV dice : „N'ați putea de asemenea, Vêrul meū, prin influința vóstră personală, prin óre-care împrejurări a determina pe Epis-

copul de Roman sau cel de Huși a înființa la el un mic Seminariu Episcopal? Acel de Socola ar da profesorii și cărțile de învățământ. Deci acela dintre Episcopi noștri, cari s'ar decide a face acest lucru pios, ar avea rușine de a refusa funcțiunile și o carieră propriilor sale creaturi. Traficul cu lucrurile sfinte s'ar diminua simțitor." Ca român cunoscea dar în totă golăciunea lor cum se petrec lucrurile în Biserica noastră, cum abuzul și arbitrarul luase locul dreptății și sincerității. De aceea Alexandru Sturdza a mijlocit cu influința și autoritatea sa de a se putea stărpi asemenea lucruri contrare canoanelor sfinte și bunului simț. Apoi starea aceasta de simonie lovea direct în prosperarea Seminariului de Socola; așa că sermanii seminaristi, sub diferite pretexte, erau înlăturați de la funcțiunile și demnitățile cele mai înalte și mai prospere din Ierarhie Egumenatele și Protopopiatele, de și prin legea organică a Seminarului erau rezervate pentru seminaristii absolvenți, dar în realitate tot metoda vechiă se practica. Puțini seminaristi au ocupat asemenea posturi!

În o altă epistolă tot din 1846 eată cum să exprimă cătră Teodor Sturdza

..... Fără a pretinde să'mi scrieți des, eu țin cu toate acestea mult a conserva relații cu o rudă ca D-ta și a fi astfel în curentul celor ce se petrec în țara străbunilor mei și în sinul familiei noastre. Seminariul de Socola 'mă aparținește, pentru că au fost restaurat de Principele cu conducerea mea: și eu 'l consider ca un gaj, pentru viitorul Moldaviei. La ce n'ar servi în fine cele mai bune Instituțiuni fără moravuri? Și fără progresul religiunii unde ar fi la noi garanția

moravurilor publice? Eū întăleg pe deplin, Vērul meū, că sunt în Moldova mulți ómenī carī privesc cu un ochiū destul de rēu Seminariul de Socola, cu tot caracterul lor sfințit; pentru că acești ómenī trāesc în abuz. Decī, dupā vederele mele, cel mai monstruos dintre toți este acela, care infectā nu numai prezentul, dar încă ucide viitorul nostru, acesta'ī traficul mai mult orī mai puțin acreditat, mai mult orī mai puțin scandalos demnitāților sacerdotale. Principele aū făcut mult creānd o pepinierā pentru clerul tânăar, un focar de studii creștine....

.....Clerul (seminarial) va cădea în descurajare și va sta în amortire pe cât timp va vedea dīlnic *introduși în biserică* de acei ce usurpā demnitāțile eclesiastice pentru rușinósele căști-gurī de simonie, orī de patronare lașā.
Dacă nu mă înșāl §§ 411 și 415, din Regulamentul organic cap. IX secț. III-a statuează precis ceea ce ne trebuie. Conform cu spiritul și conținutul lor cereți ca de acum înainte toți cei ce aspirā la Egumenate, beneficii și funcțiuni sacerdotale de diverse categorii, să fie obligați a susține la Socola examene regulate, ca diplomele lor, ear nu economiele lor bănești, să le servească de întroducere la candidatura preoțască. Gradați această regulā cum veți crede de cuviință, dar vē conjur și vē rog de a nu o amāna. Sufletul meū întristat de spectacolul miseriilor nóstre, nu vede alt mijloc pentru a ne susține înaintea judecāților lui D-zeū și a prepara viitorul Moldovei de cât espedientul decisiv ce vi'l am arātat".

Credem că am dovedit că și Arhiereul Filaret Scriban punāndu-se în luptā fāțișe câte-o-datā cu

Metrop. Meletie nu resista prin și cu singurile lui puteri, ci avea și el pe cine opune vrajmașilor săi. Mulți dintre Români, din nesciință, calomniau pe Preasf. Filaret Scriban de ruso-fil, dar cum se constată lucrul nu este adevărat. Pentru că Alexandru Sturdza numai în detrimentul și înjosirea noastră n'aŭ lucrat; probă scrisorile lui aici citate.

Posedăm un număr de 41 epistole, corespondență între Preasf. Filaret Scriban și Alexandru Sturdza din anii 1842—1853 în original, din care unele sunt scrise cu însuși mâna lui Alex. Sturdza. Câteva sunt și în limba francesă, ear majoritatea în cea rusască. Ele cuprind un material prețios mai ales pentru seminariul Socola și starea lucrurilor din acea epocă, dar ne abștinem pentru moment de ale publica. Să revenim earăși la timpurile Metropolitului Meletie.

Meletie decī nu perde timp, insistă a se esclude din Epitropia Seminarului pe Alex. Sturdza sub diferite pretexte. Acuma era în largul său, nimica nu'l mai împiedeca. Vodă Mihaī Sturdza aŭ trebuit să cedeze, pentru că și el singur era în o situație destul de încurcată; el prevedea evenimentele anului 1848, și credea că dacă va avea pe Metropolitul Meletie în favórea sa, lucrul se va mai ușura în parte. În fine lucrurile merg rău și în imponcișare. Scóla este în pericol și profesorii sufereaŭ pentru că nu li se plătea salariile de Epitropie.

Meletie însă nu șade și concepe planul, pe deoparte de a disființa scóla, de va putea, orī macar a o paralisa; ear pe de alta de a începe a hi-rotonisi preoți dintre dascalī, și pretinși candidați; dar carī numai la scólă nu urmașă și mulți nici veduse pórtă Socolei. Astfel să instigară

mai mulți elevi din scôlă și doi profesori cari se acuse pe Preasf. Scriban de neapt pentru direcția scôlei și să i ceară o comisie de la Epitropie. Atăta și trebuia; îndată Metropolitul în frunte cu Episcopii și cu Teodorit Egumenul de la Rășca încheie un jurnal, basați pe spunerile elevilor și a celor doi profesori; dau ramas și rău pe Scriban, fără o cercetare locală, și cer de la Vodă a fi scos din rectorat, și a se înlocui ori cu D. Bojincă ori cu D-lă Petru Cămpănu, mai ales dice anaforaă, că Scriban a cerut singur să fie în liniște. Din acta causei No. 939, ce să păstrează în Metropolie, să constată că atât D-lă Petru Cămpănu a refusat de a primi asemenea însărcinare, cât și Bojincă. Aceasta i o fasă a manoperei; ear cealaltă este următorea: Să deschide scaunul și în anii 1847, 1848 apoi și în 1849 s'aun făcut o sumă enormă de preoți fără carte, fără prepararea cerută pentru această nobilă și sublimă misiune, fără urme macar de sciință religiôsă! Există în Direcția arhivei Seminariului zecimi de acte pe acești ani, în care nu se vede alta de cât mijlocirile Metropoliei cătră Sămesie de a scôte de la dări și biruri pe cutare ori cutare indiviși spre a fi hirotonisiți în urmă în preoți. Procedura era aceasta: Candidatul, după ce era scos de la dări, să trimetea la Socola cu o scrisore a Metropoliei de a trece o formă de examen și apoi a merge la Metropolie spre hirotonie. Cam aceasta era frasa stereotipă a acelor ordine, *examinându'l curând ni'l veți trimete la Metropolie spre hirotonie*. Mai tôte aceste ordine sunt subscrise de însuși Metropolitul Meletie. Unele sunt adresate direct Catihetului de a îndeplini mai iute formele cerute de Regulamentul Organic.

Din această cauză scôla merge fôrte rău acum, elevii fugeau din Institut, vedënd că în zadar învață, când pot să se facă preoți și fără a se mai munci ani cu cartea și a suporta greutățile de scolar. În anii 48 și 49 numărul elevilor au scăzut fôrte tare; ear a candidaților, carii priveau numai didurile și porțile scôlei, în scurt timp, creștea înspăimântător. Să vedem acum ce ne spun și actele. În anul scolar 1846—47 să dă lovitura cea mai mare scôlei așa că cursurile în 47 să zădărnicesc în mare parte. Directorul spre a mai da nouă putere și avent scôlei propune o nouă adăugire în corpul didactic către Epitropie; ear Epitropia îi trimite lista numai a unui mic număr.

Așa profesorii vechi sunt puși în disponibilitate și în locul lor să recomandă următorii: 1). Arhimand. German Vida, 2), Protosing. Neofit Scriban, 3). Ierom. Isaia Teodorescu și 4). Iereul Gavriil. Această schimbare în personalul didactic este în fond de mult proiectată de Epitropie și acum cu ocazie bine-venită ordonată prin Oficia No. 97 din 2 Octomvrie, așa că Directoratul scôlei au fost nevoit de a îndeplini numai formele cerute.

Cursul acum s'au redus numai la 4 ani, pe când până acum era de 5. Dar sciințele din acești IV ani sunt cât se pôte mai elementare. Esamenile anului acestuia se efectue ca și în-ani trecuți, numai numărul real al elevilor să micșurasă.

În anul acesta au eșit 64 de elevi. (vedî con-dica anului 1847).

În anul 1848 să iaă măsuri de tot rigurose în detrimentul scôlei; așa anul scolar 1847—48 este fatal pentru Institut.

Prin aprobarea unui regulament *sui generis* de către Vodă la 23 Ianuar 1848 pentru învățământul Clerical, în urma anaforalei Epitropiei să declară, că cursurile Seminariei sunt numai de 4 ani. Apoi fiind-că în acest curs nu pot intra științe mai înalte teologice și filosofice, de aceea să pun în disponibilitate profesorii respectivi. Așa la 29 Ianuar 1848 cu officia No. 8 să face cunoscut Rectorului Seminariei, Preasf. Filaret Scriban, că nu mai este ca profesor și ca Rector școlii. Spre curiositate transcriem o parte din acel ordin, spre a se constata ce idei predominau pe Metrop. Meletie, respectiv de învățământul religios. „Prin așământul înalt întărit la 23 a curgătoarei luni, statornicindu-se obiectele de învățatură ce au a se împărtași în Seminarul Școlii, unde urmează a se pregăti în științe, numai fetele menite a primi darul diaconiei și a preoției de mir, și într'acele științe lipsind cu totul clasul de Teologie, la care era profesor; Epitropia încunoștințază pe Cuvioșia ta că de 1 Februarie ești slobod de disa îndatorire.“ Apoi pentru a scapa de Rectorat disființază prin așădământ și postul de Egumen al M-rei și așa este cu totul exclus din Socola Preasf. Filaret Scriban.

Fiind-că și Preasf. Filaret Scriban nu era fără influință și fiind-că evenimentele de la 48 făcea atât pe Meletie cât și pe Vodă Sturdza îngrijitori și provădători, Meletie spre a nu lasa cu totul fără ocupație pe Scriban și a'l răci cu totul de sine, la 7 Februar prin ordinul No. 12 'l numește numai simplu director. cu salar de 5000 lei, odae și masă, fără a preda ceva. Mai târziu prin officia No.

14 'l numește profesor. Decretul sună așa: „Epitropia te însciințază că științele ce ai a paradosi în Seminaria Socolei sunt: Invățătura păstoriască (datoriile preoților de mir către poporâni) și tălcuirea după scripturî, (adaus în oficie cu mâna însuși a lui Meletie) rânduețele Bisericești..... apoi 'l numește membru în Comitetul scôlei și 'l pune în vedere „a se povățui de cuprinderea regulamentului Înalt întărit“. Așa dar în loc ca scôla să progreseze, în loc ca ideile de la 48 să împingă pe Metropolitul Meletie spre un progres în cele Bisericești, din contra disființază științele teologice și filosofice cum și limbele clasice, esclude din program toate științele mai înșămnate și reduce învățământul clerical al Seminarului cam egal cu cel al candidaților. Decî Preasf. Filaret Scriban este acum profesor de tălcuirea ritualului și de pastorală, cum era și catihetul înainte; prin urmare scôla era a-própe o Catihesie.

Să vede că Scriban tot spera la o ameliorare a situațiunei, pentru că n'aũ voit se dea pe samă imediat dota și averea scôlei, când 'l aũ suspendat; pentru că la 16 Septemvrie 1848 prin Oficia No. 92 'l ordonă „a da numai de cât în primirea Sard. Tuturachi Spartali „tôte documentele de moșii, contracturile și alte atingătoare de Monast. Socola“. Ordinul este fôrte aspru, și atunci Scriban dă, cu Opis în formă, tot pe samă.

Să dicem ceva și despre acel înalt așăzământ întărit. Respectiv de învățământul religios, el cuprinde dispoziția următoare:..... „Unde va fi neaparată nevoe de preot orî Diacon să se trimată în Seminaria Socolei pentru câteva luni de țile“..... § 56; eară la litera

C a § 57 să dice: că aședământul are putere a se urma numai în curgere de dece ani.... Pare-că Meletie scia că va trăi încă dece ani! Este adevarată dicătórea: *Homo proponit, Deus disponit.*

Eată programa de la 1848 ce anume sciinți cuprindea :

Clasa I-a. 1). Catihisul pe scurt, 2). Gramatica românească, 3) Aritmetica, 4). Scrierea, 5). Cântările Bisericești. Clas. II-a. 1). Catihisul, 2). Ist. Vechiului Testament, 3). Scrierea, 4). Aritmetica, 5). Ist. Patriei pe scurt, 6). Limba greacă apla., 7). Cântările Bisericești. Clas. III-a. 1). Ist. Noului Testament, 2). Geografia, 3). Tălcuirea rânduelelor Bisericești. 4). Tipicul, 5). Ist. Universală pe scurt, 6). Limba greacă apla., 7). Cântările Bisericești. Clas. IV-a. 1). Retorica cu exemple din sf. Părinți, 2). Ist. Universală, 3). Pastorală, 4). Practica la tipic, 5). Cântările Bisericești. Acesta 'i faimosul progres. propus de aședământul Inalt întărit și impus Seminariei Veniamine de Meletie Metropolitul. L'am citat într'adins spre a se putea constata regresul din timpul acesta, ce aũ suportat scóla și a admira progresul chiar din anii 1813 —1820.

Dacă pe lângă aceasta vom mai adăugi și nenorocirele timpului, că adică la 48 am avut holeră, că tot atunci am avut ocupația ruscă, că tot atunci lipsaũ, exilați din țară, 'mai toți ómenii progresului și ai renascerei românismului; apoi atunci póte să'si facă cetitorul oglinda reală despre ce putea să fie și în Seminarie! Cu tóte aceste elemente nefavorabile, cu tóte că Metropolitul Meletie, sub pretext că n'are contingen-

tul necesar pentru preoți, cu toate că au redus Seminarialul la școlă de candidați, cu toate că au pus pe drumuri corpul didactic, suprimând științele principale din program, în fine cu toate că au ordonat prin Oficiu No. 42 la 20 Aprilie de s'au dat afară din Seminarium o sumă de elevi sub cuvânt că sunt prea mici de etate și ca consecință a faptului s'au înmulțit numărul Candidaților; totuși n'au putut desființa cu totul acest Institut.

De și în școlă nu mai erau acum de cât 44 de elevi, ear Candidați 120, totuși Preasf. Scriban în prevederea unei vremi mai favorabile pentru școlă, nu părăsăște Institutul cu totul, ci cu persistența sa caracteristică, cere a i se permite de a înființa clasa a IV în Seminarie pentru că erau atunci în realitate numai trei clase, și i se admite. În aceste împrejurări numai Catiheții să mai folosească ceva, pentru că de unde erau plătiți cu 1000 lei pe an, acum sunt salariați cu 3000; aceasta are loc la 1850.

La 1848, când Scriban au fost pentru puțin timp îndepărtat prin reducerea Seminarului la 3 clase (școlă de Candidați) i s'au cerut a da pe samă Economului Vitalie totă averea școlii. Cu această ocaziune să face o catagrafie generală de totă averea mișcătoare și nemiscătoare a Seminariei, cum și de Biblioteca ei (vezi acta No. 116 din arhiva școlii).

Aicea sunt inventariate toate argintăriile din Biserică, cum și toate obiectele de alamă ori fer, icónele, vesmintele și cărțile din Biblioteca Bisericeii; după această catagrafia Bibliotecii școlii, care consta pe atunci încă din cărți românești, latinești, franceze, grecești, nemțești, rusești în

număr de 1195 corpuri complete și 1425 tomuri. Hărți erau pe atunci 55, care serveau pentru a învăța elevii. Respectiv de bibliotecă vom vorbi mai pe larg în curând, când vom termina acest istoric, dând sama mai amănunțită de mersul Bibliotecii.

La 1848 Februar 7 Metropolitul Meletie trimite cu Oficia No. 19 Regulamentul său către Rectorul Seminarului spre al pune în aplicare: Acesta-i vestitul *Regulament înalt întărit*, după care Seminarul de Socola era redus la școala de Catihesie.

Programul este cuprins în § 7. Eată'l: 1). Catihisul cu tălcuire pe larg, 2). Ist. Bisericeii Vechiului și Nouului Testament, 3) Gramatica românească în stil Bisericesc cu aplicație la cecire și scrisore, 4). Ist. Universală și a Patriei pe scurt. 5). Aritmetica, 6). Geografia, 7). Tipicul cu rânduelee Bisericești, 8). Retorica pe scurt, 9). Limba greacă apla, 10). Invățătura păstorească. *Tôte aceste sciinți se vor paradosi de patru profesori.* După aceasta se clasază aceste sciinți pe un curs de 4 ani. Prin urmare remâne câte un profesor pe clasă!

Aceasta-i celebra îmbunătățire adusă Seminarului nemuritorului Veniamin de către Metropolitul Meletie, acesta-i progresul ce'l urmărea în interesul renascerei clerului! Lăsăm să aprecieze și să caracterisese însuși cetitorii dispoșiunile ce predomina pe Metropolitul Meletie, respectiv de luminarea Clerului.

Regulamentul este subscris de însuși Metropolitul Meletie și de V. Beldiman Vornic. In urma acestei reorganisării—*răle oraanisări*—să adună profesorii vrând nevrând și fac un pres-

cript verbal în care declară că vor urma poruncei, și în care au subscris: Arh. Filaret Scriban, Andrei Teodorescu, Constantin Buțureanu, Constantin Facâș și Lupu Ión. Apoi tot acești profesori formează un fel de programă de întreținerea timpului elevilor și o altă programă, orariul scólei, în care sunt numai câte două óre de ocupație pentru elevi dimineața, și două după masă; însă scrisórea'í trecută ca studiu cum și cetirea etc. și astfel să îmbracă timpul și să desfășură o programă pentru patru ani! Aceste dispoziții a comitatului scólei sunt admise de Metropolitul Meletie. Suntem acum la 15 Februarie și cursurile încă nu sunt începute.

În anul 1848 ies 39 elevi, iar în 1849, 49 (vedí condicele anilor 1848 și 1849).

În fine prin mórtea Metropolitului Meletie în anul acesta 1848, prin mazilirea lui Mihail Sturdza din Domnie, lucrurile nu ieau prefacere curând, din cauză că era o stare de lucruri provisorie, nu era nici Domn, nici Metropolit. Când însă la Domnie vine meritosul și generosul Principe Gr. Ghica, iar la Metropolie Sofronie Miclăscu, atunci și mersul țării se regulează, atunci și scóla, prin directorul seú ieau o nouă față.

Sub anii aceștia Seminarul Veniamin au prosperat fórte mult și ș'au recăpătat vechea sa splendóre, ba încă prin buna-voință a Domnului și prin sprijinul moral dat de Metropolitul Sofronie Miclăscu, în orí ce ocazie, scóla ș'au ajuns apogeul seú. Cel întâi lucru ce au făcut Preasf. Filaret Scriban au fost de a abroga Așădământul înalt întărit a lui Meletie Metropolitul, respectiv de învățământul religios, și a

propune o lege nouă cu alt conținut. Așa în 1851 Septemvrie 21 să și întărește: *Legiuirea pentru organizarea învățăturilor Bisericești din Moldova*, atât de Divanul Obștesc, cât și de cătră Grigorie Ghica V.V. Această legiuire este opera lui Scriban. Dacă alt ceva n'ar fi făcut bun acest barbat de cât numai această Legiuire, încă ar trebui să fie mult respectat de posteritate. Care sunt reformele propuse în această Legiuire? I). Programa lui Meletie Metropolitul, ce o impusese Seminariei, trece la cursul școlilor ținutale de Candidați, cu foarte mici excepțiuni. II). Să instituească Seminarii Eparhiale, adică la Roman și Huși, cu un curs de patru ani. III). Să rădică cursul învățăturilor la Seminarul Socola la un curs complet de opt ani, cu clausa că pot eși elevi din Seminarul Socola și după terminarea cursului de patru ani. IV). Să dispune ca Proistoșii, Protoireii, Dicasterioții, Egumenii, Arhimandriții și Arhiereii să nu să rădice la aceste grade de cât numai dacă vor înfățișa mai întâi atestat de îndeplinirea cursului învățăturilor Teologice (§ I) V). Să interzică absolut de a se mai hirotonisi preoți dintre candidați, ci numai dintre elevii cari au terminat cursul de patru ani (§ 5). VI). Școlile ținutale se declară de școle preparatōre pentru aspiranții de a intra în Seminarii. (§ 5). etc. Administrația generală a așădămănturilor Seminaricești este încredințată unei Epitropii, alcătuită din Metropolitul țării pentru Socola, din Episcopii Eparhioți, fieșcare în Eparhia sa, și din Ministrul averilor Bisericești și al învățăturilor publice.

Observăm aicea că până acum Epitropia Se-

minariului era compusă din Metropolit și din doi Boeri mari ai țării. Cât pentru anii 1842 până la 1851 au fost Epitropi mai mulți Boerica Balș, Beldiman, Suțu, T. Sturdza etc., dar cel ce au ocupat cu un interes bine făcător acest post mai mult timp, au fost Alexandru Sturdza împreună cu însuși Domnul Mihail Sturdza, pentru care scop au venit chiar și în țară Alexandru Sturdza, când au fost numit sin-epitrop de Domn.

Ear pentru administrația interioară a Seminarilor, pentru mersul învățăturilor etc să instituă un comitet compus din Rectorul Seminariului, Inspectorul, Catihetul, Economul și Secretarul (§. 8. lit. a). Eată acum și programa cursurilor de 4 ani.

1). Gramatica Românească, 2). Ist. Sfântă pe larg, 3). Istoria Bisericească, 4). Aritmetica totă, 5). Geografia nouă și veche, 6). Istoria Universală și a Patriei pe scurt, 7). Retorica, 8). Dogmatica, 9). Pastorală, 10). Limba Greacă (nu apla), 11) Limba rusă, care nu va fi obligătoare, 12). Musica vocală, 13). Cântările Bisericești și tipicul, 14). Cetirea și tălcuirea Noului Testament. Acest program s'au urmat atât la Roman, Huși cât și la Seminariul Veniamin din Socola până la reforma învățământului în România, adică: până la promulgarea legii de instrucție în 1864.

Eată și programa cursului superior din Socoa de 8 clase. 1). Istoria Bisericească pe larg, 2). Logica cu Psihologia, 3). Istoria Filosofiei, 4) Omiletica cu exerciții retoricești, 5), Arheologia Biblică. 6). Istoria Universală pragmatică, 7). Ermeneutica, 8). Scripturistica, 9). Ecclesiastica, 10). Teologia Morală, Teologia fundamentală, 12). Dreptul Canonic, 13). Teologia polemică,

14). Limbele Clasice, 15). Franceza și Rusazca facultative.

Acum să vedem și programa scólelor ținutale, ea era aceasta :

1). Catihisul, 2). Ist. Sfântă, 3). Tălcuirea rândurilor Bisericești, 4). Aritmetica, până la proporții inclusiv. 5). Cântările și Tipicul, 6). Cetirea și scrierea după gramatică. Acum observăm că dacă acest program al Seminariului ar fi cuprins și științele naturale, fizice și matematice era tot ce póte fi mai perfect.

Să nu uităm că deabia avem înființată clasa a IV în Seminariu, așa că aũ trebuit să treacă patru ani până să se póta pune în aplicație în totul acest program. Cu tóte pedicele ce s'aũ întimpinat, acest program aũ fost realizat și aplicat în Seminarie și urmele lui să vėd și până astăzi în scólă. Așa în 1852 aũ trebuit să se înființeze clasa a V și tot așa succesiv până s'aũ putut complecta cursul de opt ani. Cine mai erau profesori, când s'aũ pus în aplicație această programă ?

Mai întâi trebuie să spunem că profesorii cari erau mai mulți de cât numărul de patru, cât ėl cerea programul din 1848, aũ fost puși în disponibilitate, căți erau călugări s'aũ trimis pe la Monastiri, ear celor civili li s'aũ arătat póta ! Apoi la 1851 au fost rechemați unii din ėl la profesurile lor.

Eată profesorii cu care s'aũ început :

1). Arhimandrit. Filaret Scriban, 2). Arhimandrit. German Vida, 3). Arhimandrit. Neofit Scriban, 4). Protosing Melhisedek, 5) Dr. Anton Velini, 6). Hristofor Scriban, 7). Ion Mandinescu, 8) Isaia Teodorescu, 9). Ierom. Ieremia,

10). Alexand. Petrino, 11). Isaia Vicol, 12). George Sandovici Diacon, 13). Monahul Benedict.

În 1852—53 în semestru de veră să țină examen public și se face o mulțumire earășă publică Rectoratului pentru progresul scólei, (în acea mulțumire sunt subscriși o mulțime dintre ómenii mai însemnați ai acestuî timp) În anul scolar 1850 aű ieșit din Seminariu cu atestate 91 de elevi; ear în 1851, 53 de elevi, (vedei condicele anilor 1850 și 1851).

În anul scolar 1853—54 să începe clasa a VI. Eată acum și lista profesorilor și a studiilor ce predaű fie-care, în anul acesta :

- 1). *Arh. Filaret Scriban.* Teologia fundamen'ală, Retorica și Omiletica.
- 2). *Protosing. Melhisedek.* Teologia Docmatică, scripturistica, Ermineutica, Patrologia și limba latină.
- 3). *Arh. Neofit Scriban.* Istoria Universală pragmatică și Limba elenă.
- 4). *Dr. Anton Velini.* Logica, Psihologia și Istoria filosofiei.
- 5). *Hristofor Scriban.* Arheologia Biblică. Ist. Vechiului și Nouului aședământ, Ist. Bisericească.
- 6). *Ieremia Ieromonah.* Liturgica și Aritmetica, Catihisul, Tipicul, Istoria sfântă și a Patriei.
- 7). *Alixandr. Petrino.* Musica Vocală.

Ca suplenți erau

- 1). *Ierod. Climent Neculau* Inceputuri de limba latină și elenă.
- 2). *Ierod. Policarp* Cronologia și Geografia,
- 3). *Ierod. Benedict* Mărturisirea Ortodoxă și Gramatica română.

4). *Diacon G. Săndovici* Cântările Bisericești și explicarea Noului Testament.

Examenile anilor 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857 și 1858, se fac de către Comitetul scôlei, conform Regulamentului și se invită și Epitropia, adevă pe Metropolit și Miniștrii Bisericești de pe atunci. De multe ori asistau la examene și persoane mai însemnate din societate, ba încă să țin și esamene *ad-hoc*, la care se examinau elevii în fața unor persoane competente, streine de scôlă, spre a se constata progresul în învățământul Seminariei. Numărul elevilor eșiți cu atestate în anii citați sunt: în 1852, 75 de elevi, în 1853, 169, în 1854, 69, în 1855, 24, în 1856, 25, în 1857, 27, în 1858, 74. (Să se vadă condicele anilor citați în Arhiva Seminariului) Examenile în anii aceștia să ținea foarte regulat, în Ianuarie pentru semestrul I, și în Iunie pentru semestrul II. Vacanția ținea până la I Septemvrie.

Tinerii elevi ce puteau cânta erau obligați a veni la Seminariu pentru trei zile,—la Hramul Bisericeii Seminariei, care să făcea cu mare pompă. Hramul este la 6 August, *Schimbarea la față a Domnului Nostru Is. Christos*.

Elevii Seminaristi toți erau interni și carii variau între numărul de 120—150 în anii citați; cu toate acestea erau și externi, dar puțin. Portul elevilor era impus riguros acel bisericesc.

Dacă în unii ani n'aun ieșit mulți absolvenți, aceasta'i din cauză că elevii în loc să fie eliberați, trebuiau să treacă în o altă clasă superiôră, spre a se putea forma opt clase, de la trei ce erau în realitate la 1848.

Să vedem acum ce s'aŭ mai petrecut în anii aceștia atât între profesori cât și în administrația școlii.

În 1851 Noemvrie 18 Vasilie Gheorghiescu, absolvent cere a îmbrăca șchima monahicească și i se admite numindu-se Benedict; Ear Isaia Teodorescu reclamă a veni din nou la Seminarie ca profesor și i se primește cererea de însuși Metropolitul, sub cuvântul că Monastirea Socolei este metania sa—se săturase de branda Voronei.

La 1851 Episcopul Meletie de Huși cere a i se da un program de cătră Arh. Filaret Scriban, pentru a putea începe Seminarul de Huși; acel program dat este întocmai cu cel al Seminariei din Socola cursul inferior, de asemenea și la Roman. La 1851 Ierod. Melhisedek Ștefănescu și Hristofor Scriban revin de la studii din Kiew și li se dau posturi în Seminarie, unul, Preasf. Melhisedec, se numește profesor de Ermineutică, Scripturistică, Ecclesiastică și Omiletică, cu îndatorirea și de inspector Seminariei, și cu salar de 6000 lei. Ear Preacuv. sale Arh. Teoctist Scriban, pe atunci civil, profesura de Ist. Bisericească, Ist. Patriei și Geografia veche și nouă cu salar de 3000 lei. Tot acum să rânduiesc de Comitet, ca profesori suplitori, Isaia Vicol (în urmă Episcop de Roman), de Ist. Sfântă, Gramatică și tipic cu 1200 lei. Ear diaconul Sandovici profesor de cântări cu 1200 lei.

La 1852, G. Asachi scrie o epistolă plină de laude la adresa Preasf. Filaret cu ocazia înaintării sale la gradul de Arhierou, înălțat la aceeași demnitate la 12 Ianuarie 1852.

În 1852 Februar 17 Meletie Episcopul de Huși

trimite în Seminarium pe Ierodiaconul Atanasie Ghițescu. La 1852 Martie 4 Preasf. Filaret cere prin un raport de la Metropolie de a'î permite a tunde în Monahism pe clericii: Constantin Neculau (Arh. Climent Neculau) și Panaite Popescu (reposat. Preasf. Policarp) și i se priimește cerirea. La 4 Iuniu 1852, Foloteiū, Episcopul de Buzeu, cere a i se trimite din Seminarium cărțile impri-mate scolastice spre a le introduce și acolo ; ear la 9 Iuliu Metropolia hărăzește un rând de veș-minte Arhierestii Seminarium. La 1852 Sep-temvrie 8 Episcopul de Huși Meletie scrie Rec-torului Seminariei de a'î prepara un Budget și un program pentru a începe Seminarium de Huși, eată ce adauge în adresă cu mâna sa proprie : „Preasf. vóstră știți cele ce trebuesc pentru în-ființarea Seminariei din experienție, de aceea vė rog să luați osteneală de a lucra budgetul și pen-tru alegerea personagiului, după venirea mea din Eparhie ne vom consulta împreună“. La 10 De-cemvrie 1852, să mijlocește de Rectorat la se-cretariatul de stat de a legalisa atestatul D-lui V. Agappi, care'î dus la Paris spre a studia medicina. Atestatul i se eliberează în limba fran-cesă. La Decemvrie 15, 1852, Directorul Liceului Tribunius Laurian încunoscintază pe Rector des-pre încetarea din viață a demnului barbat Teodor Stamatii și 'l învită a veni cu scòla la ceremo-nia funebră.

Tot la 1852 Preasf. Filaret dă un raport că-tră Metropolitul Sofronie prin care recomandă la înaintări eclesiastice și civile pe următérele persóne din corpul didactic : 1). Protosing. Ne-ofit Scriban pentru merite literare și profesoriale, 2). pe Ierom. Melhisedek care aũ fost profesor și

inspector seminariiei de la 1843—1848 și actual între profesori și inspector, 3) Ierom. Ieremia (Preasf. Ieremia Galațanu) profesor de la 1843. Ear dintre civili 4) pe doctorul de Filosofie comis. Anton Velini, profesor de la 1839 și în fine 5) pe Sardarul Petrino, profesor de musică.

La 1853, Noemvrie 15 absolvenții Ioan Moisiu și Alexandru Humă cer a fi îmbrăcați în Schima Monahicească, cea ce li se admite de Chiriarchie și se numesc : din Ioan Moisiu, Inocenție Moisiu (astădi Preasf. Inocenție, locotenentul de Metropolit din București), ear celalal din Alexandru, Amvrosie (decedat curând).

La 1853 Noemvrie 10. Arhimandritul Calinic Miclescu, Egumenul M-rei Slatina, astădi I. P. Metropolit al Ungro-Valahiei și Primat al României, cere de la Preasf. Filaret un profesor pentru scôla ce aũ înființat în satul Mălinii; ear la 24 Noemvrie Neculai Istrati laudă elevii seminariști instruiți și educați în această scôlă și cere iarăși cu insistență un preot învățat, care se fie și profesor.

La 1854 în locul Ierod. Agatanghel este numit Ierodiaconul Policarpt (Preasf. Policarp în urmă și fost director seminariiei de Huși) și cu însărcinarea de Bibliotecar. La 1854 Septemv, 28 D-lũ Dimitrie Stoica, vechiul profesor de limba latină în Seminariũ, este din nou rechemat la Seminariũ, de și era profesor de limba latină și la Academie. La 1854 Dr. Anton Velini dă dimisie din Seminariũ și cere a i se considera serviciul de 15 ani în Seminariũ.

La 1854 Octomvrie în 6 Ión Alinescu doctor de medicină și absolut filosof bis, cere a i se da Catedra de filosofie vacantă și este primit ca profesor mai întâi de filosofie, apoi de istorie la cursul inferior

La 1855 April 13 tînărul Ión Buțureanu (Arhim. Ieronim în urmă) cere de a i se învoi de a fi elev în Seminarie, declarând că s'aũ botezat cu tótă familia, lăsându-se de religia Catolică, ș'aũ îmbrătoșat cea Orthodoxă, și în fine de a fi primit spre a îmbrăca schima monahicească și i se admite. La Octomvrie 30 Matei Solescu absolve cere a îmbrăca și el schima monahicească și i se primește cererea, în fine Constantin Brăescu cere și el a se călugări și i se admite.

La 1855 Decemvrie 27 Profesorul Hristofor Scriban (astăđi Arhimandritul Teoctist Scriban) cere a se investi cu schima monahicească potrivit meritelor sale și i se admite. La 1855 Noemvrie 30 Preasf. Filaret cere permisiunea Chiriarhieii de a se strămuta în Iași cu șiderea pentru că starea sănătății nu'i mai permite a sta în Socola, fiind tot-deauna bolnav din cauza situațiunei bolnăviciose a acelei loca ități; apoi speră că și Seminarialul să va muta în oraș cu timpul; decî Chiriarhia i încuviințază acea mutare și i dă și Biserica sf. Ión din Iași ca loc de ședere. La 22 August Rectorul Seminariei dă o petițiune Domnului de a i învoi să strîngă prin colectă, pentru spitalul bătrănilor de la Galata, o sumă de bani și pe care s'o depună în casa Epitropiei sf. Spiridon.

Această cerire i face o onóre nedescrisă, mai ales că pe acele timpuri nu aveaũ ómenii sêraci și scăpătați nici o instituție proprie, la care gîndindu-se nemuritorul Domn Grigorie Ghica, o aũ înființat.

La 1855 Decemvrie 27 Filip Romănescu (astăđi Arhimandritul Filoteiu Romănescu) cere a îmbrăca schima monachală și se numește Filoteiu;

în fine la 1856 Martie în 13 Gheorghe Enăceanul cere a se tunde în monahism și i se încuviințază (astăđi Ghenadie Enăceanu Arhimandrit, cunoscut prin activitatea sa literară și teologică).

La 1856 Martie 20 Arhimandritul Melhisedek cere a i se da salarul, de a se cunoșce ca demisionat din postul de profesor și inspector, și în fine rógă pe onorat. Epitropie de a mijloci la Chiriarchie spre a i se elibera cuvenita carte canonică de trecere în altă Eparhie—ca Rector Seminariei Eparhiale de Huși.

La 1856 Mai 25 și tânărul Gheorghe Dimitriu cere a se face monah și i se primește cererea. La 1856 Decembrie 12 și Economul Ión Bobulescu ca profesor în Seminarie, cere a se investi cu schima monachală (astăđi Preasf. Iosif Bobulescu, Episcop de Râmnicul-Vâlcei).

În anul 1856 să trimit în Atena spre a se perfecționa în studiile teologice și literare absolvenții Climent Neculau, Filaret Dimitriu și Gheorghe Erbiceanu; Ear pe tinerii Ghenadie Enăceanu și Erod. Damaschin la Halchi, în Seminariul mare al Patriarhiei de Constantinopol.

La 1858 Arhimandrit. Teoctist Scriban, care, după trecerea Preasf. Melhisedec ca Rector la Seminariul de Huși, servește în Seminarium și ca profesor și ca inspector scólei, trece în Besarabia ca Președinte Consistoriei și șef spiritual al Besarabiei anexate; ear în locul Preacuv. Sale vine ca iuspector protosing. Iosif Bobulescu. La 1858 Episcopul de Buzeu cere a i se recomanda un ténăr învățat și moral de profesor și director Seminariei. Este fórté importantă corespondența Preasf. Filaret cu Episcopul Ardealului, Andrei Șaguna, din acest timp, prin care să do-

vedește devoțiunea acestor persoane pentru Orthodoxie și punerea lor neobosită de a lucra pentru luminarea și desvoltarea Clerului Orthodox, spre a nu fi îngenunchiat de cel Catolic și Protestant. Apoi sfătuirile lor mutuale asupra mijloacelor de a lumina poporul în credința strămoșască! (Corespondența este la acta No. 91 din arhiva scólei). Tot la 1858 prin referatul No. 216 din 5 Octomvrie, Direcția Seminariului cere a i se admite ca profesori următoarele persoane: 1). Candidatul de legi August Scriban, carele aș săvârșit cu vrednicie cursul învățăturilor la St. Petersburg, de a fi profesor de Retorică, elemente de Fizică, Geometrie și Agronomie, 2). Ieromonah. Isaia Teodorescu de Ist. Bisericească și tălcuirea Noului Așăzământ, 3). Ierom. Ieronim Buțureanu de Ermineutică și Patrologie, 4). Const. Teodorescu de Ist. Universală, cursul inferior și Ist. Patriei. Ear considerentele sunt: c'aș trimis Seminariul central dintre profesorii seș vechi pe unii la celelalte Seminarii Eparhiale de Huși și pe alții la Roman.

Notăm că la 1858 și 1859 earăși s'aș deschis scaunul și earăși s'aș făcut preoți necărturari dintre candidații ori dascalii de pe la Biserici, fără macar să fi văzut scóla clericală! S'aș găsit cu cale, că nu erau îndeajuns absolvenții a trei seminarii pentru locurile vacante de preoți în Principatul Moldovei de pe atunci.

La 1859 Ierodiaconul Climent Neculau, Filaret Dimitriu și G. Erbiceanu re'ntorcându-se de la studii din Atena sunt numiți profesori; Climent mai întâi în Seminariu și apoi în Iași de limba greacă la Liceu, Gh. Erbiceanu la Seminariu de Retorică și limba Română, ear Filaret

Dimitriu au trecut la Seminariul de Huși ca profesor.

La 1859 Rectorul Seminariului face un memoar despre starea culturală a clerului și mijlocele materiale de care este lipsit mai cu totul. Acest memoar cuprinde 6 capitule, prin care dovedește că profesorii sunt foarte împovorați cu obiecte și că salariile sunt prea mici față cu îndatoririle ce au; că profesorii sunt dintre cei mai buni și că majoritatea din ei au diplome universitare și că cursul superior al Seminariei este egal în studii cu Academiiile teologice din țările ortodoxe; că cursul de opt ani ce percurg studenții nu le procură un viitor macar modest, din cauză că sunt prea mulți preoți dintre candidați, așa că cei cu studii sunt adese înlăturați; că din cauza aceasta nu intră în cler de cât cei mai cu ușură învățatură; ear cei din cursul superior și caută viața lor în serviciile civile, care sunt mai bine plătite. Ca dovadă citează Biserica Sf. Ión Botezătorul din Iași unde sunt trei preoți gospodari la trei patru poporani gospodari. De aicea se întreabă: cu ce să se întrețină acești preoți? După aceasta arată că Seminariul de Socola este rău situat și trebuie strămutat în oraș unde să i se pună la dispoziție noie încăperi; deasemenea și starea Seminarilor de Huși și Roman trebuie îmbunătățite. Apoi arată că Seminariul de Socola, după legiurile anteriore, trebuie să aibă 200 elevi interni, ear Seminariele mici câte 100.

Această stare a scólelor clericale trebuie îmbunătățită de urgență. Notăm că cu începutul anului scolar 1859—60 se disființază Epitropia Seminariei, ce era compusă din Metropolit și din

Ministrul departamentului bisericesc, și întră scóla sub îngrijirea Ministrului Instrucției Publice; de aceea la 12 Februarie 1860 i se comunică și budgetul de cătră Ministrul de instrucție prin Oficia No. 1221.

Eată care era profesorii la 1860 :

1). Arh. Filaret Scriban, numit de Epitropie definitiv la 1842, cu Oficia No. 469, salar 12,000. Profesor de Teologia dogmatică și Morală.

2). Arhimand. Neofit Scriban definitiv, numit de Epitropie la 1856 cu Oficia No. 26, salar 7,200 lei. Mai înainte aũ fost profesor de Ist. Universală și Retorica până la 1848—1856, ear de atunci de limba greacă.

3). Protosing. Iosif Bobulescu, profesor definitiv de Ist. Bis. pe scurt și a Noului testament, decretat de Epitropie la 1856 cu Oficia No. 22, și inspector scólei, decretat cu Oficia No. 8 din 1857, salar 6,000 lei.

4). Protosing. Ieremia, Catihet și Tipicar definitiv, numit de Epitropie prin Oficia No. 89 din 1843, și profesor provizor de pastorală și aritmetică, cu salar de 4,600 lei.

5). Protosing. Isaia Vicol, spiritualul scólei și profesor provisorii de Istoria Vechiului Testament, Geografia veche și nouă, decretat de Epitropie la 1851 cu oficia No. 196, salar 2,400.

6). Ión Mandinescu Licențiat în legi, profesor definitiv de Ist. Universală și Ist. Filosofiei, decretat de Epitropie la 1857 cu Oficia No. 53, cu salar de 5000 lei pe an.

7). August Scriban, licențiat în legi, profesor definitiv de agronomie, elemente de geometrie și elemente de fizică, decretat la 1858 cu Oficia No. 58 salar 3,600 lei.

8). Dimitrie Stoica profesor definitiv de limba latină, dupre decretul Epitropiei din 1856, Oficia No. 245, salar 5000 lei.

9). Constantin Teodorescu profesor definitiv de Ist. Univ. pe scurt și Ist. Patriei, decretat la 1858 cu Oficia No. 59, salar 2,400 lei.

10). Ierod. Inocenție, profesor definitiv de Introducere în cursul științelor Teologice, introducerea în Sf. cărți și Omiletica, dupre decretul Epitropiei din 1856 cu officia No. 119, salar 3600 lei.

11). Ieromonahul Ieronim, profesor definitiv de Arheologia Biblică, Ermeneutică și Patrologie după decretul Epitropiei din 1858 cu officia No. 219 salar de 3000 lei.

12). Ieromonahul Climent profesor provisor de dreptul canonic și limba elină după încuviințarea Ministerului la 1860 cu salar de 4000 lei.

13). Gheorghe Erbiceanu, profesor provisor de Gramatică și Retorică din 1859 tot de Minister cu Oficia No. 8549 salar 4000 lei.

14). Ion Stăfănescu Flor, profesor provisor de cântările Bisericești și psalt I-iu după încuviințarea Metropoliei din 1858 cu Oficia N. 1833 salar 2000 lei.

15). Gheorghe Costăchescu Suplinitor provisor de limba latină cu încuviințarea Metropoliei din 1858 No. 1853, cu salar de 2000 lei, în timp ce era și elev intern în Seminar.

16). Teodor Spacovici suplinitor la Musica Vocală, elev intern.

Tóte aceste persoane până la 1860 au fost interne, afară de Dl. Dimitrie Stoica.

La 30 Septemvrie 1860 Climent Neculau dimisionează de la Seminariu și intră ca profesor de limba elină la Liceu.

La 1859 Octomvrie în 26 să face cunoscut Direcției și Comitetului Seminariei că prin încheierea Consiliului de Miniștri încuviințată de Domn s'aŭ desființat Epitropia Seminariei și de la acest timp relațiile Seminariului vor fi numai cu Ministerul de Culte pentru orî ce trebuință materială didactică orî morală.

După aceasta se cere urgent un proiect de la comitetul Seminariei pentru reorganizarea Seminariei și începerea Facult. de Teologie la Universitatea de Iași. Tot acest Comitet să facă și budgetul pentru celelalte Seminarii și să'l înaintească Ministerului respectiv. De la acest timp tótă corespondența este ținută cu Ministerul de Instrucție și Culte în afacerile scólei din Socola.

Tot de la acest timp încetează și Sameșia Seminariei și Profesorii primesc salar direct de la Minister; tot de acum profesorii sunt scoși din internatul Seminariei, dar sunt plătiți mai bine. Cu Oficia No. 9824 din 1859 Noemvrie 5 este numit Dl. Nicolaï Ionescu și Ión Sacară de Ministerul de Instrucție de a lua de la Seminariul din Socola, cu inventar, tótă cancelaria Epitropiei a celui Seminariu, documentele, dosarele, semile, condici și tot ce constituea zestrea scólei, cariî îndeplinindu-și însercinarea le aŭ depus spre păstrare la Ministerul de Instrucție. Până la regularea definitivă a referințelor Seminariei cu Ministrul de Instrucție se rânduiește pe Ión Butureanu provizor ca casier a Seminariului, de a lua banii din Minister după budget și a'i distribui la destinația lor. Aceasta aŭ fost o măsură de tranșiune numai.

Fiind-că pe la 1860 Seminariul ia o altă formă în administrația sa, și tot din acest timp s'aŭ

trecut și Seminariul sub Ministerul de Instrucție; mai considerând că și mulți dintre profesorii actuali sunt încă din acei din 1860, cari profesază în Seminarium, pentru aceste considerente credem că este decent a înceta cu istoricul Seminariei la acest an 1860 și a espune în scurt numai reformele ce au mai avut loc în Seminarie de la acest timp până acum. Să recapitulăm dar în puține cuvinte rezultatele Seminarului de la 1842—1860.

De la 1842 și până la 1860 toți profesorii de religie din scólele laice, toți catihetii și mai toți profesorii de la Seminariele episcopale de Huși și Roman sunt recrutați dintre elevii cursului superior a Seminariei Veniamine, după ce erau esaminați de comitetul scólei. De asemenea și mulți dintre profesorii de sate la început erau recomandați tot de comitetul Seminariei dintre elevii acestei scóli. De aice urmédă că Seminariul de la 1842—1860 alimenta aprópe tot corpul profesoral de sate, de catehetii și de profesori de religie pe la gimnasiu și licee, precum și majoritatea profesorilor din Seminariele de Huși, Roman și Monast. Neamțului. Eată marele serviciu ce au adus acest institut țarei în timpuri grele și de ignoranță culturală. Dacă n'ar fi făcut alt bine acéstă scólă de cât acest espus și atunci valoarea ei, ca scólă mumă, este destul de insemnată. Dacă pe lêngă acésta vom mai adăugi numărul considerabil de preoți capabili ce au avut și are încă Moldova; dacă vom mai observa că tot ce au avut și mai are încă astădi cult în clerul înalt țara, este aprópe ieșit tot numai din Seminariul Veniamin; dacă s'au făcut vre-o opunere ignoranței și arbitrarului în administrația

bisericescă de cineva, apoi tot filor Seminariului lui Veniamin să datorește; de mai considerăm și aceste fapte, atunci meritele acestei școli sunt foarte mari și ne comparate, cu orî care rezultate a orî căreî școli! Singura această școlă a dat puțina cultură în pătura de jos a poporului, în mai bine de jumătate de secol! Nu mî am propus a face apologia acestui bătrîn institut, căci faptele vorbesc de la sine, dar am voit și voim să se scie de tot Românul că Seminariul lui Veniamin, sub îngrijirea Preasf. Filaret Scriban dela 1842—1860 cât a fost ca Rector, a făcut atîta pentru desvoltarea intelectuală și morală a clerului și poporului de jos, cât nimene nu pôte să'și închipuiască astă-dî. Numai cei răi voitori, cei scurți la vedere, mici la sentimente, orî pătimasî pot nega bine-facerile ce acest Institut a adus țerei în curgere de 80 de ani, în care a respândit lumina neamului nostru românesc. Insemnăm spre știință că Preasf. Filaret Scriban n'au stat pe rose în timpul rectoratului seî, aî luptat adese crâncen contra abuzurilor și a atacurilor ce'î vineaî și care aveaî de scop a paraliza progresul acestei școle. În timpul seî aî avut trei comisii pe care le-aî combătut mai mult prin rabadarea sa, dând loc mâniei, și ne descurajându-se de viitorul școlei. Despre aceste comisii vom vorbi pe larg când vom publica viața Preasfinției sale.

Cu trecerea Seminarului sub Ministerul Instrucției Publice de ocamdată ș'aî asigurat pozițiunea sa materială, de asemenea și personalul didactic aî fost salariat mai bine, dar nu beneficia și de internat ca până la 1860. Cu secularizarea averilor monastirești s'aî secularizat și

totă averea acestei scoli, de și ea nu este propriu dis Monastire, ci scóla clericală și care se întreține prin sine din fondurile sale, date de Domni și Metropolitul Veniamin, în scop de a avea scóla pentru totdeauna existența sa asigurată. Nu voim să dicem că nu era drept să se secularizeze și averile scélelor, ci numai voim să constatăm că Seminariul Socola 'și are averea sa proprie din care póte să se întrețină, și dar acest Institut, care este cel mai vechi în tota România, nu este o sarcină pusă asupra Statului, pentru că are veniturile sale din care se întreține; căci încă pe la 1853 venitul imobiliar a Seminariei și alte resurse ale sale se ridica la cifra de 10,000 galbeni.

La 1860 fiind Ministru de Culte Dl. Mihail Cogălniceanu a reformat, după secularizare și Seminariul, această reformă este tot ce póte fi mai bun, pentru că studiile religioase se întrețin, științele naturale, fizice și matematice s'adaugă, precum și limbele moderne, franceza în toate clasele. De asemenea salariile profesorilor s'a sporit foarte simțitor așa că această reformă va face totdeauna onóre acestui barbat de stat distins. Spre a proba și mai evident beneficiile acestei reforme transcriem aicea budgetul anului 1860, care comparându-se cu cel trecut face și mai bine vădută îmbunătățirea ce s'a adus acestui institut.

1).	Profesor de	obiectele Catihetice	
		cursul inferior	salariu 10,000 lei
2).	"	Limba Română	idem
3).	"	Latina	idem
4).	"	Greaca	5,000 lei
5).	"	Istorie, Geografie și	
		Statistica	10,000 lei

6).	”	”	Matematica	10,000 lei
7).	”	”	Istoria Naturală	10,000 lei
8).	”	”	Caligrafie și desen	10,000 lei
9).	”	”	Limba franceză	10,000 lei
10).	Introducerea în Sf. Scriptură Cl. IV se va preda de Rectorul Seminarului obligator.			
11).	”	”	Musica Vocală	5,000 lei

Cursul superior.

1).	Profesor de propedeutică			12,000
2).	Literatura Latină			12,000
3).	”	Elină		12,000
4).	Istoria și statistica laică și eclesiastică			12,000
5).	Fisica, Agronomia și Med. populară			12,000
6).	Arheologia, Ermineutica și Pastorală			12,000
7).	Teologia dogmatică și morală.			12,000
8).	Literatura și Retorica			12,000

Se salariază catedra de introducere în teologie și Sf. Scrip. 9,000

Introducerea în Sf. Scriptură se va preda de Rector-obligator în clasa V și VI.

Insemnăm că punându-se în aplicație acest program s'aũ mai unificat unele catedre; desenul, caligrafia și limba franceză aũ fost o catedră, Latina și Romăna o catedră.

Pe lângă aceasta s'aũ mai prevădut 6000 lei pentru îmbrăcăminte a elevilor și pentru Bibliotecă 5000 lei. Budgetul anului 1860 este de 331, 800 lei. Dar îndată după acest an aũ început a se ciunti încet cu încet, atât salariile profesorilor, mai ales acelor din cursul inferior, cât și din sumele pentru întreținerea scõlei, așa că la 1863, cifra totală a budgetului este numai de 272, 420.

Cu introducerea legii de Instrucție sub Ministrul

Crețulescu 1864 s'aŭ mai stabilit pentru un timp starea scólelor, adică nu se mai fac schimbări și preschimbări în fie-care an în studii și catedre până la 1873. Dar trebuie să spunem că prin legea actuală a Instrucției publice învățământul religios aŭ fost încât-va diminuat; mai întâi că nu s'aŭ prevăzut o facultate de teologie, și acea care și funcționa în Iași aŭ fost suspendată la 1864 din lipsa de profesori; apoi s'aŭ eliminat și unele științe din Seminariu, care existaŭ în 1860 și mai înainte. Aceste schimbări fiind recente nu le mai amintim.

Cu toate acestea Seminariul Veniamin tot aŭ progresat până la 1873, când Ministrul de Culte și Instrucție de atunci, rep. general Tell, aŭ lovit de mórte învățământul religios în totă țara, desființând catedre, intrunind mai multe științe pe capul unui profesor, immulțind în mod neașdit orele de lecție, la unele studii, până la 21 pe săptămână, pe când în Regulamentul și programele făcute, în conformitate cu legea Instrucției publice, sunt prevăzute cel mult 4 și cel puțin 3 lecții de fie care obiect pe săptămână. Apoi spre a încorona opera sa, aŭ lovit ilegal și aŭ cîuntit salariile profesorilor de la cursul inferior pin toate Seminariile țarei, așa că pe când primeaŭ lunar 315 lei, de la 1860—1873, de la această dată nu primesc de cât 179 lunar. Legea Instrucției prevedea că salariile profesorilor după 12 ani de serviciu să se dublice, ca singura recompensă pentru serviciu, se vede că la aceasta s'aŭ uitat fostul ministru Tell, când li-aŭ înjumătățit salariile profesorilor de la cursul inferior din totă țara,—li-aŭ recompensat munca de 12 ani! Transcriem aicea și Budgetul anului 1873,

care'i cel actual, după care până astăzi se predaū studiile în toate Seminariile din țară.

Cursul inferior.

1). Profesor de Ist. Vechiului și Noului Testament, Istoria Bisericească, Confesiunea Ortodoxă—actual profesor Arhimandrit. Filoteiu Romănescu
salar anual 2,520 lei.

2). Profesor de limba latină și română, stilistică, elemente de retorică bisericească și pronunțarea de predici—actual profesor D-lă Gh. Costăchescu 2,520.

3). Profesor de elemente de Ist. generală și în specie Ist. Românilor cu geografia respectivă—actual profesor D-lă Necolaï Gîrgeanu 2,520.

4). Profesor de științele matematice—actual profesor D-lă Oct. Albinetz. 2.520.

5). Profesor de științele fizice, naturale și agricultură—actual profesor Dr. V. Agappi 2,520.

6) Profesor de Morala Creștină, pastorala și Liturgica—actual prof. D-lă August Scriban 2,520.

7). Medicina populară, Igienă și medicul internatului actual profesor Dr. Vasilie Rateu 2,520.

8). Caligrafia și desemnul liniar profesor D. Vasilie Belisimus 1,800.

9). Cântările Bisericești și tipicul, prof. Gr. I. Gheorghiu, 1,800.

Cursul superior.

10). Limba Latină, prof. D-lă Vasilie Proca 4,200.

11). Limba Elină, mai ales dialectul Alexandrean prof. D-lă Gh. Erbiceanu 4,200.

12). Noțiuni de Psihologie, Logică, Morală și Retorică, mai ales cea bisericească, prof. D-lă Vasilie Kirinski 4,200.

13). Istoria Universală și Bisericească. prof. D-lă Petru Rășcanu 4,200.

14). Introducere în Sf. Scriptură, Exigesă și Patrologie, prof. D-lă Dragomir Dimitrescu 4,200.

15). Teologia Dogmatică, Morală, Pastorală și Dreptul Canonic a Bisericei Orthodoxe, prof. D-lă Constantin Erbiceanu 4,200.

16). Musica Vocală și armonia privitoare la cor, prof. D-lă P. Sfeșiescu 2,400.

Dacă facem o comparare între programul actual și cel din 1860 ori 1864, când s'au introdus legea Instrucției publice, atunci vedem negru pe alb că învățământul religios în totă țara a dat mult înapoi; că în mare parte starea de necultură a clerului nostru de astăzi este datorită acestei situațiuni penibile și de regres, ce durează de la 1873 și până în prezent.

Pentru ce să se excludă din Seminariu limbile moderne, până când noi n'avem încă o literatură clasică, de unde să se pótă perfecționa, după ce ies din scólă, în viața pastorală, preoții noștri? pentru ce să se arunce din Seminariu științele matematice, fizice și chimice și să se lese numai niște noțiuni și acestea în mod ridicol, puse în clasele inferioare, unde nu se pot înțelege pe deplin? De aceia preotul nostru când aude de științi și de matematici sta ca surprins; ear când i se obiectează ceva din aceste științi, el ori este prins ca în laț, ori strânge din umere și într'un cas și în altul este pus în o pozițiune falsă, din cauza ignoranței sale involuntare.

Până când Seminariile vor sta cu actuala programă nu vor putea nici o dată procura națiunei ómenii versați în știință serioasă religioasă și în moralitate; despre aceasta să fim siguri. A-

cum spre știință, credem că suntem datori să mai amintim și numele unora dintre profesorii ce au mai fost în Seminariul de Socola de la 1860—1884, dintre cari unii au încetat din viață, iar alții s'au permutat, de asemenea și a Rectorilor ce s'au strecurat prin Seminariul Socola de la 1860—1884, abținându-ne de orî ce comentariu.

Așa între aceștia au fost Ión Anghel, Scarl. Voiaček, Brisdou, V Galin, D Stroin, V. Paladi, Grigoriu, Corneliu Dubău, etc. etc. iar ca Rectori: Preasf. Neofit Scriban, răp. Episcop de Roman Isaia, Arhimandrit Isaia Teodorescu, Arhimandrit Climent Neculau, Preasf. Iremia Dârțu, Arhim. Ieronim Butureanu, Arhimand. Nicifor Iliescu, Arhimand. Filotei Romănescu, și acum Arhimand. Teoctist Scriban.

Numărul Elevilor de la 1860—1874 au fost de 150 interni și de 100—150 externi, iar de la acest timp numărul elevilor interni au scăzut la 50 în toate Seminariile, prin urmare și la Socola; pe când a externilor se urca de la 300—500.

Din acest răstimp au ieșit o sumă de preoți cu puțină instrucție și fără nici o educație specială, pentru că era imposibil a o capata, stând prin case particulare și prin locuri D-zeu mai știe de ce condiție.

Ast-fel dar în loc de progres, în loc de a avea astăzi țara un cler luminat pentru popor și o pepinieră pentru Ierarhia Superioară, ne trezim că totul ne lipsește, ne vedem săraci de un cler, care se corespundă stărei societății noastre și culturii timpului; iar lipsa lui este o adâncă rană socială, căci simțul religios au decăzut în clasele mai culte, pentru că s'au desvoltat și in-

struit fără educație religioasă, de aceea ne temem ca această rană să nu ajungă la cangrenă; când prin o imputație nereușită să ne aducă la o catastrofă socială!

Nu suntem dintre pesimiști, dar știm din istoria omenirii că de câte ori o instituție este reușit reprezentată, și nu mai produce rezultate bine făcătoare societății, trebuie să dispară, dacă nu să iei măsuri urgente și riguroase spre a-și capata influența sa pierdută.

Dacă dar cei ce au destinele țării în mână nu vor lua măsuri urgente și serioase de a înlătura cangrena ce ne amenință, dacă nu se va da clerului instrucție solidă basată pe știința adevărată, nu i se vor supedita mijloace pentru o educație specială, spre a forma oameni devotați— pătrunși de simțul religios și de sublimul Religiei creștine, nu se va putea evita catastrofa. De când s'au micșurat internatul prin Seminarii, s'au înmulțit externii, de atunci s'au privat deviatorii preoți de o educație proprie misiunii lor; de atunci constatăm și noi o decădere religioasă și morală în societate. De când s'au micșurat cultura preoților, iar cea laică a luat un avânt materialist, cea ce este o consecvență, de atunci miseria bate și noaptea la ușa lor, de atunci preotul este în rușinoasă stare de cerșetor, de atunci descurajarea a cuprins sufletul lor! Să știe mulți și noaptea de a afla cauza răului, spre a rădica nivelul căzut al moralei sociale, dar n'o găsesc și nu vor găsi-o afară de instrucție și educație serioasă. Ori cât s'ar îmbunătăți sorta clerului din punctul de vedere material, totuși nu se va face nici o ameliorare în rădicarea prestigiului Religiei. Instrucția dar și educația numai sunt singurele

mijóce, care vor prepara o stare mai fericită pentru societate. Aceasta'î convingerea nóstră.

Ideile anti religióse fac progres și să fim siguri că vor progresa încă, fiind-că aceasta o reclamă natura omenească,— mintea nu iubeste vidul— când nu are elemente bune spre a se nutri să hrănește cu ce găsește-că-î la modă. Mai notăm cu durere încă un fapt: Elevii absolvenți din cursul superior, în loc să fie îmbrătoșați și atrași în misiunea pentru carii s'aũ instruit și educat, aũ fost ca lasați la o parte, pentru care cuvânt și ei la rîndul lor ș'aũ căutat alte ocupații, de-dîndu-se la studii cu totul de altă ramură decât aceea pentru care s'aũ merit. Aceasta'î starea actuală, defectuóasă și amenințátóre chiar, și care stare o aũ preparat în parte neîngrijirea Ierarchiei, ear în parte programa din 1873. Apoi ne-prevederea Ierarchiei de a forma parohii, de a împutina numărul preoților, de a se gîndi și și nópte la desvoltarea instrucției și educației în Seminarii, tóte aceste sunt o causă puternică, ce aũ conlucrat la starea de miserie a clerului, în care ne găsim astăzi.

Nimeni nu póte tăgădui că Seminariul Veniamin din Socola n'aũ dat țerei și în special Moldovei o sumă de peste 3,000 elevi de la fundarea sa, din carii majoritatea aũ ocupat funcțiuni profesionale și preoțești, ear ceilaltă parte dintre absolvenți aũ servit țerei în diferite ramuri juridice, administrative, militare, etc. etc. Dar aũ lipsit o prevedere ca acei tineri să'și atingă scopul pentru care s'aũ educat.

Aceasta'î opera nemuritorului Veniamin, Metropolitul Moldovei, această instituție de cultură religiósă, Seminariul Socola, are dar un

trecut glorios național, în ea s'aũ predat pentru întâia dată. cum am vădut, în limba neamului nostru, cartea românească în care s'aũ adăpostit un patrar de secul limba românească după cum se esprima Popp; din ea aũ eșit cei întâi ómenĩ cãrturarĩ din masa poporului, cãci celor de jos li erau închise ușele scólelor civile, care erau rezervate pe atuncĩ numai claselor privilegiate; din ea aũ eșit barbați meritoși pentru Patrie și Biserică, în ea s'aũ cultivat tot clerul nostru. și tot ea aũ dat naștere celor lalte Seminariĩ din Moloova, pentru care trebuie să fie considerată ca mamã a lor; tot din ea, dacã mai lucește câte o flóre pe ici colea în clerul de mir, își are câștigată instrucția sa; în fine tot ea aũ dat și pe barbații noștri cei mai erudiți din Ierarchie. Dacã ne uĩtãm peste tótã țara și voim a ne opri asupra persónelor de o culturã religiósã superiórã din trecut, present și póte și în viitor tot din ea ș'aũ luat și'și vor lua învățatura lor! Cu tóte luptele ce aũ suferit de la rãĩ voitoriĩ acestei scolĩ, ea ș'aũ dat rodul seũ în tótã vremea sa. care este singurul superior și de o valóre științificã netãgãduitã pãnã astãdĩ.

Cea ce este Sorbona pentru francejĩ, este Socola pentru Romãni.

În espunerea acestui istoric recunosc multe defecte, provenite din cauze independente de voĩnța mea. Multe lucruri nu le am espus mai pe larg, din causã cã persónele în cestiune sunt încã în viață și de acea nu le am putut desvolta, spre a nu atinge susceptibilitatea lor, lãsând aceastã în sarcina celor ce vor continua acest istoric și póte complecta. Tot materialul l'am estras din archiva scólei, pe care am constultat'o în totalitatea ei; dacã se vãd pe ici colea anacronisme ori repeșiri, aceste au provenit din causã cã așa le-am

găsit înșirate în acte. Scopul meu aŭ fost de la început de a publica sub formă de articule acest istoric, apoi în urmă cugetând că această muncă făcută s'ar perde, m'am hotărât de a o estrage în broșură, din care causă aŭ urmat o lipsă de sistemă și de o aranjare mai clară a faptelor. Certific însă atât veritatea faptelor espuse, cât și a datelor, că sunt exacte așa cum le am cules din acte. In tot casul cred că broșura va fi bine primită de toți cei ce aŭ fost studenți ai Seminariului Veniamin din Socola, de acea o și presint mai ales lor, ca o dulce amintire a locului sacru unde ș'aŭ căpătat instrucția și educația lor în tinerețe.

Anexa I la istoricul Seminariului Socola.

**Cu mila lui D-zeŭ noi Alexandru Constantin Moruz
Woevod Domn țarei Moldovei.**

De obșteie tuturor celor căroră li se cuvine a sci însciințare se face cu acest al nostru Domnesc Hrisov, că după ce cu mila sfântului D-zeŭ am domnit acum al doilea rând întru această de D-zeŭ păzită și bine-credincioasă țară a Moldovei, hotărât fiind din răvna ce avem cătră Patria aceea ca să ne călătorim pe drumul buneï obblăduirî, cercetatom toate lucrurile ce sunt aducătoare de folos, de cinste și bună-viețuire și întemeerea obștei. Și pre cât aŭ fost cu putință s'aŭ pus la cale și s'aŭ hotărât prin osebite Hrisóve a Domniei Mele, care s'aŭ dat la locurile ce trebuința și buna rânduială aŭ cerut, și întru toate altele luatam Domnia mea aminte și pentru

Soborul de Maicele călugărițe, ce se află petrecătoare la Varatec, unde fiind adunate mult număr de maice petrecea în lipsă mai de toate cele trebuitoare. Cât și Maicele ce era petrecătoare la Monastirea Socola; care fiind aicea aprópe de oraș nu era cuviințe. Precum și soborul Maicelor ce era petrecătoare în Monastirea Prapadómna Paraschiva aicea în oraș, care se hrănea de pe la Creștinii cu cerire de milostenie prin târg, lucru cu totul nesuferit tagmei călugărești. Și fiind trebuință a se pune și aceasta la bună orânduială, cu statornică aședare, din porunca Domniei Mele adunându-se la Sf. Metrdpolie toți de obște. Dumnealor Boerii Divanului Domniei mele, și împreună cu Preosfinția sa Părintele Mitropolitul țării, au făcut cercetare asupra pricinii acestiea au aflat: Intăi. Că întru această de Dumnezeu păzită creștinească țară, cei mai dinainte luminați Domni și în urmă moștenitorii lor, de la cari și alții îndemnându-se au dădit sfinte Locașuri pentru petrecerea acelor cu îndinadinsul vor cerca mântuirea sufletului! Și pentru alte faceri de bine, nu numai pentru parte bărbătească, ci și pentru parte femească. Inșă în ziua de astăzi luându-se aminte se vede că, pentru partea bărbătească, ca unii ce și mintea li au fost mai lesnitóre a petrecerei despre cele trebuincioase a vieței, din zestrele ce au acele D-zeești Locașuri în care se află petrecând; Ear în Locașurile ce petrec călugărițele în vremele de acum, acolo unde să cădea a fi cele mai ajutate, fiind partea cea mai slabă, ca se nu suferă aceste peste măsură lipsă de hrană, și de îmbrăcăminte, ele se află cu totul în próstă stare, în cât nevoia silindu-le umblă pe la târguri și prin

țară cerșind ajutor, lucru cu totul de scandală și însuși lor pricină de sminteală și împedecare ; și acestora care din multe pricini s'ar îndemna la o singuratecă petrecere pentru mântuirea sufletului (dicând de la starea Bisericească și de rând celelalte stări), care orî din neputința părinților pentru că născându-se la unii mai cu glótă și nedându-le mâna nu numai ale căsători pe tóte, și nici cu hrană și îmbrăcăminte ale cuprinde. Orî că unele se nasc cu natură grozavă. Altele? betejându-se de vre o patimă de bólă și nu sunt vrednice a se căsători ; pentru altele? Insuși răvna îndemnându-le a petrece într-u această shimă ! Nu sunt locuri care se pótă îmbrătoșa neputințele unora ca acestora, pentru că, Monastirea Pătrăuții ce se đidise și se înzestrase pentru acest fel de petrecere, s'aũ coprins în Bocovina ; și la schitul Varatecul din ținutul Neamțului, unde nu de mulți anî s'aũ adunat un sobor de călugărițe cu cuviinciosă rânduială a petrecerei, alcătuită de pururea pomenitul Arhimandrit Paisie Starețul ; nu numai că câte s'aũ adunat până acum nu se pot cuprinde, cu cele trebuinciose, și aflându-se în lipsă aũ început a fi silite să iasă dintracele a cere ajutor, dar încă a se mai aduna acolo nu era cu putință, ne-având nisca-vaî Moșii ca să pótă cuprinde hrana și îmbrăcăminte lor ; și earășî a fi închis un drum a acelor fel de călători ce caută mântuirea sufletului, este împotriva legei.

Al doilea. Că din multe nestatornicii, ce s'aũ întâmplat în pământul acesta, nu s'aũ putut așaza scóle cu întemeere pentru învățatura acelor ce s'aũ hirotonisit preoți, ci numai pre cât aũ putut aũ învățat câte óreși-ce din pre puțin. Și

trebuintă silind așa fără a fi iscusiti de învățatură s'au hirotonisit preoți, în cât cei mai mulți nesciind a legei Dogmele, nu sunt de ajuns nici pentru dănșii, nici pentru povățuirea norodului celui prost, carele se află petrecător tocmai ca și dobitócele; Al treilea. Pentru aceste pricină s'aũ socotit întru acest chip. Adică: ca se facă schimb cu Monastirea Agapia din țiputul Neamțului, în care se află puțină călugări petrecători și este alătura cu schitul Varatecul, să iasă acești părinți de acolo rânduindu-se pe la alte Monastiri, și acea Monastire cu tóte Moșile, acareturile, robii și dobitócele ei, să se dea Maicelor călugărițe de la Veratec, unde să se mute și cu petrecerea, fiind o Monastire în lături. Și se aibă și pe Schitul Văratecul sub ascultarea lor, făcându-se tot o casă; cum și Maicele Călugărițe ce se află la Monastirea Socola încă să se mute tot acolo la Agapia. Așisderea să se mute și maicele ce să află aicea în Prapa-Dómna Paraschiva, rămăind numai vr'o trei patru din cele mai bătrâne, dăndule această Biserică, Metoh. Că în vreme ce vor avea trebuintă vre unele să nu umble căutând gazdă, ei să tragă la Metoh; și acolo la Agapia alcătuindu-se un sobor după cuviincióasă rânduială cu iscusință.

Preoții ce să vor așeza de cătră Preosfinția sa Părintele Metropolitanul, atât la petrecerea vieței, cât și la adunarea rodurilor acestora pentru hrană și imbrăcăminte lor. Ear la Monastirea Socola ce este aicea aprópe de Iași să se așeze o scólă cu dascalí Moldovenesți care să fie pentru învățatura feciorilor de Preoți și Diaconi, cari la vremea lor numai dintre aceia să se hirotonisescă preoți. Și tóte veniturile acestei Mo-

nastiri să fie pentru plata dascalilor și a altora trebuincioase scolii și pentru preoți ce vor sluji la această Biserică. Și cu acest chip se pótă cuprinde și trebuința ce cere pentru această tagmă a călugărițelor cu buna ocrotire a lor, cât și învățătura feciorilor de preoți, la care vreme hirotonisându-se cu iscusința învățătorei să pótă aduce și pe norodul cel prost la cunoștința adevărului.

Care anafora însumi Domnia mea cercetându-o cu cea mai adâncă luare aminte și găsind'o cu cale și de bunul folos și statornicie acestor arătate mai sus s'aũ întărit cu a noastră Domnească iscălitură și pecete. Atât numai, ca Egumenul de la Monastire de acum înainte să vie să petrească la Monastirea Socola, unde să se așaze și scólă cu dascalii procopsiți în limba Moldovenească ca să fie pentru învățătura feciorilor de preoți, învățându-se desevărsit Dogmele Legei în cât să cuvine spre iscusința unui preot; duple cum și prin osebită anaforă a iubitorilor de D-zeu Episcopii și a Domniilor sale Veliților Boeri să arată, ca preoții ce se vor hirotonisi să fie numai din feciori de preoți și Diaconi, Masili, Ruptași, și feciori de Dascalii; ca și sfintele slujbe a Bisericelor să se împodobească, și să pótă aduce și pe norodul cel prost spre adevarată cunoștință a Legei, cum se cuvine a lăuda pe Inaltul D-zeu, întemeindu-se întru ei dogmele buneii credință. Și veniturile acestei Monastiri Socola, vor fi pentru trebuința scólei, fiind Egumenul cu purtare de grăjă spre deșteptarea dascalilor și spre îndreptarea ucenicilor, după povățuirea ce va avea de la Preosfinția sa Părintele Metropolitanul.

Eară ceilalți călugări ce vor mai fi în Monas-

tirea Agapia să'i rânduiască Părintele Metropolitul pe la alte Monastiri a sfintei Mitropolii cu odihnă căzută a petrecerei rămășiței vieții lor, despre cele trebuincioase a hranei și a îmbrăcăminteii, cum mai pe larg să cuprindă la aceeași anaforă, ce este din anul acesta, Iulie 17.

După care hotărîm Domnia me ca nestrămutat întocmai să se urmeze și să se păzască.

Ear Maicele călugărite după ce se vor așeza acolo la Monastirea Agapia cum s'aũ arătat mai sus, să aibă a petrece podvigul călugăresc la tôte întocmai, precum de cătră Preosfințitul Părintele Metropolitul li s'aũ dat ponturi înseris cu iscălitura Preosfinției sale și întărite cu pecetea sfintei Mitropolii. Și Maicele să nu fie volnice a ieși din Monastire și a umbla prin țară, fără scirea și fără scrisoarea Stariței. Și acolo la Monastirea Agapia, să se așaze un dascal bătrân procopsit la învățătură, ca să învețe pe Maice carte grecească și elinească. Și după ce vre unele din Maice vor căștiga procopsala limbei grecești și elinești, atunci vor rămănea acele dascalie în Monastire de vor învăța pe celelalte; și spre ajutorul plăței dascalului rânduim Domnia mea să se dea câte doue-deci și cincî lei, pe tótă luna de la Epitropiî obștești din venitul scôlei gospod, de aicea din Iași. Maicele călugărite ce vor fi petrecătoare la Agapia, și la Văratec, se fie cu silință a lucra lucruri de mână, adică: Cusuturi, Hramuri, Chilimuri și cusuturi de veșminte Arhieresti și alte iscusite lucruri, care aceste sunt, pentru cinstea și folosul lor și pentru podoba Patriei. Și nici o dată să nu se facă călugărite fără de știrea Părintelui Metropolitului și a iubitorilor de D-zeu Episcopii.

Așișderea și orî ce fete de Boerî, de Mazilî, de Negustorî și de tótă starea, vor merge la aceste Monastiri pentru învățatura cărței saũ a lucru-lui mănîlor. Să nu fie silite a se călugări, fără numai după ce vor veni la legiuita vrăstră prin știrea Părintelui Mitropolitul; după dogmele Bisericești să vor călugări, saũ vor ieși slobode să meargă pe la casele lor fără nici o oprire.

Cum și la Monastirea Socola pentru mai buna deschiderea ucenicilor, Preaosfinția Sa Părintele Mitropolitul să orânduiască dascalî îndepline științe să tălmăcească cărți Bisericești ca cetind ucenicii să se învețe științele și dogmele buneî credinți. Având acolo și dascalî psaltî cu deplină știință să învețe și psaltichia, ca când vor ieși să fie împodobiți cu știința de cântări Bisericești.

Deosebit facem Domnia me milă cu soborul acestor Maice călugărițe, de la aceste două monastiri Agapia și Varatecul; ca la slujbele rusumaturî a Vistieriei să aibă a scuti drepte bucatele lor, adică: Tóte oile de goștină și toți stupii, sfinii de desătină, cum și tot venitul ce va eși din drepte viile acestor două monastiri să fie scutit de vădrărit pe tóte acestea fiind drepte acestor monastiri, nici un ban nimănuî să nu dee. Așișderea să aibă a și găsi două-zeci și cincî liuzî, ómenî străinî, carii să nu fi avut nici un amestec de bir în visterie, ca să le fie la slujba monastirei la cele ce vor avea trebuință. Cari hotărîm Domnia me să fie scutiți de tot birul visteriei, și de ajutorințe și de tóte alte întâmplătóre dări, ce vor fi pe alți locuitorî; și pentru ca să se urmeze și să se păzească întocma și ne strămutat tóte acestea mai sus arătate, în veci, saũ dat numitelor Monastiri acest al Nostru

Domnesc Hrisov, întărit cu a noastră Domnească iscălitură și pecete. Și spre aceasta este credința însumi Domniei mele Noi Alecsandru Constantin Moruz Voevod și credința a prea iubiți fiiiilor Domniei mele, Constantin Voevod, Dimitrie Voevod, și Neculaï Voevod, și credința a trei arhieriei a țerei, Preosfinția sa Părintele Mitropolitul Moldovei Kir Veniamin, i iubitorii de D-zeu Episcopii de la scaune. Sfinția-sa Gherasim Episcopul Romanului; Sfinția-sa Kir Meletie Episcopul Hușului; și credința a cinstiți și credincioși boerii divanului Domniei mele: Domnialor Constantin Balș, vel logofăt de țara de jos, i Mihail Sturza vel logofăt de țara de sus, i Vasilie Constantin vel vornic de țara de jos, i Constantin Balș vel vornic de țarade jos, i Constantin Palade vel vornic de țara de sus, i Lupu Balș vel vornic de țara de sus, i Manolache Dimache vel vornic al obștiei, i Iordache Roseti vel visternic, i Dimitrie Manu vel postelnic; i Răducanu Roseti Hatman; i Parcalab Guceski; i Constantin Sturza vel vornic de Aprodi, i Alecu Balș vel Agă; i Alexandru Mavrocordat vel comisar, i Necolaï Balș vel spatar; i Vasilie Roseti vel ban; i Dumitrache Ghica vel Comis; și credința tuturor boerilor Divanului Domniei mele a mari și mici.

Serisu-saū Hrisovul acesta la scaunul Domniei mele in orasul Iași intru a doia Domnie a noastră la Moldavia în anul dintăi. Alcătuit fiind de credincios Boerul nostru Serban Botescu biv vel sluger, Logofăt de taină, în anii de la Mântuitorul Hristos 1803 Septembre 1.

(iscălit) Alexandru Moruz Woevod, (L. S.)

(iscăliți) Constantin Balș vel logofăt Prootih.

Ión Balș vel logofăt Prootih. 9

De mine sau alcătuit și sau trecut la condica Divanului. Serban, sluger Logofăt de taină.

Anexa II la istoricul seminarului Socola.

În acta No, 141 din 1842 există următoarea adresă a Preasf. Mitropolit Veniamin din 1844. Iulie în 9, care în lipsă de actul formal, în puterea căruia Seminarul 'i pörtă numele seü, act care s'au perdut, credem a fi deajuns această declarare a sa, făcută cu puțin înainte de trecerea sa din această viață. Eat'o :

Cinstitei Epitropii a Seminariei Veniamine.

Fiind că acum aü ieșit de sub tipar cartea numită *Piatra Scandelei* tãlmăcită de mine, triimit trei decii exemplare spre a se depune în Biblioteca Seminariei, pe care poftesc pe cinstita epitropie să bine-voiască a le primi. Pe lângă aceasta la anul 1840 prin decretul prea înalțatului Domn dându-se Seminariei numele de *Veniamină* s'aü făcut trei medalii, care din partea Înălțimei sale mi s'aü trimis cu hotărîre ca una din ele să se pue sub temelia Bisericeii catedrale, precum s'aü și făcut ; iar aceste două rămâind am socotit de cuviință ale trimite cinstitei Epitropii poftind-o să bine-voiască a porunci să se depue spre păstrare în Biblioteca Seminariei pentru aducerea aminte și în viitorime a numelui înălțimei sale.

1844 Iulie 9

Iscălit : Veniamin proîn Moldovei.

Anexa III la Istoricul Seminarului.

**Rectorii și Profesorii ce au fost la Seminarul
Veniamin din Monast. Socola de la în-
ființarea ei 1804—1884.**

Rectorii :

- 1) Sofronie Arhimandrit. de la 1804—1812
- 2) Isaia Gîuscă Arhimandrit 1812—1834
- 3) Damaschin Bojincă, civil de la 1834—1839
- 4) Vladimir Irinupolcs Suhopan de la 1839—1842
- 5) Filaret Scriban Arhiereu de la 1842—1860
- 6) Neofit Scriban Arhiereu de la 1860—1863
- 7) Isaia Teodorescu Arhimand. de la 1863—1865
- 8) Isaia Vicol Arhiereu de la 1865—1867
- 9) Climent Neculau Arhimandrit, în
două rânduri de la 1867—1870
- 10) Ieronim Buțureanu Arhimandrit,
în două rânduri de la 1870—1871
- 11) Ieremia Darțu Arhiereu, de la 1871—1873
- 12) Nicifor Iliescu Arhimandrit de la 1873—1876
- 13) Filoteiu Romănescu Arhim. de la 1876—1884
- 14) Teoctist Scriban Arhimandr. de la 1884—

Profesorii ce au predat în Seminarul de la
1804—1884.

1) Paharnicul Enachi, de loc din Bucovina, nepot Episcopului Herescu și educat de acesta cu multă îngrijire și apoi trimis întradins în Seminarie ca profesor, cunoscea limba germană, din care și traducea și lucra lecțiile sale, chiar și cursul său de gramatică, literatură și filosofie este lucrat după autori germani. El a dormit în Domnul la 1844, prin urmare el a profesat 40 de ani în Socola. 2). Dascalul Constantin, nu se știe nimica despre acesta. 3). Ie-

romonahul Ioil Doctor, aŭ predat sciințele teologice la înființarea scólei. 4). Isايا Giuscă, pronumit Socoleanu, este elev al scólei și după absolvire aŭ fost profesor de la 1809—1812 când aŭ fost înaintat la Egumenat. 5). Dascalul Gheorghe Vălcu, nu scim nimica alta despre dănsul. 6). Dascalul Vasilie Popovică. Acesta aŭ lasat Seminariului 1000 lei prin testamentul seŭ la 1827. 7). Economul Constantin Teodorescu, acesta este elev al Seminariului și în urmă profesor de la 1811—1818 ca civil; apoi de la 1834—1841 tot profesor, a doua óră, să scie că era om de ispravă, puternic în cuvânt și fórt moral în viața sa, mulți dintre elevii seŭ vechi să exprimă și astăzi cu mult respect pronunțând numele lui. 8). Ión Costea, Profesor de Retorică și Poetică. 9). Ión Mamfi Profesor de Gramatica Latină. 10). Doctorul în Filosofie și Medicină Vasilie Popp. (Acești trei profesori din urmă erau docti și aduși întradins de D-lă Gh. Asachi din Transilvania la 1820. N'aŭ stat mult ca profesori, fiind-că năbușind Eteria aŭ fost siliți a se întórcce la locurile lor). 11) Pralea, cunoscut Moldovenilor mai ales prin traducerea psaltirei în versuri. El era literat și psalt; de ce anume aŭ fost profesor nu se póte precisa. Unii susțin că de psaltichia veche, alții de literatură română și alte sciinți, Aŭ stat mult timp în Socolă cu locuința chiar și după ce nu mai era ca profesor. De la el aŭ remas multe legende în Scólă și multe amintiri de conținut sarcastic, dar nu mai puțin și serios. Era un mecanic practic renumit. 12) Arhimandrit Gheodeon Proca, profesor de sciinți religiose. 13). Andrei Teodorescu, elev al scólei, acesta în tim-

pul Eteriei s'au perfecționat studiile sale la Sf. Sava în București. Era profesor de Matematică. Aū publicat și o carte de aritmetică foarte importantă pentru acele timpuri. 14). Igriz Dr. în Medicină, profesor de limba Latină. 15). Gh. Olărescu tot profesor de limba Latină. 16). Dimitrie Stoica tot de limba Latină, adus din Transilvania întrădins de D-lū Damaschin Bojincă la 1840. Acest respectabil profesor aū imprimat și o gramatică de mare preț pentru studiul limbii latine și aū lasat urme bune și în Seminariū și în Liceū cât aū fost ca Profesor. 17). Pr. Procopovici, profesor de ebraică și limba ebraică. 18). Pr. Mandiseski, profesor de Teologie. Ambii aceștia ereū ómenī erudiți și aū lasat regret în urma lor retrăgându-se, ei s'au arătat sciința lor în Seminariul și Universitatea din Cernăuți unde aū profesat și sunt mult lăudați. 19). Nasioviči profesor de limba Latină. 20). Preaf. Vladimir Irinupoleos Suhopan (pe atunci Arhimandrit) profesor de Filosofie. 21). Ioan Maior profesor de Istoria Universală și ecclesiastică, acesta este tatăl D-lū Maiorescu. 22). Vasile Filipescu, profesor de sciințele naturale. 23). Vasile Malinescu, profesor de Istoria Universală și Geografie. 23). Arhimandrit. Filaret Scriban profesor de Teologie. 44) Dr. Aga Constantin Vărnăv profesor de medicina populară. 25). Dr. Anton Velini profesor de Filosofie. 26). Arhimandrit Gherman Vida, profesor de limba latină și elină. 27). Isaia Teodorescu, profesor de sciințele religioase. 28). Ión Lupu profesor de musicie și tipic. 29) Constantin Buțureanu profesor de sciinți religioase. 30). Ieromonah Ieremia Darțu (Preaf. Ieremia) profesor de sciinți

religiöse. 31). Constantin Facăș profesor de științe religioase. 32). Ierod. Melhisedek (Preaf. Melhisedek) profesor de științe literare și religioase. 33). Constantin Grigoriu profesor de Istorie, 34). Mihail Albotescu profesor de Matematică. 35). Sardarul Alexandru Petrino profesor de Musica Vocală. 36). Arhimandrit. Neofit Scriban profesor de literatură, Istorie și Filosofie. 37). Iereul Gavriil Scriban profesor de cântări Bisericești și Tipic. 38). Climent Neculau Arhimandrit, profesor de științele teologice. 39). Ieronim Buțureanu Arhimandrit profesor de științele exegetic-teologice. 40). Dr. I. Alinescu profesor de Istoria Universală. 41). Dr. Basserau profesor de medicina populară. 42). Ioan Mandinescu profesor de Istoria Unifersală și eclesiastică. Acesta era unul din cei mai eminenti profesori. 43). I. Teodorescu profesor de Istoria Unifersală și a patriei. 44). I. Anghel profesor de științele exegetic-teologice. 45). Brisedu profesor de limba franceză și desen. 46). V. Galin profesor de limba franceză. 47). V. Paladi profesor de matematică. 48). Gh. Drăghici profesor de științele naturale. 49). Corneliu Filipescu Dubău profesor de științele naturale. 50). Sc. Voiacek profesor de limba latină. 51). Nicifor Iliescu Arhimandrit, profesor de științele religioase. 52). Hacquard de limba franceză. 53). Diaconul Sandovici profesor de cântări și tipic. 54). Isaia Vicol Ieromonah profesor de științele religioase. 55). Hristofor Scriban (Arhimandrit Teoctist Scriban) profesor de Ist. Bisericească și elocventă. 56). Grigorie Soroceanu profesor de Matematică. 57). Constantin Stahie, profesor de desen și calligrafie.

PROFESORII ACTUALI

Cursul inferior

58). Arhimandrit. Filoteiu Românescu, numit la 1876. Atestat Seminarial și absolvent a Facultății de Teologie din Iași, profesor de Ist. V. și N. testament, Istoria Bis. și Confesiunea Ortodoxă. 59). August Scriban, numit la 1858. Atestat Seminarial, diploma de licențiat în științele Camerale din Universitatea de St. Petersburg, profesor de Morală, Liturgică și Pastorală. 60). Necolai Gîrgeanu numit la 1862. Atestat de absolvirea licelului din Iași, profesor de Istorie universală, a patriei și Geografie. 61). Gheorghe Costăchescu, numit la 1860. Atestat Seminarial, profesor de limba latină și română, și Retorică. 62). Dr. V. Răteu numit la 1876, profesor de medicină populară și Medic Institutului. 63). Gr. I Gheorghiu numit la 1873, profesor de cântările bisericești și tipic. 64). Vasile Belisimus, numit la 1872. Certificatul scôlei de Artele frumoase din Iași profesor de desen și caligrafie.

Cursul Superior.

65). Gheorghe Erbiceanu, numit la 1859. Atestat Seminarial, absolvent al Facultății de filosofie și litere din Atena, profesor de limba elină. 66). Constantin Erbiceanu, numit la 1868. Atestat Seminarial, absolvent a Facult. de Teologie din Iași și Licențiat de la Facult. de Teologie din Atena. 67) Petru Rășcanu, numit la 1872. Atestat Liceal și absolutoriul scôlei de Hautes études din Paris, profesor de Istoria universală și eclesiastică. 68) Vasile Proca, numit la 1863. Atestat Licial, profesor de limba

latină. 69). Vasile Kirniski, numit la 1861. Atestat Lical, profesor de Filosofie și Eloquență bisericească. 70). Dragomir Dimitrescu, numit la 1878, Atestat Seminarial, Licențiat de la facultatea de Teologie din Atena. 71). Petru Sfetescu, numit la 1864, Atestat Seminarial, profesor de Musică vocală și armonie corală.

Suplinitorii Actuali.

72). Vasile Agappi Doctor în medicină numit la 1876, suplinitor de științele naturale. 73). Vasile Bejan, Dr. în medicină, numit la 1884. Suplinitor Dr. Vasile Rateu.

Ca suplinitori au mai fost în Seminarul de Socola mai mulți dintre cari notăm pe următorii :

74). Ieromonahul Agatanghel, suplinitor la științele religioase. 75). Ierodiaconul Benedict, suplinitor la limba română și religie. 76). Ierod, Policarp suplinitor la Geografie și Cronologie. 77). Ioan Parvu suplinitor la Musica vocală. 78). Dimitrie Stroian la matematici. 79). Grigoriu la științele naturale. 80). Dr. Anastasie Fătu de medicină populară. 81). Dr. Brănză idem. 82) Dr. Gurgescu idem. 83). Dr. Zamfirescu idem. etc. etc.

Fine.

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ "CAROL I"
BUCUREȘTI

Zejar. Pavel I. Cristea.

SECTIA PEDAGOGICA
VERIFICAT 2014